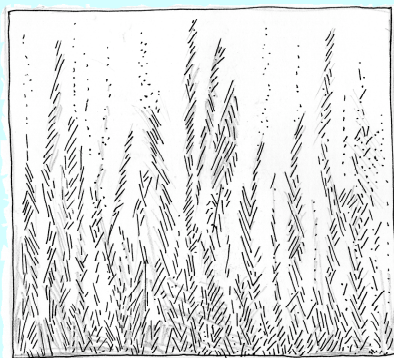

Euskal kultura 2002

ALBERTO BARANDIARAN
 ANDOLIN EGUZKITZA
 TERE IRASTORTZA
 INAKI IRAZABALBEITIA
 XABIER KINTANA
 XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU
 XABIER MENDIGUREN ELIZEGI
 JUAN IGNACIO PEREZ IGLESIAS
 ALLANDE SOKARROS
 ANDRES URRUTIA
 EGUZKI URTEAGA
 JOSEMARI VELEZ DE MENDIZABAL

Gaiak

Gure poeten piztiak. KOLDO IZAGIRRE

JAKiN

133

azaroa
abendua
2002

Aldizkari hau ARCEko kidea da
(ARCE: Asociación de Revistas Culturales de España)

---

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura
eta Euskara Departamentuaren laguntza jaso du*

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

Aurkibidea

Zerbaki honetan

► 7

Gai nagusia

Euskal kultura 2002

ALBERTO BARANDIARAN ► 11

ANDOLIN EGUZKITZA

TERE IRASTORTZA

INAKI IRAZABALBEITIA

XABIER KINTANA

XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

JUAN IGNACIO PEREZ IGLESIAS

ALLANDE SOKARROS

ANDRES URRUTIA

EGUZKI URTEAGA

JOSE MARI VELEZ DE MENDIZABAL

Gaiak

Gure poeten piztiak ► 93

KOLDO IZAGIRRE

© JAKIN

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

JAKIN

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia

Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07

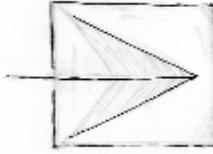
jakin@jakingunea.com

2002ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	39 €	—
Ale arrunta	6,50 €	8,40 €
KANPOAN		
Harpidetza	42 €	—
Ale arrunta	7 €	9,60 €

Summary

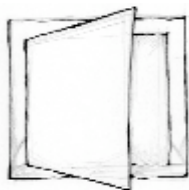
Basque Culture 2002

Twelve authors, professionals from the world of Basque culture, provide us with a critique of cultural events which have taken place during the year 2002. Alberto Barandiaran comments on different literary and artistic events; Andolin Eguzkitza assesses various aspects of cultural, political and literary activity over the last year; Tere Irastortza offers us a reflection about the paths taken and developments in terms of the creation of Basque literature; Inaki Irazabalbeitia analyzes the transformation of the Elhuyar cultural association into a Foundation, in addition to the latest UEU (Basque Summer University) Congress; Xabier Kintana comments, among other matters, on the granting of the National Literature Prize to Unai Elorriaga; Xabier Mendiguren Bereziartu focuses on an analysis of the Strategic Plan for Normalization of the Basque language; Xabier Mendiguren Elizegi assesses literary production; Juan Ignacio Perez Iglesias reflects, among other matters, on the cultural offer available and planning in Bizkaia; Allande Sokarros provides us with an analysis of cultural events in Zuberoa; Andres Urrutia adds several points about different cultural, political and socio-linguistic events; Eguzki Urteaga provides a political-linguistic overview of the socio-linguistic situation of the North Basque Country (Iparralde); and, finally, Josemari Velez de Mendizabal analyzes the situation regarding new communication technologies and electronic publications on the internet. ► *Various Authors*

The beasts of our poets

The writer Koldo Izagirre presents us with the fourth and latest installment of the *Books of Poetry from the 20th Century* collection, published by Susa. This collection gathers together the poetical anthologies of forty Basque poets from the 20th century. The article introduces us to the poetic works of eleven poets from this fourth installment: Luigi Anselmi, Jon Arano, Jon Mirande, Mikel Lasa, Tere Irastortza, Joan Mari Irigoien, Rafa Eiguren, Joseba Sarrionandia, Karlos Linazasoro, Juan Kruz Igerabide and Juanjo Olasagarre. ► **KOLDO IZAGIRRE**

*e*skuetan duzun hau bigarren aldiko 133. zenbakia da eta 2002. urteko azkena.

Urteroko ohiturari jarraituz, urtean zehar kulturaren alorrean gertatutakoaren balantzearekin gatoz azken zenbaki honetako *Gai nagusia* sailean. Horretarako, urteko hiruzpalau gai hautatzea eta horiei buruz gogoeta eginenez artikulu arin eta freskoak egitea proposatu diegu hainbat idazleri. Hamabiren erantzuna jaso dugu. Mila esker, beraz, guztioi.

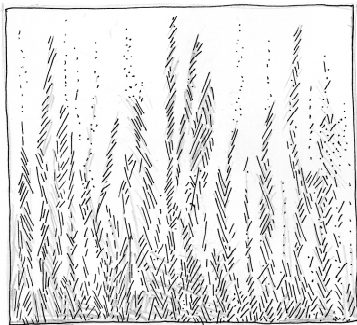
Alberto Barandiaran kazetariak eta Andolin Eguzkitza idazle eta euskaltzainak literaturaren, artearen, kulturaren eta politikaren inguruko zenbait gertakari iruzkintzen dituzte; Tere Irastortzak, Euskal Idazleen Elkarteko lehendakariak, euskal literaturan sorkuntzak jarraitzen dituen ildoei buruzko hausnarketa bat eskaintzen digu; Inaki Irababalbeitiak, Elhuyar kultur elkarteko lehendakariak, elkarte horrek fundazio bihurtzeko egin duen bidea eta UEUren azken kongresua ditu gogoetagai; Xabier Kintana euskaltzainak, besteak beste, Unai Elorriagari emandako Literatur Sari Nazionalaz dihardu; Xabier Mendiguren Bereziartuk, Kontseiluko idazkari nagusiak, Euskalgintzaren Plan Estrategikoaren diseinu eta burutzapenaren nondik norakoak aurkezten ditu; Xabier Mendiguren Elizegi idazleak aurtengo literatur ekoizpenaren inguruko balorazioa mamitu du; Juan Ignacio Perez Iglesias irakasleak kultur eskaintza eta planifikazioa ditu aztergai, baita komunikazio teknologien garapenak ere; Allande Sokarros kazeta-

riak Zuberoako euskalgintza eta kulturgintzan jarri du arreta; Andres Urrutia notarioak literatura, kultura eta soziolinguistika mailako zenbait ohar erantsi ditu; Eguzki Urteaga Hizkuntza Kontseiluko zuzendariak euskarak Iparaldean bizi duen egoeraren azterketa eskaini digu; eta, azkenik, Josemari Velez de Mendizabal Eusko Ikaskuntzako kudeatzaileak interneteko argitalpen elektronikoei bizi duten egoera eta bilakabidea aztertzen ditu.

Gaiak sailean, bestaldetik, Koldo Izagirreraren artikulu bat dator. Izan ere, Susa argitaletxearen XX. Mendeko Poesia Kaierak bildumaren laugarren eta azken argitaldia aurkezten du. Artikulu honetan, azken argitaldiko hamaika poeten obra du hizpide: Luigi Anselmi, Jon Arano, Jon Mirande, Mikel Lasa, Tere Irastortza, Joan Mari Irigoien, Rafa Egiguren, Joseba Sarrionandia, Karlos Linazasoro, Juan Kruz Igerabide eta Juanjo Olasagarre.¶

Euskal kultura 2002

ALBERTO BARANDIARAN ▶ ANDOLIN EGUZKITZA
▶ TERE IRASTORTZA ▶ INAKI IRAZABALBEITIA
▶ XABIER KINTANA ▶ XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU
▶ XABIER MENDIGUREN ELIZEGI ▶ J. IGNACIO PEREZ IGLESIAS
▶ ALLANDE SOKARROS ▶ ANDRES URRUTIA
▶ EGUZKI URTEAGA ▶ JOSEMARI VELEZ DE MENDIZABAL ▶ 11

Alberto Barandiaran

Sorgin haizea euskal literaturan

Jokoz kanpo harrapatu gaitu, denok, Unai Elorriagaren sariak. Batzuk (asko), lana ez dutelako irakurri. Beste batzuk (gutxi), irakurrita ere, horrenbesteko sona ez zutelako espero. Asko aztoratu dira Espainian eman diotelako, eta beste asko poztu hain zuzen ere Espainian irabazi duelako.

Baina jokoz kanpo harrapatu gaitu, bat baino gehiago haserretzeraino, kanpotik etorri behar izan dutelako esatera *SPrako tranbia* liburu ona dela, oso txukuna. Hemengo beka batetik aparte utzi ondoren, Euskadi Sarirako hautatu gabe lagata, bigarren edizioa ozta-ozta saltzen ari zelarik, hartu eta Madrilen nabarmendu dute, iaz argitaratutako ehundik gora lanen artean. Edo Espainian oso azkarrak dira, hiru garren begi batekin irakurtzen dute, edo ziria sartu nahi izan digute. Edo hemen ez dugu irizpiderik. Edo ez dugu kritikarik. Edo ez dugu asko irakurtzen. Edo oso liburu onak daude, Elorriagaren bezain onak eta hobeak ere bai, urtero. Edo epaileen lanak ez du justizia egiten. Edo sari hauekin bukatu beharra dago. Edo dena batera.

Zu rrunbiloak *SPrako tranbia* lanaren balioa ezkutatu duela uste dut. Saria jaso baino lehenago irakurri zutenak salbu, gutxi izango dira liburua eskuartean hartu eta apur bat baldintzatuta egongo ez direnak. Eta errebindikatu behar da liburu ederra dela Unairena. Oso landua, oso benetakoa eta desberdina. Ustekabea. Eta aski behar luke horrek azpimarratzeko («sorpresa» da liburu baten gainean esan daitekeen gauzarik politenetakoa). Unai aurrenekoarekin lortu du. Zaila da ezaxolati gelditzea. Hori, alde batetik.

Bestetik, eta Hasier Etxeberriak ondo azaldu du, Elorriaga arrunt bereizten da gisa honetako sariak lortu edo lortzetik gertu egon diren beste idazleengandik. Inor ez da ausartuko Atxaga, Saizarbitoria edo Sarrionandiaren izenen ondoan jartzen, oraingoz bederen, baina oso idazle

gutxiren esku dago sari hori. Eta, hala ere, Elorriaga ez da ezaguna, ez du literatur aldizkaririk sortu, ez ditu hitzal-diak eman, ez du kultur sustatzaile lana egin, ez du egin nahi izan. Ez du ikusten hori egin beharra.

Unai Elorriagak ez du politikaz hitz egiten, ez du intelektualen papera onartzen, ez du literaturaren funtzioa ikusten. Ez du uste literaturak funtzioa izan behar duenik: berak idatzi nahi du, kitto.

Ez da gaztetasun kontua bakarrik. Badira bere belau-naldiko idazleak mezuarekin gora eta behera dabiltzanak. Literaturaren beharra aldarrikatzen dutenak. Elorriagarena jarrera da, estiloa nahi bada. Izaera. Berarentzat idaztea jolasa da, ariketa. Bere obsesio txikiak kanporatzeko modu bat. Lanetik kanpo, bizitza. Ez da berria. Bai ordea aitortzea eta errebindikatzea.

Ez da gaztetasuna bakarrik, baina bada. Hasiberrien artean entzuten dira, gero eta gehiago, kexuak, oinordetzan hartu duten literaturarengatik. Ez dute estrategikotasuna garbi ikusten, antza. Ez dituzte zuloak estali nahi. Idatzi nahi dute, ez besterik. Irakurtzea nahi dute, norbaitek liburua eskuan hartu eta gero esatea: «ederra». Entzun beharko dituzte —«arinkeria», «hezurdura falta», «sakontasunik eza»...—, baina ortzadarraren beste kolorea da, ez besterik.

SPrako tranbia-k baditu estetika hutsarengatik idatzi-riko zatiak, hala irudi du. Hala da. Baditu testuak, orri solteak, leherketa txikiak. Badu sorgin haizea orriarte, be-larrian kili-kili egiten duena. Badu ere samurtasun handia bere baitan, harremanen errebindikazio txikia, maitasun oihua.

Ez da nobela betea. Baina bai ikusmina sortzen duena, etorri daitekeenarengatik. Eta plazer estetiko hutsek —horiek ere— gogobetetzen gaituztenentzat notizia ona da. Baita euskal literaturarentzat ere.

Oteiza Fundazioa-Txillida-Leku

Arte ederrek notizia garrantzitsu bi utzi dizkigute aurten. Bi, gutxienez. Eduardo Txillidaren heriotza izan da haie-

tarik bat. Oteiza Fundazioaren gorabeherak bestea. Gehiegitan alderatu dira bi artistak, bistan da errazegia dela konparazioa, baina hain da —baita azkenotan ere— paradigmatikoa dena!

Txillidak azken garaian bizi izan zen bezala alde egin du: familiaretan, gizarte osoaren onespenerekin, zoriontsu seguru asko. Zoriontasun hori da azpimaragarriena: eginiko lanarengatik harrotasuna antzematen zen, berarengan eta bere inguruan, azken garaietan. Nahi zuen guztia lortu duenaren isla zen eskultorea. Txillida-Leku, sariak, omenaldiak, izena Espainian, estima Alemanian...

Elkarrizketa batean kontatu zuenez, behin lagun poeta batek esan zion: «Ez hitz egin jendearekin buruan dituzun ideia horiei buruz, lapurtu egingo dizkizute-eta». Eta Txillidak ez zuen hitz egiten, guti komunikatzen zuen. Ihes egiten zion jendeari. Burutazioei bi buelta eman eta haiekin eskulturak egin nahi zituen. Hori izan zuen bizitza, hori emaitza.

Horregatik, eredugarria da ondartzarena nola soluzionatu duen. Bildutako artelanekin eta egile eskubideekin zer egin erabakitzeke buruko minak izaten dituzte sortzaile handiek gehienetan, eta ezagunak dira jabetzenegatik auzi amaigabeak. Txillida-Lekurekin egin dutena egin ondoren *Artista baten lana betikoratzeko manuala* edo idatzi beharko luke Txillida familiak. Eta, bide batez, Oteizari igorri, dedikatoriarekin.

Altzuzako fundazioak ez du traza onik. Oso urrun dago hasierako urteetan iragarritako proiektu integral hartatik —museoa, fundazioaren adiskideak, hirian bertan erakustokia eta tailerra, unibertsitatean katedra, erakusketa ibiltariak...—, eta erantzunkizunak ez dira bakarrik oriotararren aldarte batzuetan gogaikarrian bilatu behar, nahiz eta hor ere badauden.

Proiektu amaituak izua eragiten dionetakoa da Oteiza. Sortu eta desegin, biak behar dituenetakoa. Adibideak ugari dira. Baina hori horrela bada, egia da ere 1991n bere on dera Altzuzan uzteko erabaki zuenetik administrazioan ardurak izan dituztenek edo eskultorearen inguruan ibili direnek ez dutela toreatzen jakin.

Fundazioaren estatutuak osatzeko gobernuarekin eztabaidak, artistaren lagun eta sasilagunen arteko kontu txiki, inbidia, susmo eta ezinikusiak; mila adierazpen eta zuzenketa, mila paper ziriborratu eta berrero ziriborrituak... horrela joan dira hamar urte, proiektuaren gainean ados jarri gabe, eta galdu da gauzak benetan lotuta uzteko aukera. Museoaren lanak bukatu eta eraikina esanahiaz eta edukiaz betetzeko unea iritsi denean, orduan eskultorea ez da jada erabakiak hartzeko gai. Eta oriotarraren erretorikaren farfail guztiari zuku pixka bat ateratzeko ideiak oso garbi eduki behar dira.

Orain klarion tailerra bustita dago; bere agiri, esku-titz eta eskuizkribu guztiak Espainia aldean bahituta dautza, «segurtasun handiko» biltegi batean; berak izendaturiko patronokideak haserre ageri dira, «epaitegietan elkar ikusiko dugu» mehatxuka. Bere artelanak kanporatzeko edozein ahaleginek zalaparta sortzen du, eta mendeku politiko eta pertsonalen oihartzunak zikindu egiten du, ia astero, museoaren beraren irudia.

Ez dakit zergatik, baina Oteizaren inguruan putreak irudikatu ditut beti.

Seinaleak zikindu behar berriro

Nafarroan hogeitau urte egin dugu atzera. Hiru urtetan, hogeitau atzera. Euskararen gaiarekin. Hasi gara berrero seinaleak zikintzen, eta errotuluak azpimarratzen. Ez azken urteotan bezala, baina duela hogeitau urte bezala, halako tema bereziaz, eremu hori irabazteko benetako beharra bagenu bezala. Ekintza horretan, sinbologia hutsean etorkizuna jokoan bagenu bezala.

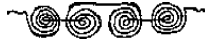
Orain ez da komikietako letra larrietzako aitzakia bakarrik. Benetako *kultur apartheid*-a bizi da Nafarroan, benetako gutxiengo sentitzen hasi da euskalduna. Jada ez dago euskaltasuna zabaltzeko halako itxaropena. Erdaldunengandik ez da keinurik espero. Orain bizirauteko garaiak dira. Duela hogeitau urte bezala.

Zail da azaltzen politikariengan aldaketa. Badirudi dena unibertsitatean, publikoan, hasi zela. Errektore be-

riak —erriberatar peto-petoa—, eta bere taldeak, mehatxua ikusi zutela euskara gero eta gehiago eskatzen duen ikasle kopuru horietan, eta atzeraka hasi zirela, gotorlekua eratu nahian. UGTren ingurukoak hauetarik asko, PSNren babesa exijitu eta honek haize guztien kutxa ireki zuen, hizkuntza politika beraztertu behar zela bota zuenean. Horri gehitu Miguel Sanz presidentea izugarri ernegatu zela Euskararen Kontseilu ia osoak dimisioa publikoki aurkeztu zionean, eta hor dugu kontraerreforma: ez zaudete konforme? Bada katakunbetara bueltan.

Arazoa ez da nafarrena soilik. Gertatzen ari den atzerakadak mendebaldeko beste lurraldeengandik soziologikoki eta politikoki are gehiago bereizteko arriskua ekar dezake. Eta horren adibidetako bat da Euskaltzaindiari sinarazi dioten akordioa.

Euskararen beraren batasunaren hauste sinbolikoa onartu da bertan. Pegenaute eta enparauak Frantzia eta Congoko, edo Frantzia eta Quebeceko adibideekin ausartu dira euskararen mapa ezberdinak egin behar direla justifikatzeko. «Han ere frantsesa hitz egiten da, baina bereizita daude». Hizkuntza ikerketa bereiziaz egin behar direla adostu baitute Sanzen gobernuak eta akademiak: sinbolikoki esango dute, baina guraizeak hartu eta Enderlatsan, Etxegaraten eta Azpirotz parean moztu dute mapa. Ez politikoa, euskararena baizik. Eta hori onartu du Euskaltzaindiak. Ezkerreko eskua behar dela esango dute euskaltzainek, zubiak ezin direla hautsi, baina oinarrizko arauetako bat, euskara bera ez politizatzea, hori bai hautsi egin delakoan nago.¶

Andolin Eguzkitza

0. Urte latza aurtongoa: propaganda-gemabete-betean bai Euskal Herrian, bai atzerrian; abertzaleen joera nagusi bien arteko amildegia inoizkorik handiena, eta altxamendu armatuaren aldekoak egundaino baino latzago eta irrazionalago; Elkarriren bake-konferentziak —aurreramenduak aurreramendu— huts egina; Euskaltzaindia inoizko egoera ekonomiko latzenetariko batean (kronikaño hau idatzi bitartean konpondu bide dena); Garzón-en eraso judizialak orain arteko odolgaiztokoena; atxilotuei egingdako oinaze eta torturak amaigabe; eta bihotza, gaineratu beharrean gaude, ozta-ozta salbatuta. Eta horregatio bada go zertaz poztu, lar izan ez arren: Unai Elorriagaren saria aipatuko nuke lehenengo eta behin, eta esanak esan, euskal literaturaren egoera gozoa, belaunaldi berria —hogeitabost-hogeitazazpi urtera artekoa— osatuz baitoa, eta ez edozelan osatu ere. Inori destain egin gabe, eta Unairengandik aparte pare bat izen baino ez aipatzeko, hor dugu Arratiko Igor Estankona bere bigarren poemategi eder eta askotan zirraragarriarekin, *Tundra* izenekoa, ibilbide poetiko sendoaren erakusgarri hizkuntza eta iruditeria gero eta garatuagoaren bidez, edo Zarauzko Jon Benito bere lehenengo poema-liburu gustagarri eta etorkizun-promesetz beterikoarekin. Eta literaturatik kanpo? Sentsazio bat, hainbeste eraso eta kontrakar gaiztoarekin euskaldunon erkidegoa sendotuz doala, eta hain urrun ageri zaigun hodeiertza ez dela sarri askotan sentitzen eta sumatzen dugun bezain ilun. Horra hor, nonbait, euskaldunon erresistentzia-grina ostera ere gailen.

1. Izan ere, azken gai horrekin ekinen natzaio neure kronika apur honi, duela hilabetea gutxi gorabehera, aldeztu aurretik bagenekiena atera zitzaiolako azkenez, eta ez hain segurustekabean, PPren donostiar buruari, Mayor

Oreja jaunari: Euskal Herria, euskaldunen herria asmake-
ria hutsa ei da, halakorik ez baita inoiz egon Sabino Arana
eta beraren ondorengo paranoikoak agertu arte. Bide ba-
tez, egunokaz Enrique Múgica Herzog-ek hitzez hitz erre-
pikaturiko ideia. Jakin bagenekien euskaldunok irudimen
handiko jendea ginena, baina hainbesteko? Ez daukate
gero merezimendu txikia gure arbasoek, hainbeste gezur
eta hain modu sinesgarrian egindakoek.

Homelakoak entzunda, gogoeta bi datozkit bat-batean
burura. Alde batetik eta lehenengo eta behin, ez dela egia
PPko jendea, oro har, Euskal Herria ontzat jotzen duten
jendea dela, abertzaleek ez bezala Espainiarekiko loturak
apurtu gura ez arren. Ez dela egia, alegia, beren burua eus-
kal herritartzat dutenik. Edo zorrotzago formulaturik, eus-
kal herritarrak direla baldin badiote, abertzaleok behartu-
ta egiten dutela bakar-bakarrik, zelanbait modan dagoela
eta, segurutik, oztopo izugarriak leuzkaketelako aurrera
egiteko hori onartu ezean. Burutik ere ez bailitzaieke oste-
rantzean pasatuko beraiek bilbotar, edo giputz edo laudio-
tarrak baino zer edo zer gehiago direnik, alegia, Espainia-
ko probintzia bateko edo hiri zein herri bateko hiritarrak
baino zer edo zer gehiago, ezpada, jakina —eta beraien ar-
tean ohikoa den legez— dauzkaten euskal abizen ederrez
harrotasunez agertzeko Espainian. Ez diet nik eskubidea
kenduko gure herritarrak izateko, baina argi eta garbi da-
go beraiek beren burua halakotzat jotzen ez dutena —hori
da behintzat arazoigari agertzen zaidan hipotesi baka-
rra—, eta ez daudela ezta ere ontzat jotzeko prest Henrike
Knörrek behin batean hain era egokian aipatzen zuen
«euskaldunen nazio kulturala» delakoa.

Bestetik, eta bigarrenez, gorrotoa da begien bistan
ageri zaidana. Gorroto hutsa eta herra ezin latzagoa baita
Mayor Oreja bezalako bati dariona. Bai eta beraren enpa-
rauei ere. XIX. mendeko euskaldun jendearen kontrako
isabelinoen gorrotoa, franquista amorratuen higuin eta
erdeinua. Karlistaden ondotik eta XX. gizaldiaren hasie-
ran zeukaten botere politikoa PNVren eskura galdu zutela-
ko oraindik agortu ez zaien ezinikusi eta aiherkundera, eta
gerra ikaragarri bat eragin eta gero dena bereskuraturik

ere, ezer gabe biluzik dakusatelako beren burua ostera ere, edota —paranoiak paranoia— hala sentitzen direlako, biluzik eta kontrolik gabe.

PSOEko ez Euskal Herrian oro har —salbuespen gutxi baina duintasunez beterikoak baitaude, Gipuzkoan batez ere— ez dut ezer esanen, ezpada gogoratzeko gure ama zenaren aholku zuhurra: «ez gero lar fidatu, izan espainiar nazionalista besterik ez baitira». Zorionez, ez du berak azken hiru urteotako PSOEkoen jarrerak ikusteko aukerarik izan.

Eta horrexegatik ere, pitin bat baikor banago. Azkenean muinera heldu direlako: beraiek gure existentzia ere ez daude ontzat jotzeko prest, eta guk irauteko behintzat esperantzarik ez dugu galdu. Izanen al gara nahiko jakintsu eta zuhur behar den legez elkarrekin aurrera egiteko!

2. Eta Elkarriren bake-konferentzia? Aitzina joan gara? Zerbait lortu da? Eta lehenengo balorapena guztiz ezkorra da. Urte oso baten ahaleginaren ondoren arras txiki ematen du emaitzak.

Ez dute lortu eskuineko espainiar nazionalisten mugimendurik txikiena ere, hau da, arazo bat dagoela ontzat jotzea. PPko espainiar nazionalistak jazarri ere ez dira egin aurrelanetako aurre-elkarrizketetan. Agerian baitago azken batean, auzi bat dagoela onartzeak berak, beraientzat, PPko espainiar nazionalistentzat, arriskutan jartzen duela duten Espainiaren burutapen zurruna. Ematen du oraindik ere Irlandan bezala gaudela Margareta Thatcher-ek Maze presondegiko gose-grebalariei hiltzen utzi zien garaian, oraindik ere ETA eta ingurukoak psikopata-aldrak bat besterik ez direla dioen tesia nagusi zen garaian, akabatzea besterik ez dagoena. Are txarrago, oraindik ere defendatzen dute armak ez darabiltzaten abertzaleak, EAJkoak batez ere —beraiek baitira talde nagusia— ETAz baliatzen direla Espainia betikoak amore eman dezan. Laburtu beharrean, Zazalejostarren estrategiaren garaian gaude, eta Mayor Oreja eta halakoen gorrotoarenean. Halandaze, esperantza on gutxiko sasoia.

Batasunakoen azkenengo jokaldia, konferentziaren itxieran parte hartzeko uko eginez, aldiz, aspaldi honetan

nire ustez darabilten taktika erratu eta zingulun-zangulungo beste erakuspen bat da, zalantzak egokitzen jotzen ez dituen taktika, eta pentsamendu iraultzailean zoritxarrez sarritan bezala, aurrerapauso mugatuak ontzat jotzeko beldur neurotikoez beterik dagoen jokaera, sisteman ekanduak —ideologia nagusiak integratuak— izanen direlakoan.

Eta onik? Ez al du bake-konferentziak ezer onik sortu? Bai zorionez, eta ez gutxi, lorturiko guztiak hondalanaren, hau da, ereiteko aurrelanen mailakoak izan badira ere: aurrena, eta nire gustuko garrantzitsuena, euskal arazoaren nazioartekortzea dugu, edo Elkarriren berbekin esatearren, «nazioarteko sarea [ræn sortzea] bake-prozesua errazteko eta babesteko». Honek, bide batez, are ageriagoan uzten du euskal diasporarekin egin beharreko lanaren behar ezin utzizkoa. Bigarrenez, prozesua bururatzeko metodologiaren lanketa zehatza. Eta azkenez, Elkarrik berak «bake-bidea proposamen gisa» deritzona, alegia, Euskal Herrian gero eta nabariagoa eta zabalagoa den kontzientzia ezin gaitzkeela egon prozesu horri ekin gabe.

Abertzale gisa, baina, gurasoek sarritan esaten zigutena aipatu gurako nuke orain elkar ulertze aldera, askatasuna askatasunerantzako bidean eginez doala baitzioskuten eurek beti, eta beraiek gaztetan eta bizitzan zehar bizi izandako esperientziak eta jasaniko porrotak ezagututa, legezkoa zela —eta dela— pentsatzea nahikoa gertu gaudela gure helburu nagusitik, hau da, euskaldun jendeak etorkizunera segurtasunez eta esperantzaz begiratu ahal izatetik. Eta izan, hala da nire gardiz.

3. Aurtengoak amaitzeko ohar baikor batekin amaitu gurako nuke horregatio, orain dela urte bi Koldo Izagirrek hasi zuen lanaren amaieraren aipamenarekin. Zeren oraintsu bukatu baitu argitaratzen pasaitarrak XX. mendeko bere 40 poesia-kaierak. Eta besterik ezean ez balitz ere, Izagirrek egindako hautapenaren ederraz sentitu dudana plazera agerian utzi nahi nuke. Zeren, adibidez, laugarren eta azken argitaraketan atera dituen nahikoa ondo ezagutzen nituen poeta eta lagun biren kaierak irakurrita, horixe baita sentitu dudana. Eta zer senti daiteke ondoko poema eder bi

hauek irakurtzean, Te re Irastortzarena lehena (a) eta Luigi Anselminena bigarrena (b), plazer hutsa ez bada?:

- a) Bizitzen segitzea erabaki orduko
hizkiak, hitzak edo esaldiak elkarlortzea
keinu hutsala da.
Bizitzen segitzea erabaki ondoren
ez daiteke atzera idatzi
poesia,
ez bada bat itsasoaren erdian lo dagoena bezalakoa.
- b) Ispiluaz bestaldean
usoak beltzak dira,
beleak dira txuri,
lehoia umil, ardiak
krudel eta otsoa otzana.
Ispiluaz bestaldean
tximeleta zoroak
suaren adarretan
pausatu egiten dira
eta armiarmek dituzte
ferekatzen euliak.
Zoriontsuak ispiluaz
bestaldeko txoriak
zeren karioletako
horma krudel guztiak
gardenak diren eta
teilatuak urdinak...

Eta halako plazer sakona sentiarazten dizuten antologiak argitaratzen dituenari, Koldo Izagirreri, zelan ez eskerak adierazi? Bene-benetan ederra baita eskaini digun irakurketa eta, jakina, irakurketa horren gainean egindako gogoetak, kaieren hitzaurreetan agertuak.

Aipatu ditudan poemok, gainera, maila horretako poema askoren arteko bi baino ez dira. Izan ere, ezin makala izan Izagirrek egindako lana, hainbeste orrialde irakurtzen sarturiko orduen ahalegina, nahi beste azal eta lasto alde batera uztearren eta lortu duen emaitza lortzeko. Ustekabe gozoz beteriko emaitza, Orixerekin kasu batez, eta ezuste harrigarritz beste zenbaitetan, Zaitegirenean bezala, eta beti ere argudio sendo eta eztabaidagarriak emateari inoiz uko egin gabe. Benetako lan erraldoia eta

ausarta. Ausardia eta jakituria behar baita era horretako lan kritikoa egitearren. Saiatu ere egin naiz pentsatzen berak egindako egile-hautapenean zenbat ez nukeen nik aukeratuko, eta konturatu naiz %85 bat natorrela. 40 izenetan, bostetik gora ez nukeela nik neuk bestela aukeratuko.

Bene-benetan eskertzeko lan gaitza, agerian uzten duena, bidenabar, olerkaritzak gurean duen kemen, garpén eta aberastasuna.¶

Tere Irastortza

Belaunaldien gurpilean: ikuspegi konparatzailearen ajeak

Estimatzen ez duguna existituko ez balitz bezala jardun izanaren ondorio asko pairatu izan ditu euskal literaturak —eta pairatzen—. Barkatuko dit irakurleak 1888ko egun batetik hasten banaiz, baina iruditzen zait egungo gurpilen kirrinkaz baino errazago ari ninteekeela ordukoaren oihartzunez.

1888. Hiru gizon bakarka

1888an Sabino Arana, Resurreccion Mª Azkue eta Miguel Unamuno aurkeztu ziren euskara irakasteko katedrarako lehiaketara. Hirurak adin beretsukoak ziren, hiru rek bizi zuten gudu karlisten amaiera, eta hirurak aurkeztu ziren katedrarako lehiaketara. Baina katedra bakarrak irabazi zuen, eta hirurek ez zuten bat egin euskararen eta Euskal Herriaren auzian. Hirurek bide arras ezberdinak jorratu zituzten, nahiz eta oinarrian gabezia berberak kezkatu, hirurak euskarari falta zitzaionaz kontziente ziren.

Unamunoren bidea euskal literatura eta espainiarra alderatzea izan zen, eta baita euskal literatura eta linguistikako azterketen ikuspegi zientifikoa ematea ere. Horretaz, hiru lan ezagutzen zaizkio «Crítica del problema sobre el origen y prehistoria de la raza vasca», 1884an Madrilen doktorego tesi gisara irakurria, «Espíritu de la raza vasca», 1887an Bilboko El Sitio-n emandako hitzaldia, eta «Alma Vasca», 1904an argitaratutako artikulutxua (Unamuno, M., *La raza vasca y el vascuente. En torno a la lengua española*, Madril, Espasa-Calpe, 1974). Unamunoren jarreraz euskal letretan asko eztabaidatu denez, puntu bakarra azpimarratu nahi dut, alegia, zertaraino Unamuno gauza konkretuei egindako kritika askotan oso zorrotza eta zuhurra den arren, «euskal arima» eta «euskal» kutsua duen teoria orotan arras endredatuta ibili zen, harik eta euskal arraza eta arimak albora utzi eta Espainiako arraza, kultura eta hizkuntzaz endredatu zen arte.

Eta beste hainbeste gauzatan hain distiratsua zen Unamunok hanka eder sartu zuen, ziurrenera, berak «sintetikoa» deitzen zuen inteligentzia hura urrutiegi eramanenez (aip. ob., 64. or.), euskarari buruz eta euskal arimari buruz aritu zenean. Ez inolaz euskal literaturaz edo linguistikaz gutxi zekielako, baizik eta berak kultu eta herrikoiaz zeukan ikuspegia arras darwinista eta indibidualista zelako. Kasurako:

Esta repartición equitativa de las facultades intelectuales prueba la tesis que sostengo, que somos un pueblo primitivo recién salido de la tosquedad prístina, que acabamos de dejar por los encantos de la civilización los pechos de la naturaleza.

Hay un hecho, señores, que distingue grandemente a los salvajes y los pueblos primitivos de los amansados en la cultura y que llevan la civilización en las venas. La diferencia de la capacidad relativa del cráneo de la mujer al del hombre es mayor en los pueblos civilizados que en los que no están; entre los salvajes, la mujer es tan inteligente como el hombre; entre los cultos, la diferenciación se ha operado, y mientras el hombre llega a la edad adulta, la mujer apenas pasa de la infancia. (aip. ob., 60. or.; 23 urte zituela Bilbon emandako hitzaldia)

Nik dakidala goian aipatutako artikuluez gain ez zuen gehiago idatzi Miguel Unamunok euskal hizkuntza eta literaturaz, edota euskal arima eta arrazaz. Baina iritzi hauek, gure artean, bere beste obrek adinako oihartzuna izan dute, eta, Miguel Unamuno literaturgile ona izan eta pentsalari ospatua izan denez, berak euskararen kontrako jarrera hori hartu izana kaltegarria izan zen euskal literatura eta euskararentzat; eta orain 1888 urrun hura, petrolio-orbaina bezain likits eta gerakor bistaratzen da gure kostaldetik.

Miguel Unamuno bezala *Sabino Arana* ere euskararen ezintasunak kezkatu zuen. Bera ere oso gizon ikasia zen, Unamuno eta Azkue bezala. Etimologiaz, gramatikaz eta ortografiaz eman zituen urratsak jarraitzaile asko bildu zituen. Hasi zenetik etsi gabe aritu zen lan horretan, eta bere iritzi konkretuek babes handia lortu zuten, bere iritzia zabaltzeko bideak jarri zituelako. Euskara arrunta ez zen garbia eta garbia ez zena ez zitekeen kultua, bere iritzian. Beraz, euskal literaturaren tradizio apurra deuseztatzen jo zuen. Eta, beste adibide askoren artean, har dezakegu 1901ean idatzi zuen «Análisis y corrección del Pater Noster, del euskera usual».

Sabino Arana iraultzaile sutsua izan zen, eta ordura arteko joerak gailentzeko teorizatu zuen (bere ikasketekin oso lotutako ondorioak atereaz), horretarako, hori bai, alde aurretik egindakoari buruzko gutxiespen kategorikoa oinarrituz. Berak markatutako ildoek izugarritzko indarra izan zuten euskal literaturan, eta, egia esan behar bada, bere ausardia eta inozentzia, neologismoak sortzeko lehia lilurakor hartan, sormen handiko ahalegina galdu zen bidean. Literatura berrizale eta garbitzaileak, gaintitu zenerako, euskal prosagile modernoek lexiko eta sintaxi bideak arras zurrundurik utzi zituen ondare. Hala ere, eragin zuen marea biziak utzi ditu gure hondartzetan izendegiarekiko eta euskararen balio sinbolikoarekiko kezka, Sabino Aranak gure zauriek behar zuten ukendua bilatzen ere asmatu zuelako nonbait, Sabino Aranak behar genuen mitologia epikoa sortu zuelako ez bada.

1888an katedrarako lehian elkarrekin topo egin zuten hiru gizon handi haietatik, komunikabideen gestoreek au-

rreko biak hautatu dituzte. Komunikabide horiek egiten duten irakurketan, sarri tesi eta antitesi bezala erakusten zaizkigu, eta bada nabarmengarri, arrazaz hitz eginarazten zaienean, Sabino Arana bakarrik hautatzen dutela, Miguel Unamunoren diskurtsoetan dauden adibideak sekula aipatu gabe.

Resurreccion Mª Azkue: hirugarren gizona

Luis Villasante bezalako jarraitzaile sutsurik izan badu ere, gutxitan aipatu izan da gure artean Resurreccion Mª Azkue-ren lan neurrigabea. Aurreko biek in alderatuta bera izango da bere ikerketa-lanen teorizazioen bidez euskal arima eta arraza gutxien aipatu dituena. Adibide bakar bat emateagatik, bere hiztegiari egindako hitzaurrean (hogeita hamazazpi orri frantses/gaztelaniaz) ez du sekula euskal arima edo euskal arraza aipatu ere egiten, eta hizkuntzalariaren ikuspegiak oinarritzen du hitzen jatorriari buruzko hausnarketa (arkaismoez, barbarismoez eta neologismoez hitz eginez). Unamuno eta Aranak etimologiarekiko zuten joerari horrelako ezer ez kontrajartzeak, teorierekiko beste distantzia bat erakusten du R.Mª Azkue lexikologoaren jokaeran.

Nire kolkorako irizten diot, Miguel Unamuno eta Sabino Aranak ez bezala Resurreccion Mª Azkuek ez zuela euskal arimaren beharrik izango, euskal gorputza zatar iruditzen ez bazitzaion, apika, euskararen herria, euskalduna gertu-gertu eduki zuelako, eguneroko euskararen presentzia onartu zuelako, euskal testuetatik abiatuta aritu zelako, euskal hizkuntza eta literatura, zena, bultzatu nahi izan zuelako.

Bere ekintzetatik deduzitzen dut Resurreccion Mª Azkue ere kontziente zela euskal kulturaren, euskal hizkuntzaren, egoeraren ahultasunaz. Baina kasu honetan hizkuntzarekiko eta kulturarekiko egoera hori gainditzeko modu egokiena hautatu zuelakoan nago. Bere kasuan, Orixek emandako izenari —«Euskara onaren iturri»— beste bat ere eman dakioke: euskararen langile nekagaitz, hartaraino non bere pentsamendu guztia ekimen eta ekintza izan zen: dela hainbestek gauero-gauero irakurri

dugun bere hiztegia, bere morfologia, edo hizkuntza bitan argitara emandako gramatika —aski ezezaguna— edota *Euskalerrriaren Yakintza*; dela bere literatur lanak (aski ahaztuak); dela Euskaltzaindia eta euskarazko ikastolak sortzeko ekimenak.

Ezpairik gabe bere lana izan da euskal literatura eta euskal kultura suspertzeko biderik baliagarriena, nahiz eta badirudien, belaunaldien gurpilean, euskaldun askok ere ahaztu dutena, erdal komunikabideetan R.Mª Azkue interresgarria izan ez delako —ziurrenera bere pentsamendua ekimen bilakatu zelako, eta bere hitzetatik trufarik sor ez daitekeelako, esaten dutenagatik, arras umoretsu eta ironikoa bazen ere—.

2002. Hitzen gorpila kirrinka liburuen gurpilean

Ezagutzen ez duguna existituko ez balitz bezala bizitzearen ondorio asko jasan ditu euskal literaturak. Garbi esan daiteke, 1960ko hamarkadan Luis Villasante eta Koldo Mitxelenaen literatur historiak idatzi ez ziren bitartean zail zela hegoaldean euskal literaturaren haririk irudikatzea ere. Ez nuke horrenbeste esango Iparraldeko eta Nafarroako idazleez, zeren eta bertakoek askoz ere lotura handiagoa izan baitzuten bere tradizioarekin, Laurent Apesteguy, Manezaundi edo Larreko gogoratu hutsez frogatuta geratzen denez.

Harrez gero, euskal literatura zen ala ez zen eztabaidatzeari utzi eta, poliki-poliki, euskal literaturak bere historia osatzeko aurreneko urratsak eman ditu. Batetik, literatura idatzi du, eta bestetik, euskal literatura euskarazko liburgintzatik bereizi ahal izan dugula esan dezakegu, horrenbeste urteren buruan. Aurrekari hauen ondorioz, nabarmen da euskal literaturan sekula baino idazle gehiago ari dela lanean, adin guztietakoak, eta sorkuntza genero guztietan.

Euskal literatur liburuek historia bat osa dezaten, ordea, irakurlego batek hautapen prozesua egin eta berregin behar du; euskal idazleek euskal literaturan ere sustraitzen den errotze-lana finkatu behar dute. Eta horretantxe gabiltza herren —baldin bagabiltza—.

Euskaraz idazten den guztia irakurri ezinak aztoratu egin du nonbait euskal irakurlegoa. Badirudi kritika bila dabilela, prentsan irakurtzen dugunagatik, eta asko eta maiz aipatzen da kritikaren beharra gure artean.

Baina orokorrean egiten den kritika irakurri, egiten ez den kritika igurikatzen duen saio-generoa indar hartzen ari delakoan nago. Alegia, euskal literaturaren gabeziaz maizago ari zaigula euskal kritika, gurean dugun literaturaren eduki eta formez baino.

Eta joera horrek badu zerikusia arestian 1888ko data aitzakia hartuta egin dudan hausnarketarekin. Izan ere, jomuga kontrajarrietara iritsi baziren ere, Sabino Arana eta Unamuno konparatistak baitziren. Konparatistak eta esentzialistak.

Gaur egun, hain zuzen ere, euskal literaturak bere autonomia erdietsi duenean —eta beraz bere modemotasuna—, ez denean euskal liburugintza in historiatik bereiziez in den fruitua, erdal literaturarekiko menpekotasunera hurbiltzen ari da, «normalitate» kontzeptuaren babesean.

Baina normalitate hori ez du literaturak ezartzen, komunikabideek ezpere. Iruditzen zait ez ote dagokion bere tradizioa babestu, irauli, itzuli edo apurtzeko joerari. Ez ote duen komunikabideetan gailentzen den kritikak euskal kultura, euskal literatura edota euskal folkloretik ihes egi-tera bideratzen, mundializatzeko aitzakia honekin, horren europar izan behar honekin hain anglosaxoniarrak bihurtuz. Eta beldur naiz ez ote garen, geure irakurketa gabeko irakurzaletasunaren bidez, euskal kultura eta literaturarekin gure mundualdia sortzen bainoago, beste batzuetan normala dena euskaraz jartzen ari. Alegia, gaia emanda idazten dugula, kritika egiten dugunean ere. Eta are okerrago, baita sortzeko orduan ere.

Beldur naiz, beraz, egunen gurpilean, datorrena datorren bezala jasoz eta itzuliz ez ote dugun bigarren irakurketaren gaineko irakurketa mota bat elikatuko; ez ote den gauza izango irakurri gabeaz mintzarazteko, eta ez ote duen hitzen gurpila abiaraziz literatur historiaren bidean zangalatrau eginaraziko. ¶

Inaki Irazabalbeitia

Elhuyarretik, figura juridikoetan zehar mezenasgora

2002. urtean euskal kulturak egin duen bideari buruzko lerro hauek etxetik hasiko ditut, hain zuzen ere Elhuyarrek aro berri bati ekingo dio eta.

Elhuyar, euskal kulturako erakunde asko bezala, 1970eko hamarkadaren lehen urte zurrunbilotsu haietan sortu zen. Hogeita hamar urte bete ditu aurten. Donostiako injineru eta injineru-gai gazte batzuk euskara eta zientzia lotzearen xedearekin hasi ziren juntatzen. Ilusio, amets eta aitzindari-lan haien fruitu da egungo Elhuyar, zientziaren gizarteratzean eta euskararen normalizazioan erreferentzia nagusietakoa Euskal Herrian.

Ospakizunaz haratago Elhuyarren eraldaketa izango dut hizpide. 1981etik hona kultur elkarteak izan da Elhuyar. Aurtengo uztailaren 12tik aurrera fundazio izango da. Hiru izan dira horretara bultzatu gaituzten arrazoi nagusiak: elkartearen jarduna sendotzea eta indartzea, elkartearen gizarte-oinarria zabaltzea eta kudeaketa eraginkorra goa lortzea. Aldi berean ez genuen elkartearen ondarea pribatizatzea nahi, alegia, inoren poltsikora joatea. Indarrean dagoen lege-markoak aukera bakarra ematen du baldintza horiek guztiak betetzeko: fundazioa.

Jakina denez, fundazioek helburu bati atxikita jarritako ondarea dute oinarri. Elhuyar Fundazioaren helburuak elkarteak orain arte eginiko lanak biltzen ditu: zientziaren gizarteratzea eta euskararen normalizazioa, corpusarena zein estatusarena, bultzatzea.

Elhuyar Fundazioa gizarteari irekitzeko xedearekin sortu da. Gizarteak gure proiektuan parte hartze handiagoa izan dezan nahi dugu. Fundaziora hainbat gizarte-agente biltzen ari gara: norbanakoak, batetik; enpresak bestetik eta

erakunde publikoak azkenik. Hiru agente-mota hauek parte izango dira Fundazioan zein bere agente-organoan, Patronatuan. Elhuyar Kultur Elkartek hogeita hamar urteotan pilatutako ondare material zein inmaterial guztia Fundazioaren esku dago orain. Elhuyartarrok eskuzabal jokatu dugu geurea soilik zena gizartearena delako orain.

Fundazioa sortzeko bidea ez da erraza izan. 2000ko Elhuyarren Batzar Nagusian aldaketa egiteko erabakia hartu genuen eta oraindik ez gara fundazio legearen bedeiindikazio guztiekin, erregistro-zenbakia falta baitzaigu (2002-11-03). Eusko Jaurlaritzaren Justizia saileko Fundazioen Protektoratuarekin egin dugu topo, fundazioak zuzen jokatzen ari diren zaintzeaz arduratzen den organoarekin.

Fundazioa Protektoratuari aurkeztu genionean, Elhuyar fundazio bihurtzeko arrazoirik ez zutela ikusten adierazi ziguten. Gu harri eta zur gelditu ginen. Gure ondarea eta, hein batean, gure proiektuaren kontrola gizartearen esku utzi behar genituen eta erakunde publikoek galarazi nahi ziguten. Ulergaitza zitzaigun. Fundazioak perretxiko moduan sortzen ari diren honetan, ulertzekoa da Protektoratuak kontrol-neurri gogorrek hartzea, iruzur fiskala egiteko bidea eman baitiezaieke batzuen batzuei. Alabaina, kultur alorrean ari den onura publikoko elkarte bati pauso hori oztopatzea ez dirudi oso zentzuzkoa. Gero a ohartu garenez, nahikoa ohikoa da egoera.

Litekeena da Protektoratuak fundazioen izaerari eta helburei buruz duen ikuspegia bat etortzea Fundazioaren Legearen filosofiarekin eta kultur esparruan enpresa-jarduerak burutzeko fundazioa ez izatea figura juridiko egoikia. Hori horrela bada, kultur esparruan, ikerketa-jardueretan eta enparauetan irabazi asmorik gabe dabiltzan enpresa-egitura pribatuei irtenbide bat eman behar zaie ikuspegi juridikotik. Ohizko enpresen figura juridikoak, hala nola sozietate anonimoak, sozietate mugatuak eta kooperatibak, ez dira egokiak, ugazaben diru-irabazia baitute helburu. Kultur elkartean esparruan, bestalde, berdin-berdin kabitzen dira egitura profesionalik ez duen auzoko kultur taldea eta egitura profesional sendoa duen Elhuyarren moduko kultur enpresa. Egoerak ez dirudi logikoa.

Horri guztiari jaramon eginez, zilegi da pentsatzea irabazi asmorik gabeko enpresa-egiturentzat figura juridiko egokia sortu beharko litzatekeela. Erakunde publikoen teilatuan dago pilota, eskumen legegilea beraiei baitagokie. Eusko Jaurlaritzak badu zeri buruz gogoeta egiteko aukera.

Irabazi asmorik gabeko erakundeen jardunari beste ikuspegi batetik erreparatuz, mezenasgoa izango dut segidan hizpide. Euskal Herrian bada enpresen artean kultur, kirol edo gizarte-ekimenak diruz laguntzeko tradizioa. Zeinek uko egiten dio herrian, demagun, Euskal Herriko Itzuliaren etapa bukatzen denean, diru-apur bat emateari? Inork gutxik. Bestetik, euskaldunok nahiko erraz egiten dizkiegu musu-trukeko diru-ekarpenak kultur, gizarte- edo kirol-ekimenei, ikastolen festak kasu. Alabaina, tradizio horrek ez du gure artean benetako mezenasgorik ekari, adibide aipagarri batzuk izan ezik. Enpresen kasuan, esaterako, gizarte-ekimenei emandako dirulaguntzek nekez gainditzen dituzte egoitza duten udalerriarren mugak eta kopuruz urriak izaten dira.

Hainbat arrazoi eman daiteke gertaera hori esplikatzeko. Gure enpresa gehienak txikiak eta ertainak dira, beraz, baliabide ekonomiko ez oso ugariak dituzte zeregin horretarako. Arrazoi bat izan daiteke. Dena dela, gure sistema fiskalak ez du mezenasgoa laguntzen. Hain zuzen ere, euskal zergadunek, fisikoek zein juridikoek, gustukoen duten gizarte-ekimenari ezeren truk dirua edo ondasunak ematen dizkiotenean har ditzaketen onura fiskalak ez daude emandakoaren tamaina berean. Ondorioz, kultur elkarte, fundazio eta antzekoei ekarpenak egitea ala ez deliberatzeko unean balizko onura fiskalek pisu gutxi dute enpresen kasuan gutxienez.

Mezenasgoa gurean bultzatzeko bi neurri ikusten ditut behar-beharrezkoak: sustapen-lana eta onura fiskalak handitzea. Bata zein bestea urrun dauzkagu, nik uste, gai honetan iparralderantz ez eta hegoalderantz begiratzen baitute gure arduradun politikoek. Oraindik orain, Madrillgo Parlamentuan Estatuko Fundazioen legearen eztabaidan CiUren zuzenketa bat atzera bota da non partiku-

larrek 150 euro bitartean eginiko diru-ekarpenek oso-osorik desgrabatuko luketen PFGZn.

Ez dut ulertzen erakunde publikoen seta arazo horretan. Ogasunek zergadunengandik diru gutxiago jasoko luketela bistakoa da. Baina zenbat izango litzateke? Asko? Sistema egoki baten bidez, zergadunek zuzenean gizarte-, kultur edo kirol-ekimenei eginiko ekarpenak neurri zentzuzkoen barnean koka daitezke. Era berean bi gertaera oso positibo jazoko lirateke: zergadunak gogokoen duen ekimena laguntzeko aukera izatea (fededunek egun Eliza laguntzeko duten bezala, bidenabar) eta irabazi asmorik gabeko erakundeen artean gauzak ondo egiteko lehia piztea.

Horrelako bide batek desorekak sor ditzakeela jakitun naiz, 'modako' gaiek edo lobby-lanak egoki egiten dituztenek baliabide ekonomiko gehiago biltzeko ahalmen handiagoa izango luketelako. Balizko desorekak saihestea izango litzateke, aurrerantzean, erakunde publikoen dirulaguntza politikaren oinarrietako bat.

Ni behintzat pozik egongo nintzateke nire zergen zati bat gustuko ditudan irabazi asmorik gabeko erakundeei zuzen-zuzenean bideratzeko modua izango banu, bultzatu nahi ditudan proiektuak indartzeko manera emango bailidake. Nire erabakimena handituko litzateke, batetik, eta, bestetik, gizarte-erakundeek independentzia emendatuko lukete eta, apika, hori dateke erakunde publikoek horren gustuko ez dutena...

Euskal unibertsitaterantz UEUtik?

Euskal unibertsitatearen urtean gaude. 2001eko irailean EIREk antolatutako jardunaldiekin hasi zen, *Jakin*ek eskainitako ale txit interesgarriarekin jarraitu eta abenduaren 14an UEUk egingo duen bigarren kongresuarekin bukatuko da.

Udako Euskal Unibertsitateak aldaketa kualitatibo eta kuantitatibo inportanteak izan ditu bere lehen kongresutik hona. Gizartean eta euskalgintzan zuen errekonozimendua erakunde publikoen alorrean ere sendotu egin da, Nafarroan izan ezik. Horrek baliabide ekonomiko

handiagoak eman dizkio, azpiegiturak ugaritzea eta sendotzea ekarri du, Markeskoa jauregia kasu, eta UEUren estatua normalizatu du guztiz.

Udakoa ezik negukoa da orain UEU. Jatorriari uko egin gabe, neguan nagusiki burutzen ditu bere jardunak. Halaber, unibertsitate-hezkuntzaren beste maila batzuetan hasi da lanean, HIZTEK masterra lekuko (bide batez euskal kulturaren esparruan 2002ko gertakari nagusietako bat).

Giza egitura profesionala bikoiztu egin du. Hazten ari da. Alabaina nora doa UEU? Galdera horri eta antzekoei erantzun nahi die bigarren kongresuak. Prozesu luzea izan da, gogoeta estrategikoaren metodologian oinarritutakoa eta bukaera abenduaren 14an izango du. Egun horretan, landutako ponentziak eztabaidatu eta batzarrak egoki ikusiz gero onartu egingo dira.

Lan bikaina egin dute ponentziak lantzen aritu direnak eta bihoazkie lerro hauen bidez zorionak eta eskerrak. Alta bada, ponentzia horietako proposamen batzuek kezka handia sortu didate UEUren geroaz, EIREk 2001ean antolatutako kongresuen ondorioetan biltzen den euskal unibertsitatearen definizioa hartzen baita oinarri ideologiko moduan. Honela dio definizio horrek:

‘Euskal Unibertsitatea’ euskarazko unibertsitate modura definitzen dugu eta euskaraz egiten den unibertsitate irakaskuntza, ikerkuntza, kudeaketa eta egitura oro hartzen ditu bere baitan. Pentsabide horretatik, Euskal Herrian dauden unibertsitate guztietan egiten den euskarazko jarduera oro ere euskal unibertsitatearen zati da —irakaskuntza, ikerkuntza, kudeaketa eta egitura kontuan izanik—, eta osotara euskaraz den unibertsitate edo unibertsitate-gunea garatzen denean, hori ere Euskal Unibertsitatearen zati litzateke.

Definizioak indarra du; erakargarria da, baina ez du unibertsitate bat definitzen. Proposatutako definizioa euskal unibertsitarioen edo euskarazko unibertsitate-gertaeren sare bati legokioke, baina ez erakunde unibertsitario bati. Oker ez banago, UEUk erakunde unibertsitario bat sorraztea izan du gaurdaino helburu nagusia; erakunde fisikoa, ukigarria eta homologagarria. Euskal unibertsitarioen

edo euskarazko gertaera unibertsitario horien sarea eratzea oso egokia izan daiteke Euskal Unibertsitatea eratzeko bidean, are gehiago pizgarri eta katalizatzaile, baina ez da inola ere Euskal Unibertsitatearen ordezko; hain zuzen ere, berariaz antolatutako erakundearen ordezko. Egia da jada era guztietako sareak eratzen ari direla munduan eta, itxuraz, etorkizunean zabaldu egingo direla; alabaina, sare horien nodoak errealitate fisiko antolatuak dira beti. Eta gure Euskal Unibertsitatearen sareak ere errealitate fisiko bat ere beharko du erdigunean: Euskal Unibertsitatea hain justu.

Oinarri horiek arrakastuak iruditzen zaizkit UEUren proiektuarentzat zein Euskal Unibertsitatea lortzeko prozesuarentzat. Lerro hauek leitzen ari zarenean, ueukideek hautua egina izango dute jada eta nire kezka, apika, jabalduta egongo da. Hala bedi!

Sosak apal eta berandu

Ohituta gauzka Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak sosak berandu partitzen. Aurtengoak, dena dela, marka guztiak gainditu ditu. Gaurko egunez (02-11-03) 2002ko Euskalgintza deialdiko dirulaguntzen ebazpena ez da EHAAan argitaratu diru-banaketa, antza, irailaren bukaerarako erabakita bazegoen ere, eta komunikabideentzako laguntzak erabaki gabe daude oraindik. Ez da bidezkoa, ezta ametitzekoa ere, egoera. Esplikaziorik ba al dauka urtetan zehar modu berean eta irizpide bertsuei jarraituta ematen diren dirulaguntza batzuen ebazpena hilabetetan luzatzeak? Nire ikuspegitik eta eskutan ditudan datuen arabera ez.

Bien bitartean, egora horrek kalte handia eragiten digu kultur eragileoi. Izan ere, ekintza defizitarioak bideratu ahal izateko ematen dira laguntzak eta esleipenaren atzeratzeak defizita areagotu egiten du. Kontraesan gorri-gorria! Komunikabide baten editore garenok txintxo-txintxo ari gara urtearen hasieratik gure langile eta lankideen soldatak, hornitzaileen fakturak edo lokalaren alokairua ordaintzen. Harpidedunek urte hasieran ordaindutakoak, publizitateak eta kioskoetako salmenta urriak uda iritsi ar-

te lasai ibiltzeko modua ematen digu. Orduantxe hasten dira larritasunak, bankuetara kreditu-eske joan-etorriak eta korrituen kontura gure komunikabidearen defizita emendatzea. Jazoera kafkiarra, alajaina, zurrunbilo horretan guztian irabazpidea duen bakarra bankua baita!

Zer esan esku artean kultur proiektu oso interesgarria izanik, bideragarri egiteko dirulaguntza ezinbestekoa duzunean. Bada gerta dakizuke azaroaren bukaeran edo abisua hartzea halako dirulaguntza jaso duzula eta zure proiektu hori abenduaren 31 baino lehen bukatu behar duzula eta zu artean hasi gabe...

Horrelakoak behin gertatzea azal eta konpreni daitezke. Kroniko bihurtu izana ez, ordea.

Aspalditxo ari naiz han eta hemen predikua egiten. Teknologia berriak ditugu sarri gure agintari politikoen ezpainenetan. Nik dakita zenbat e-plan dagoen gurean? Diru-kopuru izugarriak aipatzen dira informazio- eta komunikazio-teknologiaren aitzakian. Sarri dirutza hori guztia non dagoen galdetzen diot neure buruari, zeren eta gure erakunde publikoek sarean euskarazko edukiak egon daitezzen banatzen dituzten dirulaguntzak miseria hutsa baitira.

Bi galdera

Noiz arte egongo dira gure erakunde publiko nagusietan hizkuntza-politikako ardurak kultura sailen menpe?

Datorren urteko aldundi berriek aldaketarik ekarriko al dute alor horretan?¶

Xabier Kintana

Ibarretxe lehendakariaren proposamena

J.J. Ibarretxe lehendakariak Euskal Herriaren etorkizun politikoa berregituratzeko proposamena dukegu aurtengo gertakaririk garrantzitsuena. Hor Euskal Herriarentzat Espainiar Estatuarekiko borondatezko atxikimenduzko formula azaltzen da, eta erabakimena euskal herritarron esku gelditzen denez gero, *de facto* gure autodeterminatzeko eskubidearen erabilera bermatzen da.

Zentzuzko proposamena dirudi. Batetik, ez du oraingo Estatua zatitzen, baina bere osakideen artean berdinen arteko harreman orekatuak ezarri nahi ditu, orain arte espainol gaztelauek, hots, espainol-espainolek beste nazioetako gainean izandako nagusikeri estatusa hautsiz. Proposamen horiek, jakina, aldean Estatuaren nazioaniztasuna onartzea dakar, katalan-galegoek ere begi onez ikusia. Guri dagokigunez, nafarrekin eta iparraldekoekin kulturaren, ekonomian eta politikan lotura bereziak izateko aukera ematen du, betiere, bestela ezinean, haiek horrela nahi izanez gero.

Ezker Batuak ongi azpimarratu duenez, Ibarretxeren proposamena berek aspaldidanik aldarrikaturiko atxikimendu askeko federalismora biziki hurbiltzen da eta, neurri handiz, euskaldun askoren helburuak ase ditzake.

Proposamenak ez dakarkigu independentzia, egia da, baina oraingo autonomi egoeratik jauzi handia egiten du, erabakimen-esparrua euskal herritarrengan uzten baitu, etorkizunean, orain proposatzen den formula berri honek hiritarrok asebeteko ez bagintu, bestelako irtenbideak hautatzeko atea zabalik utzirik.

Proposamenaren mamian xeheki sartu gabe ere, argi dago orain baino autogobernu maila handiagoa lekarkigukeela, geure naziotasunaren onespena, kultur, kirol eta ekonomi arloan nazioarteko foroetan geure nortasun pro-

pioaz agertzeko eskubidea, eta hori ez da gutxi nazioa eraikitzeko ahaleaginean.

Horregatik, proposamena ez zaie gustatu, gure artean bizi izan arren, euskaldun sentitzen ez direnei, hots, (vasco)-espainolei. Politikan aukera guztiak erespeta garriak izanik ere, begien bistan dago aukera bakoitzak alde bere esangura berezia dakarrela, bera aukeratzen duenaren interes eta sentimenduak argi salatzen dituelako. Alde horretatik, galdetzekoa da, noski, ea munduan zeinek nahi duen bere herriarentzat autogobernu urriago eta inoren menpeko izan nahi, hots, dependente izan. Izan ere, (vasco)-espainol horien kezka argia da: beren oraingo hegemoni egoeran, Euskal Herrian ere Estatu Zentralak beraiek ordezkatzeko eta babesten dituela sentitzen dute, eta ez lukete nahi euskaldunek (hots, euskaldun-euskaldunek edo euskaldun soilek) orain arte berek ez bestek gozatzen dituzten pribilegioak ere berdintasunez lortzea: hizkuntz eskubideak, naziotasunaren aitormena, nazioarteko ordezkaritza, erabakimena, nagusitasun etnikoa etab.

Horrela ulertu behar da, adibidez, orain arte, lauzpabost salbuespen jakinak alde batera utzirik, PSE-EEko eta PSNko kideek, PPrekin batera, Ibarretxeren proposamenaren aurka lau haizeetara darabilten difamazio-kanpaina. Rosa Diezek, bere alderdiaren onespenez, europar mailara eramane duen engainuzko jukutria zitaleraino helduz.

PPz ez dago zer esan handirik, berauek, bai Euskal Autonomia Erkidegoan eta bai Nafarroan, beti argi utzi baitute beren antieuskalduntasuna. Bestalde, Espainian botere zentrala daukate eta begien bistan dago Euskal Herriak lortuko lituzkeen eskumen handiagoak berek galdu beharko lituzketela. Hori dela eta, boterera heldu zirenetik, jo eta ke aritu dira espainolen artean nazionalismo erreakzionarioenaren haziak ereiten, frankismo garaiko balioak eta nostalgiak berpizten, jende horien iritzi publikoa edonolako joera federalistaren kontra ager dadin, eta joko horretan, botorik ez galtzeko, PSOE bera bete-bete harrapatu dute.

Beraz, argi dago Estatuko indar politiko nagusiei dagokienez, harrera eta onarpen eskasa ukan behar zuela lehendakariaren proposamenak. Berak, ordea, zuhurki, edo

nahiago bada, noraezean, euskal herritarron atxikimenduaren karta jokatu nahi izan du. Horrexetarako deitu ditu bertoko alderdi, erakunde, elkarte eta indar biziak, bere proposamena azaltzera eta bera eztabaidatzera gonbidatzeko, iradokizun bila. Jakin, ondo baitaki, proposamen hori hemen kontsentsu handiz onetsiz gero, Madrilek bi aldiz pentsatu beharko lukeela bera bertan behera uztea, bestela demokrazia zapaldu eta herri oso bat (hiru, galego eta katalanen solidaritateaz) bere aurka edukiko lukeelako.

Ez da harritzekoa, beraz, kontsentsu eta herri-atxikimendu hori nola edo hala hausteko, PPK eta PSOEek era guztietako bideez (enpresaburuen aldeko aurkaritza bultzatuz, Europako Batasunari kontura ez datozen diktamenak eskatuz, enpresek hemendik alde egingo dutelako zurrumurru-presioak eta era guztietako gezurrak barreiatuz) kanpaina etengabea egitea, hortxe baitute puntu ahula.

Erasoa baina, ez datorkigu, soilik, indar espainolistengandik. Aurkakoa etxean ere badaukagu: Batasunaren maximalismo miopea, etengabeki dena ala ezer ez proposatu eta, orain arteko praktikak erakutsi digunez, beti, antzuki, ezerezean gelditu zaiguna. Inora ez garamatzen dogmatismo itsu horrek, politika zer den, eta elkarren ondoko epeen eta zentzuzko pazientziaren komenientzia zertzuk diren oraindik ikasi ez dutenen jokabide heldugabe bezain suizidak, berriz ere, espainolista eta antieuskaldunen politikarekin bat egingo du, gure giroa are nahasiago eginez.

Egia da, oraintsu esan denez, Legebiltzarrean adostasunerako gehiengorik ezaz ere erreferendumera eraman daitekeela proposamena, baina zalantzarik gabe, horrek askoz ere indar handiagoa luke, bai boto-emaileen iritzia gidatzeko eta bai nazioarteko foroetan oihartzun handiagoa izateko ere, aurretik gure parlamentuak berretsia balu, eta gaurko indarren korrelazioan hori ez da gertatuko Batasunak, gutxienez, abstentziorik egiten ez badu.

PP eta PSE-EErekin batera ezezkoa emanaz gero, proposamena ez da Gasteizko Ganberatik, ate nagusitik bederen, aterako; eta, horrela, gure «etxeko adiskideei esker» Madrilgo etsaiek buruko min ederra kenduko dute gainetik, euskaldunok geure artean autogobernu handiagoa es-

katzeko ere bat ez gatozela argudiatuz. Geroak esango. Orain arte ikusirikoen argitan ezkor xamarra naizela aitortu behar, etxe barruan horrelako adiskideak izanik euskaldunok ez baitugu kanpoko etsairik behar.

Unai Elorriaga saridun

Zalantzarik ez, literatur arloan berri ona izan dugu aurreten euskaldunok. Unai Elorriaga bizkaitar idazle gazteak Espainiako Literatur Sari Nazionala jaso du eta, gure demografi eremu txikia kontuan izanda, geure buruari zorionak eman behar dizkiogu. *SPrako tranbia* eleberria irakurria dut eta biziki gustatu zaidala aitortu behar. Bai gaia eta bai kontatzeko era ere ezohikoak dira eta euskal literatura gehiago aberasteko mugarririk interesgarriak inuitzen zaizkit. Saria jasotzeak, bestalde, lehenago Bernardo Atxagarekin gertatu zen bezala, gure literaturaren osasun ona mundu zabalean ezagutarazteko balio izan dezake, euskaldunoz hortik zehar esaten diren gauza gehienak maizegi terrorismoaz eta difamazio interesatuaz nahasirik agertzen direlako. Gure herriaren eta jendearen izenaren onerako izango ahal da oraingoa!

Saritua nongoa eta Euskal Herriaren Mendebaldekoa izatea ere berri pozgarria da, sarriegitan bai baitirudi gure literatur sorkuntza guztia eta harrobi bakarra Donostia inguruan dagoela; eta, horregatik, errealitatearen oreka mantentzeko, on da, ene ustez, gure periferian ere euskalgintzan aspalditik egiten ari den lan neketsuak, aldizka bederen, bere fruituak agertzea.

Madriren Saria nori eta Unai Elorriagari, hots, euskaldun idazle bati, eman zitzaioela jakin nuenean, aitortu dut beharrez susmo txar bat ukan nuela, hau da, ez ote zen oraingoa ere berriz garaile gertatu Galeuscaren solidaritatea.

Euskaltzaindiak bidalita, Madrilera maiz joan behar izan dut Ministerioak antolatzen dituen Literatur Sariaketan parte hartzera, eta eskarmentuak hala erakutsita, aski garbi ikusikasiasa dut zein izaten den, gehientsuetan, horrelako lehiaketan bilakabidea: lehenbiziko botazioetan

nork bere gogoko egile edo obrari ematen dio botoa, norbere hizkuntzakoei bereziki, baina horregatik besteak erdeinatu gabe. Botazioak aurrera joan eta hautagaien kopurua urritu ahala, ordea, galego-katalan-euskaldunok, hitzik gabeko akordio ez idatzi misterioetsuren bati jarraikiz, gure arteko obra edo idazle botatuenari eskaini ohi diogu geure botoa, irabazteko aukera txikiagoa duten etxekoak baztertuz. Horrek, gehienetan, finalisten artean beti euskaldun, galego edo katalan bat egoteko bidea ematen digu, gaztelaniazkoaz gainera, inguruko literaturak ere goraiatzeko posibilitateaz.

Gaztelauen artean ere, zertarako uka, beti egoten da norbait literatura periferikoren bati azken aurreko botaziora arte boza ematen dionik, baina, ehunetik laurogeita hemeretzi alditan, azken eta behin betiko botazioan, boto horiek gaztelau obren alde lerratzen dira, mesetakoak ez direnak gupidagabeki ahantziz. Inoiz, ordea, aukerak polarizatu egiten dira eta gaztelau idazle biren arteko sokatira bizia azal daiteke, bakoitzak aldean adiskide eta editorial ezagunen interesak dituela, eta kasu horretan, batak besteari amore —hots, ospea, saria eta editorial-irabazi ez txikiak— emateko gogorik ezak, batzuetan botoak periferiako baten alde desbiderarazten ditu, erdarazko «ez zuretzat ez niretzat» hori betez. Hori dela eta, erdaldunen arteko lehiakidetzaren eta bekaizkeria amorratuak inoiz galegoak, katalanak edo euskaldunok atera gaitzake garaile.

Beldur nintzen, beraz, agian oraingoan ere horrelako zerbait ez ote zen gertatu, eta ez, noski, Unairen idazlemerizimendu objektiboez fidatzen ez nintzelako, epaimahai horien funtzionamendua eta jokabide maltzurak ondotxo ezagutzen ditudalako baizik. Eta zertarako uka, botazioen nondik norakoak jakin nahirik, galdezka ibili naiz. Bai eta erantzun zehatzak lortu ere, fidagarriak erabat.

Neure harridura eta poza zuekin erdibanatu nahi dut, irakurleok: dirudienez, oraingoan ez da horrelako azpijokorik bat ere izan, eta, beraz, Unai txapela duintasun eta ohore osoz jantzirik darama.

Horregatik zorionak bi aldiz eman behar dizkiogu Getxoko idazle gazte bikainari. Eta horrexegatik harroago

senti gaitzke euskaldunok, guztiok ohoratzen gaituen go-lardo horrekin.

Jesusen anaiaren hilobi-kutzaz

Batzuetan kasualitateak gertatzen dira, edo kasualitate irudikoak bederen. Duela hilabete gutxi *The body* fikziozko filma ikusi genuen, Antonio Banderas protagonista duena, Jerusalemen ustekabeen aurkituriko eskeleto bitxi batez, Kristoren denbora berekoa, gurutzean hildako eta buruan arantzen zaurien markak zeuzkan pertsona bate-na, aparteko norbaiti zegokion hilobi ongi landuan ezarria. Argudio gutzia Jesu Kristorena izan zitekeelakoan zetzan, eta, badaezpada ere, Elizak hori ezkutatzeko, edota juduek eta palestinarrek horrekin negoziatzeko interesen sarea nola josten zen erakusten zigun, fede eta maitasun problema pertsonal batzuekin nahasirik.

Bide beretik heldu zaigu aste honetan egunkariek eskaini diguten albistea ere. Izan ere, biziki astindu ditu bazterrak Jerusalemen aurkituriko hezur-kutxa batek, K.o. 63. urte inguruan datatuak, arameeraz daraman izkribuak: *Ya'aqob bar Yosef akhui diYoshu'a*, hau da, 'Jakob, Josef en semea, Jesusen anaia'. Berezilarien ustez, gutxi izan zitezkeen garai hartako Jerusalemen Josef izeneko aita eta Jesus izeneko anaia ukan zitzaketen Jakobak, eta are gutxiago, hilobiko izkribuen ohiko tradizioaren kontra, aitarenaz gainera, anaiaren izena ere jarriko zuketena, anaia hori erabat famatua eta oso ezaguna ez bazen behintzat. Ondorioz, jakintsu batzuek hezur kutxan ageri den Jesus hori Nazaretarra dela pentsatzen dute, hori oraingoz erabat ezin segurta daitekeen arren.

Ez da oraingoa Jesu Kristok anaiak izan zituelako kontua. Testamentu Berriak ongi ematen digu horren berri: «Ez al da hau, bada, arotzaren semea? Honen amak ez ote du izena Maria, eta honen anaiak Jakob, Josef, Simon eta Juda? Eta honen arrebak ez ote dira guztiak gure artean bizi?» (Mat, 13, 55-56), «Beste apostolurik ez nuen ikusi, Jaunaren anaia Jakob izan ezik» (Gal, 1, 19). Beraz, Jakob anaia hori, Elizen arteko euskal Bibliak, espainolari segi-

tuz, Santiago (eta zergatik ez Jack edo Jacques?) izendatzen duena, bi aldiz aipatzen da liburu sainduetan.

Hitzez hitz hartuz gero, esaldi horiek, noski, Mariaren birjintasuna, katoliko eta ortodoxoentzat dogma dena, erabat ukatzen dute, eta horregatik testuoi bi ulerkerak eman nahi izan zaizkie. Ortodoxoen ustez, Josef, Mariaren senarra, alarguna zen eta Biblian aipatzen diren seme-alaba horiek, Mariarenak barik, lehenagoko emaztearenak genituzke. Eliza katolikoaren aburuz, ordea, anaia hitza (hebreeraz eta arameeraz *akh*) inoiz lehengusu eta senide hurbilak adierazteko ere erabiltzen omen zen, eta, beraz, Jesusen ustezko anai-arreba horiek, izatez, lehengusu-lehengusinak ziratekeen. Kontua, ordea, ez dago hain garbi, eta gaurko teologo batzuek errepaz ez gutxi ezartzen dizkiete Mariaren birjintasuna nola edo hala justifikatu nahi duten eskrituren ulerkerak interesatu horiei.

Batetik, Bibliak ez diosku inon Josef lehenago alargundua zenik. Bestalde, hebreeraz eta arameeraz, testuinguru batzuetan *akh* hitza, ohiko 'anaiaz' gainera, 'senide' edo 'ahaide' ere izan zitekeela onarturik ere, gauza bera onartu behar ote zaio gero grezierazko *adelphosi* ere, hizkuntza horretan berba horrek eskuarki esangura hori eduki ez arren? Gainera, hori onetsirik ere, zergatik ulertu behar da Mateoren pasarte konkretu horretan anaiak eta arrebak egiazki lehengusu-lehengusinak direla, eta sekula ere ez, esaterako, gainerako esaldietan, adibidez Simonen anaia Andrs dela, edo Jakob Zebedeoren semearen anaia Joan dela (Mat, 10, 2-3) dioenean? Arrazoi beragatik, zergatik ez pentsa, Marta eta Maria ahizpak zirela dioenean (Luk, 10, 39), benetan elkarren artean lehengusinak zirela, edota Lazaro haien anaia ere (Joan, 11, 21) lehengusua? Bitxia litzateke, bestalde, Paulok berak ere Jakob hori Jaunaren anaia zela berriro esatea, eta ez lehengusu, hebrearrek eta greziarrek kontzeptu hori adierazteko hitz bereziak dituztenean.

Dirudienez, nahaste hau guztiau, Mesias birjina batengandik jaioko zela dioen Testamentu Zaharreko pasarte batetik heldu da, grezierazko itzulpenean gaizki ulertua gertatu zelako. Hebreerazko jatorrizko testuak (Is, 7, 14) Mesias *almah* batengandik jaioko zela dio, hau da, 'ema-

kume gazte' batengandik, Elizen arteko euskarazko Bibliak oso ongi itzuli duenez, Jesusen jaiotza aipatzean (Mat, 1, 23), grezierazko testuari segituz 'birjina' berritzuli duen arren. Honek esan nahi du, profeziaren arabera, Mesias hori ez zela aingeru edo beste munduko izaki bitxi bat izango, gure antzeko eta haragizko gizakia baizik.

Jesu Kristo jaio aurreko mende bat lehenago, ordea, Israeldik kanpoan hebrear asko bizi ziren jadanik, eta horietako anitzek beren jatorrizko hizkuntza ongi ez zekitela edo erabat galdua zutela kontuan izanda, juduek beren liburu sailduak grezierara itzultzea erabaki zuten. Horretarako, Egiptoko Alexandrian rabbi aditu talde bat bildu eta elkarren artean Hiru rogeita hamarren itzulpen famatua burutu zuten. Hor hebreerazko *almah* hitza *parthenos* gisa itzuli zuten, garai hartan berba horrek grezieraz ere 'andre gazte, ezkongabea' esan nahi baitzuen. Geroago, ordea, *parthenos* hitzak lehenago zeukan semantika esparru aski zabala urritu eta birjinaren esangura bereziagoa hartu zuen grezieraz, gure *dontzeilak* ukan duen bilakaeraren antzera, eta hortik gaineratu omen zitzaion Jesusen amari jatorrizko profezietan berez ez zeukan birjina titulua.

Horregatik guztiagatik, protestante gehienek ez eze, gaurko teologo katoliko askok ere uste dute Mariak, Jesusen gainera, beste seme alaba batzuk ere izan zituela —bost gutxienez, Mateoren pasartearen arabera—, eta, diotenez, horrek ez dakar inolako kontraesanik Jainkoak, gizakiok salbatzeko, geure irudiko Mesias bat igorri zigula sinesten segitzearen, haren ama birjina izan zein izan ez. Gogoan izan, bestalde, zelibatoa eta birjintasuna ez zirela, orain ere ez diren bezala, balio ez goretsi ez praktikatu egia judaismoko erlijio-gizonen artean.

Edonola ere, zientziak eta ikerketen aurkikuntzek lantzean behin aukera ona eskaintzen dute, oraingoan bezala, erlijioen barruan astintze eta garbi-ikuziak egiteko, beren funtsezko elementuak mendeetan zehar sineskerian oinarrituriko eta herri mailako debozio-ohituretan errealismo handirik gabe atxikiriko eranskinetatik bereiziz, hierarkia, beti bezala, aldaketak edo argitzeak herri xeheari ekar liezaiokeen eskandaluaren beldur bada ere.¶

Xabier Mendiguren Bereziartu

Euskararen normalizazioaren alde urte batean gauza ugari egiten dira eta, horregatik, zaila izaten da lerro gutxitan gauza guztiak azaltzea eta baloratzea. Hori dela eta, nire ustez ekimen horien artean, etorkizunari begira garrantzi handiko gaietariko bat luzez jorratu dut: Kontseilua osatzen duten erakundeak garatzen ari diren Euskalgintzaren Plan Estrategikoa, hain zuzen ere.

Hizkuntz eskubideen gaia ere azaldu behar da, modu laburrez izan arren. Zoritxarrez, euskararen lurralde gutxietan hizkuntz eskubideak urratzen ari dira eta egoera horri buelta emateko beharra gero eta handiagoa da, eta ez Nafarroan bakarrik, sarri askotan uste izaten dugunez, baizik eta Euskal Herri osoan.

Euskalgintzaren Plan Estrategikoa: normalizazioa nola azkartu?

Kontseiluak euskalgintzari buruzko gogoeta prozesu sakon bat abiatu du aurten, euskalgintzak, euskararen gizarte erakundeek, datozen bost bat urtetan normalizazioaren bidean dituzten erronka estrategikoak identifikatu eta horietarako neurriak abian jartzeko helburuarekin.

Zergatik eta zertarako egin gogoeta?

Euskalgintzaren jarduerari buruzko hausnarketa une garrantzitsu bat 1997an Euskararen Unibertsoa jardunaldiak izan ziren. Han ikusi zen, beste gauza batzuen artean, zenbait gauzetarako euskararen gizarte erakundeak elkarrekin aritzeko beharra, aurrerago Kontseiluaren sorrera ekarri zuena.

Kontseiluak sorreratik hiru helburu izan ditu: gizar-tean euskararen garapenerako eragitea, euskalgintzaren eragin soziala areagotzea eta euskalgintzaren beraren gogoeta lantzea. Hirugarren helburuari dagokio Euskalgintzaren Plan Estrategikoa, Euskararen Unibertsoa jardunaldietan egindako hausnarketa haren emaitzak berrikusi eta aurrera begira euskararen normalizazioa zertan jokatzen dugun argitzeko.

Horixe da izan ere gogoeta hau abiatzeko kezka nagusia, Euskararen Unibertsoa jardunaldietan ere agertu zena: hizkuntz normalizazioaren alde hainbat ekimen, proiektu eta ildo ditugu martxan, eta hala ere ez dirudi datozen urteotan euskararen erabilpen normalerako bidean aldaketa nabarmenik ikusiko dugunik. Unescoren Hizkuntzen Atlasak (2001) euskara desagertzeko arriskuan dauden hizkuntzen artean sailkatzen du. Eusko Jaurlaritzak 1998an garatutako Reclus prospekzio ereduaren arabera, gaur egungo erritmoari eutsiz, 2050ean euskaldunok ez gara biztanleriaren erdia izatera iritsiko; bereziki kezkatzekoa Iparraldeari dagokionean egiten duen aurreikuspena, hemendik mende erdi batera ia desagertuzat jotzen baitu euskara lurralde hartan.

Hori guztia kontuan hartuta, euskalgintzak bere jarduerari buruz gogoeta egin eta datozen urteotan euskararen normalizazioan jauzi garrantzitsu bat emateko erronka nagusiak zeintzuk diren zehaztea da Euskalgintzaren Plan Estrategikoaren helburua. Zer aldatu behar dugu, zein urrats berri egin behar dugu, normalizazio prozesua errotik bizkortzeko?

Hausnarketa prozesuaren antolaketa

Hausnarketa hori egiteko antolaketa egokia erabakitzea ez da lan erraza izan. Hainbat irizpide hartu dira kontuan:

- Partaidetza zabala izatea.
- Erakundeen artekoa izatea.
- Adostasun handietan oinarritua izatea.
- Lurralde arteko desberdintasunak kontuan hartzea.

- Lehenago euskara eta euskalgintzaren inguruan egindako azterketak baliatzea.

- Operatiboa izatea eta, ahal dela, datozen urteotan garatzeko neurri zehatzak proposatzea.

Hori guztia kontuan hartuz bi fasetan antolatu da hausnarketa:

1) *Euskalgintzaren egoeraren diagnostikoa egin eta aurre-ara begirako erronka estrategikoak identifikatzea (2002an)*

Fase honetan bost taldetan egin da gogoeta:

Hausnarketarako Oinarrizko taldea (HOT): euskalgintzako erakunde handienak, lurralde mailako bilgune direnak eta lan mundukoak biltzen ditu.

Uztaritzeko Taldea: Iparraldeko euskalgintzako erakundeek osatzen dute.

Iruñeko Taldea: Nafarroako euskalgintzako erakundeek osatzen dute.

Gainerako euskalgintzako erakundeak Donostiako eta Durangoko Taldeetan elkartzen dira, lurralde irizpide garbirik gabe, ødezkariaren hurbiltasun geografikoaren arabera.

2) *Erronka estrategikoak xehatzea eta neurri zehatzetara iritsi arteko garapena (2003ko lehenengo seihilekoan)*

Behin talde horietan etorkizunerako erronka nagusiak finkatuta, erronka horietako bakoitzerako lantalde espezifikoa sortuko dira. Erakunde bakoitzak bere interesen arabera erabakiko du zein lantaldetan parte hartuko duen.

Lantalde horiek erronka estrategiko bakoitza garatzeko helburu batzuk finkatuko dituzte eta helburu horiek lortzeko zein neurri hartu beharko diren zehaztuko dute.

Bi faseetan landuko diren hausnarketarako materialak osatzeko, aditu talde bati eskatuko zaio iritzia; galdetegi baten bidez, euskararen eta euskalgintzaren egoerari eta aurrera begira euskararen normalizazioan egin beharreko urratsei buruzko iritzia jaso dira.

Hausnarketaren emaitza

Euskalgintzaren egoeraren diagnostikoaren ardatz nagusiak ondokoak dira:

Ezagutza eta erabilera

Aukerak

- Euskarazko irakaskuntzaren garapen handia gertatu da. EAEn D eredia nagusitzen ari da eta Nafarroan hedapen handia lortu du (2001-02an %45 eta %20 hurrenez hurren).
- Euskararen ezagutzan aurrerapen nabarmena izan da zenbait lurraldetan.
- Corpusari dagokionez inoiz baino hobeto dago euskara. Euskara batua, hizkuntza estandar bateratua, erabilgarria da.
- Hegoaldean gero eta handiagoak dira familia euskaldunak sortzeko aukerak, euskaraz dakiten gazteak gero eta gehiago diren neurrian.
- Helduen euskalduntze-alfabetatze sistemak efektu bikoitza izan du: heldu asko euskalduntzea eta transmisiorako motibatzea.
- Euskarak gero eta presentzia publiko handiagoa du zenbait esparru eta lurraldetan. Erreferentzia sozial euskaldunak gero eta gehiago dira.
- Euskararen kale erabilera hazten ari da, 1989tik 2001era 3 puntuko igoera izan da.
- Euskaldun gehienek hizkuntzarekiko leialtasun maila altua dute, aukera dutenean erabili egiten dute.

Mehatxuak

- Urteetako lanak ez du lortu Euskal Herriko egitura sozio-linguistikoari buelta ematerik. Euskararen beharrik gabe bizi daiteke, ez da lortu euskara beharbizun soziala izatea.
- Euskarak, oraindik ere, komunikazio funtzio mugatu batzuk bakarrik betetzen ditu.
- Guztiz euskaraz funtzionatzen duen sektorerik edo lurralderik ez da.
- Alor esanguratsu askotan euskarak oso presentzia eskasa du: komunikabideak, politikagintza, lan mundua, justizia, unibertsitatea, zinema...
- Familia bidezko transmisiorako aukera gutxi daude Iparraldean, guraso gazte euskaldun gutxi dagoelako. Hegoaldean ere arazoak ager daitezke, guraso euskaldunen artean gero eta gehiago direlako erdaraz hobeto egiten dutenak.
- Hezkuntza sistemak ez du bermatzen gazte guztiak euskara jakitea.
- Euskararen ezagutza maila lurralde batzuetan handitu bada ere, oraindik baxuegia da euskararen iraupena bermat-

zeko. Unescok euskara desagertzeko arriskuan dagoela dio; Eusko Jaurlaritzak garatutako Reclus ereduaren arabera, gaur egungo erritmoari eutsiz eta aurreikuspenik baikorrenean ere, 2050ean euskaldunok ez gara biztanleriaren erdia izatera iritsiko.

- Euskararen kale erabileraren hazkundera moteltzen ari da orokorrean. Gipuzkoan eta Bizkaian pixkanaka gora badoa ere, Araban, Nafarroan eta Iparraldean geldirik dago edo beheranzko joera du.
- Euskararen egoera ezberdina da lurraldeka eta honek zaildu egiten du normalizazioa.
- Hizkuntza kalitateari dagokionean asko dago hobetzeko. Erregistro desberdinak gutxi hedatuak daude.
- Heldu gehienak ez dira euskalduntzen ari.

Jarrera politiko, sozial eta instituzionala

Aukerak

- Euskararen prestigio soziala areagotu egin da oro har. Zenbait lurraldetan aldeko jarrera da nagusi, «balioduna» da.
- Euskaraz ez dakiten askok euskararen alde egin dute seme-alaben ikasteredua hautatzerakoan.
- Erakunde publiko batzuek euskararen aldeko jarrera dute.
- Iparraldean euskararen alde lan egiteko aukera berriak sor-tu dira. Euskalgintzak egindako lanak bide berriak ireki ditu eta instituzio batzuek publikoki onartu dute hizkuntz politikaren beharra.
- Lurralde batzuetan euskararen ezagutza aukera profesionalak areagotzeko faktorea da. Lan eskaintzetako iragarkien %12an euskararen ezagutza eskatzen da.
- Gizarte eragile, sindikatu eta alderdi asko euskararen alde ari dira.
- Euskalgintzatik aparteko sektore pribatuko hainbat erakundetan euskararekiko garapen positiboa eman da azken urteetan. Ehundaka eragile ari dira euskararen erabilera areagotzeko neurriak hartzen eta 60 enpresa inguru euskalduntze planak garatzen ari dira.
- Herri mailan normalizaziorako zenbait ekimen eta proiektu garatzen ari dira.

Mehatxuak

- Erakunde eta alderdi politiko askoren borondatea eskasa da, eta beren hizkuntz politika ez da egokiena. Lurralde batzuetan kontrakoa izatera ere heldu da, eta normaliza-

ziorako lana oztopatu egiten du, hein handi batean erabaki politikoen menpe baitago.

- Euskara ez dago erakunde askoren agenda politiko, sozial eta ekonomikoan, ez da lehentasunezko faktorea erabaki garrantzitsuak hartzen direnean.
- Euskara ez da ofiziala lurralde guztietan eta, ofiziala denean ere, benetako aplikaziotik urrun dago, besteak beste, administrazioaren euskalduntzean.
- Gizarteak ez du euskarak duen egoera larriaren kontzientziarik. Sektore batzuk, azken urteotako nola-halako aurreabidearen ondorioz, lasaitu egin dira eta beste batzuek kontrako jarrera gogortu dute.
- Euskal Herriaren zatiketa politiko-administratibo-sozialak asko zailtzen du euskararen normalizazio prozesua.
- Gizartearen lidergoa daramatenen artean asko dira euskararen aurkako jarrera dutenak eta indiferenteak.
- Euskararen erabilera eskatzearen aldeko kontzientzia ez da nahikoa zabaldu euskaldunen artean.
- Hainbat erabaki juridiko-politikok erabat baldintzatzen dute euskalgintzako zenbait erakunderen jarduera.
- Euskaldun=abertzale loturak iritzi publikoan daukan hedapenak zaildu egiten du zenbait sektore euskarara hurbiltzea.
- Gero eta garrantzi handiagoa hartuz doan etorkinen multzoa euskarara erakartzeko tresna eraginkorrik ez da garatu.
- Euskara, enpresa alorrean, inbertsio bezala baino errentagarritasunik gabeko kostu gisa ikusten da oro har.
- Egoera politiko gatazkatsuak nahasi eta zaildu egiten du hizkuntza normalizazio prozesua.
- Euskal Herriko administrazio maila guztiek urratzen dituzte hizkuntza eskubideak.

Produkzioa

Aukerak

- Hedabideen arloan aurrerapen handiak egin dira: EITB, *Euskaldunon Egunkaria*, irrtiak, aldizkariak...
- Euskarazko kultur produkzioaren kalitatean aurrerapausoak egin dira.
- Teknologia berrietan emandako garapenak aurrerapen garrantzitsuetarako aukera eskain dezake.

Mehatxuak

- Euskarazko produktu eta zerbitzuen eskaera soziala eskasa da.

- Euskarazko eskaintza proportzionalki gero eta txikiagoa gertatzen da inguruko beste hizkuntzetako eskaintza hazkundearen ondoan.
- Iraultza teknologikoaren aurrean beste hizkuntza batzuek baino zailtasun gehiago ditu euskarak: baliabide eskasia, masa kritikoa txikia...

Indarguneak

- Daukan dimentsio, militantzia, indar eta dinamikagatik, gero eta gaitasun handiagoa du euskalgintzak gizartean, erakundeetan eta botere guneetan eragiteko.
- Euskararen gizarte erakundeak gero eta antolatuagoak eta prestatuagoak daude.
- Euskararen gizarte erakundeek gero eta garrantzi handiagoa dute ekonomikoki.
- Elkarte kopuru garrantzitsua dago euskalgintzan.
- Elkarlanerako eta koordinaziorako guneak badira: Kontseilua, Euskal Konfederazioa, Oinarriak...
- Gogo eta borondate zabala duen jende asko ari da euskalgintzan lanean.
- Azken urteetan gogoeta prozesu bati ekin diote euskararen gizarte erakundeek.

Ahuleziak

- Euskararen gizarte erakundeen artean nahikoa kohesio eta elkarlan ez dago oraindik. Euskalgintza atomizatuta dago, eta ez da bide estrategiko komun bat lortu.
- Euskararen gizarte erakundeen baliabide eskasiak autonomia mantentzeko zailtasunak dakartza.
- Zenbait eragile instituzionalen eta gizarte erakunde batzuen arteko distantzia edo enfrentamenduak sarritan oztopatu egiten du normalizazio prozesua.
- Saiatu arren, euskalgintzak ez du instituzioekiko harremanetan giro egokirik lortu.
- Euskalgintzaren barne prestakuntzan badira hainbat gabezia.
- Euskalgintzak ez du nahikoa asmatu euskaltzale ez diren asko seduzitzen, irudi irekia transmititzen, komunikazioan arazoak egon dira.
- Mezu eta diskurtso berriak gutxi garatu dira.
- Euskalgintzak berezko informazio bide eta komunikazio estrategien urritasuna du.

- Azken urteetako aurrerapausoen ondoren, «impasse» batean dago euskalgintza, neke sentsazioa zabaldu da zenbait arlotan.
- Politikoki baldintzatzaile izateko nahikoa gaitasun ez du erakutsi euskalgintzak.

Diagnostiko horretan oinarrituta, euskalgintzak normalizazioaren bidean dituen erronka nagusiak identifikatu ditu, 2002aren amaiera artean.

Handik aurrera, erabakitako erronka horiek garatzeko helburu zehatzak eta neurriak finkatuko dituzte. Neurri horiek euskalgintzaren bilguneek beren gain hartzekoak, erakunde batzuek elkarlanean bideratzekoak edo erakunde bakoitzak bere jardueran txertatzekoak izan daitezke.

2003ko udazkena aldera, neurri horiek gauzatzen hasteko garaia izango da.

Behin-behineko balantzea

Euskararen gizarte erakunde gehien arazo da lan zama handiari aurre egiteko denbora eta jende urritasuna. Horregatik hausnarketa orokorretarako astia eta patxada hartzea ez da beti posible izaten. Hausnarketa hori euskalgintzako gainerako erakundeekin konpartitu eta adosteko aukerak, berriz, oraindik gutxiago izaten dira. Euskalgintzaren Plan Estrategikoak horretarako marko egokia eskaini die eguneroko lanean normalizazioaren alde murgilduta dabiltzanei, bide batez elkarren ezagutza hobetuz. Azken batean euskalgintzaren kohesioa areagotzeko beste urrats bat da Euskalgintzaren Plan Estrategikoa.

85 euskararen gizarte erakunde ari dira hausnarketa prozesu honetan modu batean edo bestean parte hartzen, eta 40 aditu baino gehiagoren ekarpenak ere jaso dira. Oso parte-hartze zabalarekin ari dira beraz euskalgintzaren datozen urteotako erronkak izango direnak definitzen.

Honez gain, Euskalgintzaren Plan Estrategikoari buruzko informazioa zabal dadin hainbat bilera egin dira euskalgintzako erakundeetako kideekin eta Iparraldean eskualdeka, bertako euskaltzale eta kultur munduko eragi-

leekin. Oro har, gogoeta hau jende askorengana iritsi dela esan dezakegu.

Arazoak ere agertzen ari dira ordea bidean. Parte-hartzea erakunde mailakoa izan dadin lortzea izan da zailtasun handienetariko bat. Parte hartzen ari diren erakundeek ordezkari bana izendatu dute hausnarketaren fase desberdinetan antolatutako bileretan parte hartzeko. Ordezkari horiek bi funtzio bete behar dituzte: bileretan beren erakundean adostutako iritzia adieraztea eta bileretan landutakoa beren erakundean azaltzea.

Bi funtzio horiek ez dira kasu guztietan behar bezala betetzen ari, dedikazio, antolakuntza edo bestelako arazoengatik. Hausnarketa prozesuaren amaieran ekintza zehatzak abian jarriko baditugu, erakundeak hasieratik inplikatzeko ezinbestekoa dela ikusita, ahalegin berezia egingen ari da Kontseilua ildo horretan eragiteko.

Aurrera begira

Oraindik goizegi da Euskalgintzaren Plan Estrategikoak datozen urteotan izango dituen ondorioak aurreikusteko. Plan Estrategikoak ez dira arazo guztiei irtenbidea aurkitzeko formula mirarizkoak, baina ongi eginez gero, hurrengo urteetan normalizaziorako lanean baliagarri izango zaizkigun hainbat irizpide eta proiektu zehaztuko ditu. Euskalgintzaren Plan Estrategikoa euskararen gizarte erakundeok nahi duguna izango da; euskararen ezagutza, erabilera, prestigio eta presentzia publiko handiagoa helburu ditugunon esku dago aukera hori normalizaziorantzko ahalik eta urratsik eraginkorrena izatea.

Hizkuntz eskubideak denon ahotan

Azken hilabeteotan hizkuntz eskubideen gaiak bere tokia hartu du euskal plazan. Euskal gizartearen hizkuntz eskubideak, ez lege ez izatez, Euskal Herrian bermerik ez duten eskubideak baitira. Oraindik ere bost erregimen ju-

ridikoren menpe dago euskararen normalizazioa. Iparraldean hizkuntz eskubiderik, ez objektiboki ez eta subjektiboki ere, ez da; objektiboki, legearen arabera, frantses hiztunak baizik ez dira, banaka zein herri gisa, hizkuntz eskubideen jabe. Subjektiboki, mendeetako minorizazio egoerak ekarri du Iparraldeko herritar gehienak euren burua tokiko hizkuntzarekiko eskubideez gabetuta sentitzea.

Nafarroak, bere milioi erdi biztanle dituela, hiru hizkuntz eremu ezberdin ditu. Nafarroako herritarren hizkuntz eskubideek 1986az geroztik indarrean dagoen legean, hain zuzen ere, dute muga garbia. Gainera, euskarari ofizialtasuna soilik Nafarroako mendialdean aitortzen zaio, eta horrek ofizialtasun «erreal» ez izatea dakar, administrazio zerbitzu nagusiak (Nafarroako Gobernu bera, ospitaleak, epaitegiak, unibertsitatea...) euskarak estatus ofizialik ez duen eremu mistoan baitaude eta hor herritarrek ez dute aitorturik, ez eta bermaturik ere, zerbitzu publikoak euskaraz jasotzeko eskubidea.

Nafarren arteko bereizkeria legezko egiten duten legeak jartzen ditu indarrean Nafarroako Gobernuak. Hizkuntz eskubideen diskurtso politiko-instituzionalean gehiengo erdalduna da diskriminatuta dagoena, administrazio publikoetan sartzeko euskarari ematen zaion «garantziagatik». Administrazio horrek nafar guziok funtzionariogai bagina bezala azaltzen ditu, eta ez administrazioaren aitzinean Nafarroako bi hizkuntzetako edozein erabiltzeko eskubidea dugun herritar gisa. Gobernuarentzat nafar euskaldunak ehuneko txiki bat baizik ez dira, eta haien hizkuntzaz zerbitzu publikoak jasotzeko eskaera gehiengo erdaldunaren kontra doan pribilegioa da, inolaz ere ez eskubidea.

Euskal Autonomia Erkidegoan, 2002ko azaroaren 24an Euskararen Erabilpena Arauzkotezko Legeak 20 urte bete zituen, eta bi hamarkada hauetan legez euskara eta gaztelania ofizialak izan badira ere, eta ofizialak maila berean, ez bata bestea baino ofizialagoa, eguneroko ogia da herritar euskaldunek zerbitzu publikoak jasotzeko orduan euren hizkuntzan egiteko aukera ez izatea. Oraindik orain, eguneroko traba asko daude aukera berdintasunean edo-

zein zerbitzu publiko hartzeko, haurtzaindegietan, osasun etxeetan, institutuetan, unibertsitateetan, administrazio-ko leihatiletan, komisaldegietan...

Aurten 1.800 bat lanpostu betetzeko deialdi publikoa egin zuen Osakidetzak eta bakar batean ez zen eskatu euskara, hizkuntza ofiziala, jakitea, gaztelania, ordea, ezinbestekoa zela. Oposizioen azterketak egiteko ere euskaldunek arazoak izan zituzten, azterketa gaztelaniaz egiteko prestatuta baitzegoen.

Erronka handia da hizkuntz eskubideena, Euskal Herrian nola Euskal Herritik kanpo ere. Euskarak bere lurralde historikorik gehienean ez du aitorpen ofizialik, eta duenean ere goera aski nahasia du.¶

Xabier Mendiguren Elizegi

Txosten txar bat mugaz bestaldean dudan lagunari

Kaixo, aspaldiko!

Askotan bidali izan dizkiat hiri, izatez aldizkari honetarako idatziak nituen kronikak, hemengo gauzen berri gutxi gorabehera emateko; gaur, hire eta *Jakin*-ekoen baimenarekin, alderantzizkoa egingo diat: aldizkarian aterako diat berez hiretzat beharko lukeen gutuna.

Nobela bat irakurtzen ari nauk egun hauetan, *Sorstalanság* edo *Noragabe*, azkeneko Nobel saria irabazi duen idazlearena: Imre Kertész dik izena, judu hungariar bat, mutikoa zela Auschwitz eta beste kontzentrazio-zelai batzuetako infernu hori guztia ezagututakoa, eta hala ere bere bizitza eta ibilbide literarioa Alemanian egin dituen, bitxia ere baden gauza. Holokaustoaren esperientzia hori duk, gainera, bere obra guztietako abiapuntu, ezinbesteko erreferentzia eta elikagai; seinale, badirela norberaren bi-

zitzan marka batzuk betiko geurekin eramango ditugunak. Horretaz, aldeak alde, hik ere badakik zer edo zer. Ez zakiat hik ezer irakurri dioan; nik, egia esan, ez nian ezagutu ere egiten Nobela eman dioten arte: horretarako behinik balio ditek sariek, gure errealitatetik urrun zeuden zenbait testu hurbiltzeko (nahiz eta askoz gehiago diren urrun eta ezezagun iraungo dutenak: hain baita handia munduaren zabalera, hain txikia gure txokoa eta murrizta gure denbora... utikan filosofia merkeak ordea). Hurbiltze-kontuez ari gara, bazirudik Kertészen eleberri hori euskaratze bidean dela, 2003ko Durangoko Azokarako edo. Ez duk konpainia txarra orduan plazaratuko diren euskal idazleentzat.

Kertész irakurtzen ari nintzela, aspaldian bueltaka dabilkidan burutazio bat etorri zaidak berriz gogora, gure egoera politikoarekin zerikusia duena (kulturaz jardun nahi izan arren, nahi eta nahi ez sartzen zaiguk beti politika zirikaturen batetik, gure patua duk nonbait). Azalpenetan hasi aurretik, baina, liburuak utzi eta zinemara joango gaituk, hiri beti gustatu izan zaik pelikulak ikustea eta kontatzea. Ez gaituk lehengo girotik gehiegi urrunduko ordea: Steven Spielberg-en klasiko bat ikusiko diagu: *Schindler-en zeremenda*. Ez duk zuzendariaren onenetakoa, bazakiat, baina badik hainbat detaile bikain, egilearen maisutasuna erakusten dutenak. Xehetasun horietako bat zaukaat aspaldian gogoan: argumentuaren hari sekundario txiki bat, filmaren iraupen luzean hiru bat eszena besterik hartzen ez dituenak. Lehenengoan, Varsoviako judu guztiak auzo bakarrean bizi zirela behartu dituzte, *ghetto*-an, eta etxe oneko emakume fin bat ageri duk, guztiz asaldatuta, bere altzari eta jantziak non sartu ez daukalako, eta halako zerbait ziok: «Hau baino okerragorik ezin liteke!». Handik puska batera, *ghetto*a hustu eta kontzentrazio-gune batera eramango dituzte hango juduak, garraio-txanetan sartuta. Aurreko emakume burges bera ikusiko diagu une batez, ez lehen bezain dotore baina bai lehen bezain aztoraturik, bere onetik aterata eta protestaka: «Ezin liteke hau baino okerragorik izan!». Beste batean ere ateratzen dela esango nitek, egoera are petralago batean, lelo bera errepikatuz. Ezin zaiok ukatu gidoigileari umore beltzerako dohaina, andere errukamiak ez bezala

ikusleak uneoro baitaki baietz, *izan litekeela* okerragorik, eta okerragoa dela, izan ere, ondotik datorkien paraderoa.

Zer dela-eta hau dena? Ba, aurreko urteetako nire balantzeekin gogoratu nauk, eta honekin hiru urte dituk antzeko sentipenak harturik naukala: hau desastrea duk, horrela ez goazak inora, okerragorik ezin litekek... eta urterik urte ikusten diat baietz, okerragora goazela, eta oraintxe bertan ezin asmatu zer izan litekeen hurrena. Tira, alde batera utziko diat gaia, Varsoviako atso hura baino patetikoago jartzen ari nauk-eta. Ezer taxuzkorik ez esateko gainera, gure politikarien antzera, eta gainera ezkor, gure politikariak ez bezala.

Suedian Literaturako Nobel saria eman zuten ia egun beran jakinarazi zitean Espainiako narratibako sari nazionala deritzana. Eta, Berlingen bizi den judu hungariarrarena baino ustekabe handiagoa hartzen genuela, *SPrako tranbia* izendatu zitean irabazle, Unai Elorriagaren harribitxi hori. Hik badakik sariei ez zaiela kasu handirik egin behar: ez ematen ez dizkigutenean, eta are gutxiago ematen dizkigutenean. Hala ere, barregarri ere sentitu nauk egun hauetan, azalduko diat zergatik. Hara: sariaren berri jakin baino aste batzuk lehenago, literatur lehiaketei buruz egiten ari ziren erreportaje baten osagarri, horiexei buruzko iritzi-artikulu bat eskatu zidatean *Argia*-tik. Bidali nieran, gai horren inguruan ditudan usteak ahal bezain argi azalduz. Nik hura idatzi eta aldizkaria atera bitartean gertatu zuan Espainiako sariarena, eta horrekin batera egundoko erauntsia (idazlearentzat batik bat, noski, baina baita, zeharka, editorearentzat ere): deiak, e-mailak, artikuluak, hitzaldiak, txostenak, bertako eta kanpoko komunikabideak, inon diren agente eta argitaletxeak... atergabeko zaparradan. Eta halako batean, sariei buruzko artikulu hura ahaztua nuela, *Argia* jaso eta hor ikusten diat, erredaktoreek letra handiz azpimarratuta: «Euskal Herrian, sarietatik aparte bizi da literaturgintza osoa: argitaletxeetan ez zaie jaramon handirik egiten, irakurleek ez diete arreta berezirik eskaintzen lan sarituei, eta obra inportanteak oso-oso gutxitan ibiltzen dira lehiaketetan». Nik idatzitako hitzak, eta bat-batean gezur handi bat bihurturik zeudenak, non eta ez ziren adarra jotzeko as-

matuak. Bueno, neure burua zuritzeko esan nezakek esaldi horren buruan «Euskal Herrian» dioela, eta sariketa horren eremua beste bat dela: Espainia; bestalde, urte bereko euskal obrarik onenaren Euskadi saria espainiar hiritartasunik gabeko euskaldun batek irabazi dik: Itxaro Bordak. Hortaz, Espainiako onenak baino hobeak zauzkaagu urtero, eta pareka gainera: gu gaituk mutilak, gu. Bromak bromak, begi bistakoa gertatzen duk zenbateko indarra duen, geure buru bamean ere, aldameneko inperioak. Orain dela gutxi irakurri zioat Azurmendiri, gailegoek nola dioten, galiziarrentzat bere herrikide bat handi, Madrilen txalotu ostean bihurtzen dela benetan handi, edozein alorretan dela ere; hemen ere denok gailego, beraz.

Utz ditzadan sariak alde batera; norbaitek esan zuen bezala, framazoneriaren kontuak dituk horiek. Hortik aparte urteak liburuetan zer eman duen kontatu nahi niake, baina ez duk erraza laburtzen. Urtero bezala obra mordoxka, on samarrak eta kaxkarxeagoak nahasian. Beste urte batzuen aldean puntako idazleen emaitzak gutxi samar, aukeran, baina tira, jende gazteak plazaratzen segitzen dik, eta bizitasun seinale duk hori. Iaz Elorriagarena gorai patu nian orriotan. Aurten ez diat inor jarri nahi beskeen gainetik, ez baita hori literaturaren zeregina, baina gazte horien arteko bi aipatuko dizkiat: Lutxo Egia eta Eneko Bidegain. *Paperezko hegazkinak* kaleratu dik bilbotarrak, eta *Anbroxio* uztariztarrak: bere lehen nobela biek ere, aurretik liburu bana argitaratua zuten arren. Zertzelada biografiko horien gainetik, lotura estuagoa ere baditek bien obrek: bata zein bestea bi planotan eraikiak zaudek: alde batetik gaur egungo istorio bat garatzen ditek, protagonista gazteekin eta beren eguneroko kezkekin; eta, horrekin paraleloan eta kontrastean, gerra garaiko kontuak ageri dituk: 36ko gerrakoak Egiaren liburuan, II. Mundu Gerlakoak Bidegainengan. Bietan ere nabarmen geratzen duk oroimenak baduela oraindik ere indarra, eta lehenak orainari eragiten segitzen diola. Lutxo Egia azken urteotan Bizkaian plazaratzen ari diren idazle bikainen taldekoa diagu dagoeneko, eta horrexegatik azpimarragarriagoa iruditu zaidak Eneko Bidegainen kasua, aspaldi han-

dian ez baitzen idazlerik sortzen Ipar Euskal Herrian, eta bere aitzinekoak (Borda, Luku, Hirigoien eta Irigarainen belaunaldikoak, Ur Apalategiren salbuespenarekin) bera baino hamabost bat urte zaharragoak baitira. Bidegaine-kin jarraituz, bere liburua orain arte gainetik bakarrik ikusi ahal izan badut ere, estiloaren bi alderdi aipatu nahi dizkiat, bat ona eta bestea ez hainbeste. Ona: orain arte oso-oso gutxik bezala lortu dik euskara batuaren arauak eta Iparraldeko euskalkietako doinua isuri bakarrean uz-tartzea, idazkera natural, sendo eta sinesgarri batean, bere kazetari-ofizioaren emaitza beharbada; ez hain ona: kaze-tari-ofizio horrek eramanda menturaz, lotuegi ikusi diat nik bere idazmoldea, erredakzioz txukuna eta xuxena be-ti, baina literaturazko lan handi batek behar duen bixiga-rria, indarra eta kitzika ments dituela. Lehen obra dik, eta oso ondo zagok; etorriko dituk gehiago eta izango dik au-keras askeago aritzeko, bere hegada are gorago eramateko. Eta lagun gehiago elkartzen bazaio, askoz hobeto.

Poetak ere emankor ibili dituk aurten. Izagirrek buka-tu dik Poesia Kaierekin hasitako lan erraldoia, asti gehia-go izango dik orain azken bi-hiru urteetan baztertu sama-rra eduki behar izan duen bere obrarako. Idazten ari nai-zen une honetan ari dituk kaleratzen hainbat liburu, eta irakurtzeko betarik gabe komentatzen dizkiat beraz. Presa-kako bistadizo horretan, bi poema-liburu egin zaizkidak deigarrienak azken asteetako nobedadeen artean. Bata Mi-kel Iburgurenena duk: zestoar honek poema-bilduma poli-t bat plazaratu zian orain dela dozenerdi bat urte: *Hemen gauak lau ertz ditu*, kartzela zuena gai eta erreferentzia ia ezinbesteko, espetxean idatzia zegoen aldetik; oraingoak *Desemko karrikak* dik izena, eta erbestea hartzen dik gogoe-tagai: erbeste fisikoa, eta horrek sortzen dituen metaforak ere bai. Indarra, nortasuna, sakontasuna, sentiberatasu-na... asko ditik dohainak, hizkera literario eder eta pertso-nalaz gainera; aurreko liburuari baino arreta gehiago eskai-niko ahal zioz kritikak. Bestea Juan Kruz Igerabideren *Mai-lu isila* duk; obra poetiko zabala dik dagoeneko Igerabidek, baina harigamia egin zaidak azken hau, orain artean me-tafisikarako joera zuen bide bat lantzen ari zen bitartean,

gure errealtate gordinenari erreparatu baitio orain, askotan isiltzen ditugunak mihiari kosk egin gabe baina modu estilizatu batean botaz, oso kritiko agertuz gure herriarekin, baina maitasunez aldi berean. Subjektibo, poetaren egiak izan behar duen moduan.

Horrez gain zer? Liburu txundigarri bat duk niri zirrara handiena eragin didana: *Errautsera arteko sugarra*, Imanol Zurutuzarena. Trauma gogor bat literaturaren bitartez sublimatua, esperientzia pertsonal bat, bere soiltasunean, unibertsal bihurtua. Aldeak alde, Kertészen kasua bezala, berriz ere.

Zer gehiago esango diat? Eman didaten tartea sobera betea diat dagoeneko, eta agurrerako txanda iritsi duk. Hire berriak jasotzeko zain geratzen gaituk hemen denok, eta egiazkoak kontatu ezin badituk asma itzak alegiazkoak. Eta, batez ere, zaindu ezak heure burua. Besarkada handi-handi bat. ¶

Juan Ignacio Perez Iglesias

On doren aurkeztuko ditudan balioztapen eta iritziak kontsumitzaile batek eginak dira; areago, bizkaitar kontsumitzaile batek eginak. Hau da, kontuak ez ditut aztertu aditu batek egingo lukeen moduan, arrazoi sinple batengatik: ni ez naiz aditua kultur kontuetan. Baina banaiz kultur produktuen kontsumitzailea, eta horrexegatik erantzun nion baietz aldizkari honetatik egin zitzaidan eskariari.

Kultur eskaintza zabala da, baina...

Duela berrogeita hamar urte hasi ziren Operaren Lagunen Bilboko Elkarteak urte ro eskaintzen dituen emanal-

diak. Urteurrenek, berez, ez dute aparteko garrantzirik. Horixe dute ohiko bihurtzen diren ekitaldiek, ohiko bihurtzen direla, esan nahi baita nomaltasunaren osagai bihurtzen direla. Ikuspegi horretatik, beraz, direlako urteurren horiek ez lukete aipamen berezirik merezi beharko.

Baina ohikotasun hori da aipagarri iruditzen zaidana, hori eta horrek adierazten duena ere. Duela urte gutxi, kultur basamortu baten antza zuten Euskal Herriko hiri nagusiek. Ekitaldiren bat edo beste, bai, bazegoen, baina ez zegoen aukera handirik. Ez ziren ugariak musika edo opera emanaldiak, antzerki lanak, edo arte erakusketak. Hirietako Aste Nagusietan edo egun horien inguruan antolatzen ziren ekitaldiak alde batera utzita, ezer gutxi zegoen.

Orain, ordea, eskaintza oparoa dugu, era askotakoa gainera. Operak urtero egiten digu bisita OLBERen eskutik. Musika emanaldiak ugariak dira: Bilboko, Euskadiko eta Gazte Orkestrak ditugu hor, musika eskaintza zabala ekarriz, eta hori, kanpoko zein bertako taldeek emaniko beste kontzertuak ahaztu gabe.

Antzerkia ere ez da atzean geratu. Eta alor horretan zerbait aipagarria iruditzen bazait, Barakaldoko Antzerkiak ekartzen dizkigun lanak dira. Oso programazio interesgarria eta zabala mantentzen du, zaletuen hainbat gustu mota asetzeko pentsatua.

Erakusketak ere, gero eta gehiago dira eta gero eta interesgarriagoak. Arte geletan egiten diren erakusketez gain, Guggenheim Museoak eta Bilboko Arte Ederretako Museoak indartu dute eskaintza. Egunotan ikusi ahal izan ditudan Romero de Torres (Bilbaoko Arte Ederretako Museoan) eta Rubens (Guggenheim Museoan) margolarien lanaren erakusketak ditugu adibide gisa.

Izan ere, zaila da gaur egunkari bat hartzea eta zer egin edo zer ikusi ez aurkitzea; alderantziz, eskura dugunaren artean zer aukeratu izan daiteke zenbaitentzako arazo bakarra.

Zoritzarrez, baina, gutxiengo baten eskura dauden kultur produktuez ari naiz. Ez dut uste biztanleen ehuneko hamarra baino gehiago direnik holako produktuez baliatzen diren edo balia daitezkeen herritarrak. Eta hortxe ikusten dut nik goi mailako eskaintza horren muga eta

gabezia handiena. Zabala da eskaintza, baina hartzaileen esparrua ez hainbeste.

Oso gutxi dira horrelako eskaintza zabal batez baliatuzeko informazioa, prestakuntza eta gogoa duten herritarak. Eta gainera, salbuespenak salbuespen, hiri nagusietan metatzen da kultur jarduera. Hori, gainera, ez da egun batetik bestera aldatuko, ez eta kultur arduradunen borondate onenaren esku ere. Horregatik uste dut era horretako goi mailako produktuak babesteaz gain, beste era bateko eskaintza sustatu beharko litzatekeela.

Azaroaren larunbat batean «Opera Oberta» taldearen emanaldi bat ikusteko aukera izan nuen Gernikan. Txirula Magikoaren moldapen eder bat izan zen, haurrentzat prestatua, baina helduok ere gozatzeko modukoa. Haur asko egon ziren bertan, eta oso ondo pasatu zuten. Abeslariak ez ziren, jakina, munduko abeslaririk onenak, eta xumea zen muntaketa. Ez zuen zerikusirik Euskalduna Jauregian antolatzen diren muntaketekin. Baina gauza batez ziur nago: bertan izan ziren haurrek Txirula Magikoa berriz entzuteko aukera izango dutenean, gozatu egingo dute berriro ere. Egun hartan hazi bat landatu zen. Horiek bezalako hazi gehiago landatu beharko lirateke.

Sartaldeko euskaldunak pozik gaude, baina...

Adierazpen ugari egin ziren Espainiako Sari Nazionala Unai Elorriagari eman osteko egunetan. Nik, horietako bat ekarri nahi dut hona, adierazgarri samarra iruditu zitzaidalako eta zer hausnartu eman zidalako. Bernardo Atxagaren hitzak dira, edo hobeto esateko, prentsak Atxagaren ahoan jarritako hitzak. Pozik agertu zen Atxaga, besteak beste, saritua mendebaleko euskaldun bat izan zelako. Eta Atxaga bezala, hemengo euskaldunok ere, sartaldeko, arrazoi bat izan dugu pozik egoteko.

Gauza jakina da euskaraz garatzen den kultur jarduera eta ekoizpen gehiena Donostialdean egiten dela, edo hobeto esateko, Beterrin aldean. Bada hor kultur erdikeria mota bat, ondorio txarrak dituena, nire aburuz. Ez dut horrekin esan nahi horren errua Beterrin aritzen direnek

dutenik; ez naiz erruez ari. Azken batean, hemen ere balio dezake garai bateko anarkisten leloak: «lantzen dutenentzat izan behar da lurra». Baina horrek ez dio inolako mesederik egiten euskarari eta, oro har, euskal kulturari.

Horregatik neu ere poztu nintzen sariarekin, Atxagaren arrazoi berregatik. Eta nahi nuke euskal kulturak behar duen deserdiratze baterako pizgarria izatea sari hori.

Sartaldean gaude euskaldun gehienok, Euskal Herriko biztanle gehienok hemen bizi garelako. Egia da Euskal Herriaren erdiko eskualdeetan kontzentratuago daudela euskaldunak eta, hortaz, jendarteko harremanetan gehiago erabiltzen dela euskara han hemen baino. Baina euskararen etorkizun erosoan bermatu nahi badugu, hiri inguru handietako biztanleen hizkuntza nagusia izatera heldu behar da. Eta nekez gertatuko da hori kultur ekoizpen indartsua sortzen ez den bitartean.

Aurten ireki da, era ofizialean, Martin Ugalde kultur parkea. Pozteko moduko gertakizuna izan da, zalantzarik ez dago. Baina horrek baieztatu baino ez du egiten lehenago adierazi dudana. Kultur bizitasunaren adierazlea da kultur parke hori; beraz, dagoen egoera baten erakuslea da. Baina horrez gain, beldur naiz horrek ez ote duen handituko lehen aipatu dudan arrail hori, ez ote gaituen betiko bazteruko inguru hartatik ibiltzen ez garen euskaldunok.

Garaia iritsi da, nire ustez, estrategiazko kultur ekimen bati Bizkaian bidea irekitzeko. Ez dakit ekimen horrek bigarren kultur parke bat izan beharko lukeen. Ez dut uste. Mimetismoak ez ohi dira onak izaten. Gainera, dagoenaren gainean eraiki behar da, eta ez aire arren gainean. Ez dut uste, bestalde, herri erakundeena bakarrik izan behar duenik erantzukizuna, baina herri erakundeena ere bada.

Beti pentsatu izan dut Unibertsitatea dela, edo izan beharko lukeela, kultur eragile nagusietako bat. Horixe da, gainera, Unibertsitatearen helburu garrantzizkoenetako bat. Bete dezala, beraz, helburu hori, eta Euskal Herrian gaudelarik, euskal kulturaren eremuan egin dezala. Lehenago esan dut Bizkaian gaudela euskaldun gehienak, eta Bizkaian gaude unibertsitario gehienak ere. Beraz, beretik daude hainbat baldintza. Bestelako zenbait baldintza

ez ditugu gure esku, baina horien betetzea izan liteke datozen urteei begirako erronka eder bat. Unibertsitateak landu dezakeen eremu interesgarri bat dago hor.

Komunikaziorako teknologia berriak bai, baina...

Aurten zerbait gertatu da kulturaren munduan inolako garantzirik eman ez zaiona baina garrantzi handia duena. Eman beharreko fruituak eman ditu «Konekta zaitez» programak, eta aurten Euskal Autonomia Erkidegoa bilakatu da Espainiar Estatuan interneterako sarrera kopuru garaien duen erkidegoa. Internet Erabiltzaileen Elkartearen arabera, Euskal Autonomia Erkidegoko biztanleen %28k interneterako sarrera zuzena du bere etxetik. Erabiltzaileen kopurua ere, segur aski, handiagoa da, etxean sarrerarik izan gabe lanean sartzen direnak ere badirelako. Jakina, garrantzi handia du horrek industria eta merkataritzaren ikuspuntutik. Eta horregatik balioztatu eta gorai-patzekoa da alor horietako lorpena.

Baina horiez gain, kulturaren ikuspuntutik ere, berebiziko garrantzia du horrek. Euskal Herrikoa gizarte irekia da, baina irekiago bihurtuko da, zalantzarik ez dago. Badakigu, bai, irekitze horrek arriskuak dakartzala, baina aukera asko ere ekarriko ditu, eta nik uste dut azken hauek arriskuak baino gehiago direla eta kalteak baino onura gehiago izango direla. Pozteko modukoa izan da aurtengo berri hori ere, noski.

Hala eta guztiz, «baina» bat dago hemen ere, bat edo bat baino gehiago. Batetik, gure erkatze erreferentzia ez litzateke Espainia izan beharko, Europa osoa baizik. Bistakoa da arrazoia. Geure ispilua ez da izan behar kontu jakin batean makal dabilena, ondo dabilena baizik. Hezkuntzan, errentan, osasunean eta beste hainbat kontutan, gure egoeraren argazkia egiten dugunean, Europa erabiltzen dugu erreferentzia gisa. Beraz, ikusmira berbera izan beharko genuke kontu honetan ere. Eta egia esateko, Europako mailaraino iristeko, asko falta da oraindik.

Bestalde, unibertsarioa izanik, zaila egiten zait unibertsitatea burutik kentzea. Eta unibertsitatean gauzak ez daude egon beharko luketen bezala. Esaterako, irakasle guztiek oraindik ez dute konputagailu bat beren bulegoetan, eta konputagailu asko zaharkituta daude. Gutxi dira konputagailurik ez dutenak, baina gutxi izanda ere, egoera kezagarri baten adierazlea da hori. Jakintza erabili, sortu eta transmititu beharko luketenek munduko komunikazio sarerik zabalenerako sarrerarik ez izatea edo sarrera kaskarra izatea ulergaitza da.

Bestalde, unibertsitate ikasle guztiek ere izan beharko lukete interneterako sarrera. Gaur egun, erdiak baino gehiago badu, baina ez guztiek. Eta biztanle guztientzako onuragarria dela uste badugu, are onuragarriagoa da goi mailako prestakuntza jasotzen ari direnentzat. Informazio iturri zabalena da internet gaur egun, eta horrek berebiziko garrantzia izan dezake prestakuntzaren aldetik. Aipatu ditudan horiek gabeziak dira, baina erraz konpon daitezkeen gabeziak. Unibertsitateari dagokionez behintzat, bada dira konponketarako bideak.

Ikus-entzunezko eremua aurrera doa, baina...

Aurten sinatu da EITB taldearen eta Eusko Jaurlaritzaren arteko lehen programa kontratua. Estatuan sinatu den era honetako lehen kontratua izan da ikus-entzunezko alorrean, eta lehenetarikoa mundu mailan. Oso garrantzitsua da urrats hori, eta uste dut onuragarria izango dela bai taldearentzat, bai entzule-ikusleentzat ere.

Batetik, eredu egonkorra ezarri da Euskal Irrati Telebistaren finantziatorako. Horri esker, epe luzeko segurtasun ekonomikoa izango du EITBk, eta segurtasun horretaz era egokian baliatzen bada, abian jarri ahal izango ditu epe luzera begirako plangintzak. Bestalde, zenbait helburu bete beharko ditu EITBk, aldeztu aurretik sinatutakoak, eta helburu horiek betetzen badira, kalitate handiagokoa izango da EITBren eskaintza. Hori, esan beharrik ez dago, ikusle-entzuleen onerako izan beharko litzateke.

Aurreko hori pozik egoteko modukoa izanik ere, ez dakit noraino zuzendu ahal izango den orain arte euskarazko kateek —Euskadi Irratiak eta ETB1ek batez ere— izan duten azpigarapena. Eta ez dut uste zuzendaritzaren errua denik euskarazko kateen egoera. Alderantziz, uste dut horixe dela EITBko zuzendaritza taldearen kezka nagusietako bat. Baina orain arte ez da asmatu, eta asmatzen ez den bitartean, herren geratuko da euskararen erabilera normalerako garrantzizko deritzodan osagai bat. ¶

Allande Sokarros

Aldizkari honetako Euskal Kulturaren urteko balantzea egitean esku hartzen dudanetik, Zuberoako kultur gaiak izan ditut beti hizpide eta aurten ere ildo horren lantzeari ekinen diot. Ez irudimen eskasagatik —hala espero dut behintzat—, bai, ordea, aipagai hauek ditudalakotz hobekien ezagutzen edota bizitzen, alde batetik, eta bestetik, aldiz, ez baitira hainbesteraino azertuak euskal hedabideetan.

Urte oparoa berriro ere

Aurten ere urte oparoa izan da Zuberoako euskal kultur alorrean. Gamere-Zihiga eta Eskiulako maskaradak, *No-la bizi, hala kanta* kantaldiak, *Herria ohoretan* antzerkia, *Matalaz*, *Lauburu* eta *Zamalzain* ikus-entzunezkoak, *Ürüti Jaurgiko Peirot* pastorala, Xiberoko Botza euskal irratiaren 20. urteurrena, hurrenez hurren. Urte joria bai Zuberoako euskal kulturarentzat, duda barik... baina honen guztiaren sustrai nagusia izan beharko lukeen euskararentzat, aldiz, hainbesterako egia al da? Nire iritzian, tamalez baina, ezetz argi eta borobil batez erantzugo nioke galdera honi.

Baikortasunaren ikuspuntutik abiatzekotan, haatik, eta Zuberoaren alderat beste euskaldun edo euskal herritar askok daukaten mitifikazioa hazteko arriskuarekin, erango nuke berriro ere nabarmen egon dela herrialde honetan kultura biziberritzeko eta hazteko den gaitasuna. Alde honetatik bakarrik ikusita, gogoan eduki dezagun 14.000 bizilagun inguruko jendetza orokorreko gutxiengo batek soilik datxikiola euskal kulturari. Horiek horrela, euskaldun edota euskaltzale gutxiengo horren eskutik sekulako borondatea, kemena eta gaitasuna azaltzen da euskal kultur ikusgarriak sortzeko, atontzeko eta plazaratzeko.

Nola bizi, hala kanta, Herria ohoretan, Matalaz, Lauburu eta Zamalzain ikus-entzunezkoen edota *Ürrüti Jauregiko Peirot* pastoralaren agerraldiak gozatzearekin soilik ohartu daiteke egundoko lana badela honen guztiaren atzean. Nabari da hain jendetza urrikoa den herrialde batean, horrelako kultur lanak gauzatzeko, hitzetan zertzeko, nahiko zaila den gizarte ezaugarri bat badela. Zuberoako euskal kultur munduan badira eragileak —nolabait esatearren— Herkulesen lanekin antzekotasuna duten horiek guztiak sortzeko ahalezkoa egiten dutenak.

Zuberotarrei gustukoa zaie kultura biziberritua

Guztiaren hasieran, badira sortzaile edota bultzatzaileak, jakina. Euskal jendearen gogoia pizteko eta hazteko ez balira hor izan Jean Bordaxar, Jean-Louis Bidabe, Ixabel Barreix, Ttittika Rekalt, Mixel Etxekopar, Patrick Keheille, Pier-Paul Berzaitz, JohaÑe Etxebest, Jean-Louis Davant, Niko Etxart, Jean-Pierra Rekalt, Luzien Afios eta izendatzea ahaztu izana barkatuko didaten beste zenbait, hau guztia nahiko zaila —ezinezko?— izango zen.

Zuberoan bertan, arrakasta zabal eta merezitua jaso dute kultur lan hauek denek. Orainokoan nabarmen geratzen da zuberotar jendeak —euskaraz hiztun izan ala ez— bere euskal kultura maite duela eta biziberritu egin dadin gustukoa zaiola. Alta bada, *Matalaz, Lauburu eta Zamalzain* ikusgarrietan, klasikotasun batetik irteten eta nahiko urrun joaten ziren gauza anitz baten; *Herria ohore* -

tan lanak, berriz, idazle gazte baten lehen urratsak izatea eta Zuberoan oso gutxi azaltzen den euskarazko antzerki bat taularatzea zituen nolabait gainditu beharreko oztopoak; *Nola bizi, hala kanta* kantaldi sortak Zuberoako kantagintza tradizionalaren eraberritzea islatzen zuen; eta *Ürriiti Jauregiko Peirot* pastoralean eraberritze bideko urrats berriak —hala nola balet dantza bat— baziren. Jendea trumilka jin da, hargatik, eta gertaera horrek agerian utzi du, beste behin ere, Zuberoak gogoan hartu duela kulturak sorkuntzaz eraberrituta jarraitzen duela bizirik. Zuberoako euskal kultura biziduna Zuberoan bertan preziatua eta sustatua izatea funtsezko kontu bat da, jakina, bazterketan lan egitea oso neketsu eta gogo suntsigarri baita. Alabaina, ondo legoke Zuberoatik kanpo ere kultur lan hauek ezagututa eta plazaratuta izan daitezen. Oraingoz, haatik, eskabide oso gutxi etorri da Zuberoa hainbeste miresten eta goresten duten beste euskal herrialdeetatik. Oraindik ez da beranduegi, hargatik.

Diglosia madarikatu hori...

Izendatu ditudan kultur agerraldi hauetatik edozeinen ikusterat joan izanda, ohartu zitekeen kartsutasun handi eta zirrara berezi batez bizitzen zituztela zuberotar ikuslarrak. Nabari da Zuberoako jendeak maite duela euskal kantua, maite ere pastorala eta maskaradak eta guzti-guztiaren gainetik dantza-jauziak. Zer esanik ez osagai hauek guztiak bateratzen dituen ikus-entzunezkoek, hauek oso eraberrikoak izanda ere. Berriz ere iritzi diot zuberotarrek sorkuntzari eta berriztatzeari ongi etorria diola, kultur agerraldietan euskal kantuak eta dantzak aurkitzen baditu.

Zuberoako jendea euskal kulturari errotik atxikia dela ondoriozta daiteke... kontu oso kezagarri bat ez balitz aintzat hartu behar, hau da euskararen egoera lazarria. Lazgarria bai, zeren eta, aipatutako kultur ikus-entzunezko hauetatik ia guztietan —Muskildiko gazteek atondutako eta aurkeztutako *Herria ohoretan* antzerkian ezik— erdara izan baita harremanetarako hizkuntza nagusia. Eta hortxe dago, hain zuzen ere, koska. Zer erran nahi du eus-

kal kultur lan oparoak, ederrak, bihotz altxagarriak, zirragarriak egitea... hauentzat eta hauetan erabiltzen den gure euskara bazter uzten bada agerraldia hasi aurretik eta amaitu ostetik? Guztiz penagarria da, oholtza gainean gure euskal izaeraren lekuko eramaileak diren artista edo jokalari haiek frantsesez barra-barra egiten entzutea agerraldiaren saihetsean eta, oro har, euren eguneroko bizian.

Penagarria bai, ulertezina ez, haatik, euskararen kinka larri honen azalgarri baita Zuberoako eta oro har Ipar Euskal Herriko gizarteak bizi duen diglosia egoera itzela. Hitz arraro honek esanahi argi bat dauka, hau da, bizitzeko eta garatzeko baliabide guztiak eskuko dituen hizkuntza —frantsesa, alegia— dela, nahitaez, denetan eta beti nagusitzen. Gizartean eta gizalagunen artean baliotasunik eta ahalbiderik ia ez duen mintzairak, aldiz —euskarak, beraz— harremanetarako funtzioa bera galtzen du, euskaldunen artean ere! Diglosia egoerari gogor egiteko, baikoitzaren borondatea eta oharkuntza ez dira nahikoak, anitzek uste duten legez. Gure hizkuntzaren salbatzeko, sendotzeko eta garatzeko baliabideak behar dira baitezpada eskuratu eta hauek eskuduntza politikoak bakarrik ematen ditu. Euskara eta honetan sustraitutako eta hazitako euskal kultura biziko dira, gure herri notasunaren bermatzeko ahalez jabetuko garen neurrian.

Berrogei urteren petik euskararik ez

Ho metarako denbora gehiegirik ez zaigu geratzen, egoera beti eta larriagoa bihurtzen ari baita. Erabat ezkorra nagoe-la erranen du baten batek baina beste euskal herritarentzat mitikoa den Zuberoa honetan euskara hiltzorian dela a argi eta garbi behar da behingoz erran. Siadeco giza-azterketa etxeak orain dela hamarkada bat-edo egin zuen ikerketa lanaren emaitzak guztiz baikorregiak —ez nuke esan nahi gezurrezkoak— ziren. Hauen arabera, zuberotarretatik %70ek euskaraz bazekien eta erdiak baino gehiagok iritzi zion nahiko ondo mintzatzen zuela. Nirea ez da ikerkuntza zientifikoa, irizpide jakinez moldatutakoa, ego-kitutakoa, zuzendutakoa, baina ziurtatzen dudana da Zu-

beroan, gaur egun, 40 urte baino gutxiago duten herritarren artean ez dela ia euskarazko hitz bakar bat ere aditu-ko, karrikan ezta etxeetan ere. Ongi irakurri duzue bai: 40 urteren petik euskaraz uneoroko ohituraz berba egiten duen zuberotarrik ia ez da aurkituko, ezta herri 'euskaldunenetan' ere! Pentsa orduan, haurren eta gazteen artean zelako egoera den... Orogen buru, zer gertatuko da egoera lazgarri honi buelta ematea ez badugu lortzen? Zuberoan, euskal kultura folklore hutsa bihurtuko dela. Euskalgintzaren munduan murgilduta gaudenok jakin badakigu zer den kultura eta folklore artean funtsezko ezberdintasuna: kultura da bere nortasuna bizirik duen herri baten adierazpidea eta folklorea, berriz, mamia galdua duen itxurakeria besterik ez da. Galbide horretatik baztertuko garela-ko itxaropena badut oraingoz, baina amildegi ilunetik beti eta hurbilago garamatza herritar ugariaren ezaxolak. Euskal kulturako ikus-entzunezkoak hain kartsuki bizitzen dituzten horien eguneroko eta ohartugabeko axolaez horrek berak...

Xiberoko Botza, euskaldunen ahotsa

Hogei urte igaro dira baina ongi gogoratzen naiz. Agorri-lako larunbat arratsalde bat zen, 16:00ak inguruan. Hala-koren batean, nire anaiaren autoko irratigailuan, *Agur Xi-beroa* airatu egin zen. Hau bururatu bezain laster, ezagun zenbaiten botzak aditu nituen gure Zuberoako euskaraz hitz egiten, gureak ziren kontuak aipatzen, gure herriaz mintzatzen. Ezinezkoa zait, gaur egun ere, aldi hartan bizi izan nituen eta beste zenbaitek bizi izan zituzten une haiek sortutako zirrara hitz soilez adieraztea. Lehenengoz genuen gure mintzairaz, gure herria aipagai entzuten, irrati tresna baten barnean. Gogoan eduki behar dena da, mundu zabalari aspaldidanik demokrazia lekzioak ematen dizkion 1982. urteko Frantzia hartan irrati adierazpen askatasuna berriki finkatutakoa zela: urte bat lehen zehazki, François Mitterrand Errepublikako lehendakartzara iristea-ren ondorioz. Aurretik Frantzia 'demokratiko' hartan, Paristik zabaldutako albisteak, musikak, kantuak, kultura

esapideak, ikuspuntuak soilik entzun zitezkeen, gehienik publizitate plazaratzaile ziren beste hiru irrati periferikoez gain.

Egoera lotsagarri honi aurre egilerik izan zen, haatik. Ipar Euskal Herrian, Alexandre de la Cerda bultzatzaile zuen Radio Adour-Navarre irratiak ez zuen Mitterrand agintera iristea igurikatu funtsezko adierazpen askatasun honen eskubidea aldarrikatzeko eta obratzeko. Mugaz bestaldean jarritako hedagailu bati esker, Frantzia ez hain demokratikoari bere maltzurkeriaren isla aurpegira bota zioten Alexandrek eta bere irratiko lankideek. Euskal kut-suko irratigintzaren lehendabiziko bide urratzaile honi agur eta ohore esan nahi nioke egun. Berak irratigintzan abiarazitako eta trebearazitako lagun asko aurkitzen dira gaur egun ere Ipar Euskal Herriko irrati eta telebista heda-bideetan.

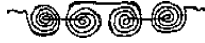
Xiberoko Botza sortarazi zutenen artean ez zen izan, ordea, Alexandre de la Cerdaren eskolako lagunik. Hala eta guztiz ere, kemena eta herriaren maitasuna izan zituzten bultzagarri. Egia bada ere Zuberoan dauden Frantzia-ko Alderdi Sozialistako kide bakanetatik zenbait izan zire-la Xiberoko Botzaren hasiera hartako bidelagun, hauek aski laster utziko zuten euskal iratiaren aurrera egitea euskaltzale eta abertzaleen eskuetan. Inor ez da bilakaera horretaz harrituko: Euskal Herriarentzat euskal nortasu-nezko herri ikuspegia dutenek bakarrik eraman zezaketen aurrera euskal irrati baten egitasmoa. Halaxe egin dute igaro diren hogeitau urteotan, nekezia eta gaitzaldi batzuk gorabehera, baina poztasun une ugari biziz eta herriarentzat zerbitzu publiko baten betebeharra egitearen ohar-kuntzaz ere.

Xiberoko Botza gehiago, France Info gutxiago...

Gaur egun, Xiberoko Botza, Euskal Irratiak egituraren osagai dago, Nafarroa Behereko Irulegiko Irratia eta Lapur-diko Gure Irratiarekin batera. Horrek badu abantaila anitz, hauetatik lehena delarik elkarlanean aritzea eta ez nor bere xokoan bakarrik. Halaber, Ipar Euskal Herriaren osota-

sun ikuspegi bat hazten du. Makurrak ere izan ditzake, hala nola irratian erabilitako euskararen puntutik. Behin eta berriro ohartu naiz, Zuberoako euskara sustatu, sendotu eta hazi egitearen orde, Euskal Irratiak egiturako lankidetzak ahuldu egiten zuela. Burura berehala zetorkidan adibidea da 'alkartea' hitzarena. Alkartea ahoskatzearen orde, 'elkartea' entzuten da sarritan Xiberoko Botzean. Hori zuzena da Nafarroa Behereko edo Lapurdiko euskaldun baten ahoan, ez ordea zuberotar baten hizkeran. Garrantzi gutxiko zerbait dela pentsa dezakeenik egon daiteke baina ez uste izan hala denik. Euskal irрати baten zeregin nagusietatik bat da hizkuntzaren sendagune, bermagami eta lekukotasun izatea. Ez badiot garrantzi soberarik ematen ere, beste kontu bat da Ipar Euskal Herriko 'sasi-batua' deituko nukeen hizkera batera irristatze honek beraien iritzi traketsen indartzen dituela «Xiberoko Botzean ez dūe egiazko euskara emaiten» esan ohi duten horiek.

Azken batean, hargatik, euskalgintzan gutxi edo aski jarduten dugunon eginkizuna da Xiberoko Botzeko lankideak laguntzea euskararen erabilera ahal bezainbat ego kienean. Jean-Louis Davant euskaltzainak ezik, ez diegu laguntza beharrezko hori eskaintzen orain dela hogeitau urte gure bihotzaren altxagarri izan zen gure herriko irрати honen egungo lankideei. Urte zahar, urte berri garai hauetan agiantzak egitea komeni denez, hitz ematen dut, hementxe bertan, nire ahal xumeekin, laguntza ematen saiatuko natzaiera Xiberoko Botzekoei, euskal irрати hau egunean zehar denbora gehiagoz eta arreta handiagoz entzunda eta nire irratigailua nabarmen gutxiago baliatuta kazetari lanak entzuterat erakartzen nauen France Info erdal irratitari adi egoteko...¶

Andres Urrutia

Ekaizpean: urte baten peskizan

Badira urte-hondarretan balantzea egiteko tenorea gogotsu hartzen dutenak. Erabaki sendoa, nonbait, horiena, aurtzen zer egin duten on eta zer burutu duten oker, bizitzaren kontu-korrontean sartzeko, eduki eta zor alderdi bitasunean kokatzeko.

Euroi dagokien gutxiena ere kendu gabe, esan dezadan bidenabar horiek beti-beti ito eta larri jarri nautela, urte-aldikada jartzen baitute ekintzen mugarri eta asmoen zedarri. Aurrekonturik estuenetan ere, urtez urteko egitasmoak izaten dira, nekez buru baitaitezke urte laburrean eginkizun izaten diren zeregin korapilatsuak.

Aldi neurgailuak behar omen eta erlojuak nahiko ez direlakoan, hona hemen, beste behin ere, urteak eskaini diguna gaingiroki azaltzeko prest.

Tituluan bertan adierazi dut lehen-lehena, gerogarrenean jorratuko ditudan gaien artekoa. Ez dakit zehatz-zehatz gaia den; ez dakit, grinaz edo lerrakeraz, pentsamoldea ote dudan. Badakit, hala ere, egunero-egunero dudala lagun, ohetik jaiki eta gaua arte.

Izan ere, goizetik gauera, etengabe (*thai* gabe esango lukete zuberotarrek), hortxe ari dira erretolika zaharbertitu horrekin, ekin eta ekin, munduan beste lelorik izango ez balitz bezalaxe.

Nor diren ez dakizuela? Erraz-eraz duzue. Egunkaria zabaldu, irratia entzun, telebista ikusi eta agudo etorriko zaizue mezua. Horra, euskaldunen patua. Zernahi egin ere, hura okaztagarri eta arbuiatzeko modukoa. Zernahi esan ere, hura gaitzesteko kinkan jarri, Espainia osoaren aurrean.

Muturkerietan nabilela? Baliteke. Artean, saltsa handi-mandi batean, deus bereiztekorik ez dela, badoaz, zaku berera, euskaltzaletasuna, abertzaletasuna, euskara, euskal

kultura eta abarrekoak, denak soka bereko hariak balira legez.

Ekaizpean. Horra euskal kulturaren azken urteko egoera edo albiste nabariena. Ez nabil, ez, behinolako Jose Eizagirrek idatzitako eleberriaz. Izendazio berekoa bada ere, oraingokoa, ekaitz gogorra da, mediatikoa, non-nahi eta noiznahi gogoratzen diona euskaltzaleari susmopean dagoela, sospetxapean, euskarari aspaldiko atxikimendua eskaini diolako.

Ekaizpean, berriz diot, lege eta zuzenbidearen eragina behin eta berriro jartzen direlako alertan eta abantean, zirikiturik estuenetatik biltzeko zeri eutsi eta euskal kulturaren geroari nondik oratu.

Homenbesteko ere ez da!, erantzungo dute arin-arin lasaitasunaren itxura eman nahi dutenek. Ekaizpetik etsipenera doan bide labur bezain errazean, haatik, bidegile asko ikus daitezke epe laburrean.

Gogo-huste honek, bistan da, ez ditu oztopatzen eta nekatzen baiezketasunaren zantzuak. Nekez, apurka-apurka, badatoz halako argi printzak, euskalgintzaren indarrak aldarrikatzen dituztenak.

Orain artekoan kriptikoegia izan banaiz ere, esan dezadan aurtengo gorabeheretan aitzin-gibel handiak sumatu ditudala euskalgintzan.

Hasteko, gizarte-giroan. Nabarmen-nabarmena da diru eta baliabideetan franko aurreratu duela euskalgintzak, sarri askotan merkatu-itxura hutsa eman arte. Merkatari berriek, nolana ere, ez dute erdietsi gizarte-mailako aurrerakada sakona, alegia, euskararen hedatzea maila eta talde anitzetara. Gogorrago dator bitasuna, eta, horretan, zer esanik ez, euskara iskilu moduan erabiltzeko tentazioa, deslegitimazio-prozesuan buru-burutik sartuta.

Onik onenean ere, horien aurreko jokamoldeak ganora eta funts gabekoak. Badirudi jakintsu handi-mandi eta buru-iritzi batzuen eskuetan dagoela euskalgintzaren geroa, etorkizuna eurena eta ez bestea baita haien ustez, oraindik ere ez dakigula nork (herriak/agintariek/euren harrokeriak?) deitu dituen halako ospe handiko zeregin potolo eta astunak burutzera. Nire botoa, behintzat, ez dute.

Luzabailuze joan zait aurreko hori. Kezkaz nago ea kulturaz hitz egin beharrean, politikaz ez ote naizen mintzatu. Egia esan, berdin samarra da. Bateko, euskararen aurkako eraso, hizkuntza-politika jakin baten sareetan sartu nahia; besteko, horri aurre egin beharko lioketena gero eta tematiago euren zeretan, besteena aintzat hartzeko modukoa dela inoiz ere onartu gabe.

Zalantzan dut, bestalde, zeri heldu. Berri pozgarriek erabaki dute nire baitan, ia-ia ni neu ohartzeke, aurtengo oroitzapenetatik biraka ibiltzea eta bat-batean horietariko batzuk papereratzea. Betoz halakoak, arrapaladan baino, lasai-lasai eta hurrenkera egokian.

Labayru Ikastegiaren 25. urteurrena

Esan beharrik ez badago ere, Labayru Ikastegiaren ospakizuna izan da, beharbada, mendebalde honetan bizi dugun zerarik aipagarriena, euskalgintzaren ikuspegitik behinik behin. Ez noa hemen horretan luzatzera. Sasoi hartan esan nuena, alegia, obrak mintzo direla, erabat frogatuta eta indartuta dago. Argitalpenen zerrenda luzea eta ikerketen hurrenkera mardula dira nire estakururik preziatuenak, horien xehetasunak luze-zabal ematetik askatzen nautenak. Muzin egingo diot, hortaz, puntu horri; ez, ordea, bestelako honi, hots, Poupard kardinalak Euskalduna Jauregian esplikatu zigunari.

Gotzainetan sendo zegoen entzule kopurua; elizgizonez, ugari; laiko eta kulturazaleez, mamitsu eta jakinguratsu. Erne egon beharrekoak han ginen, belarrietatik zer entzun eta begietatik zer ikusi laster izango genuelakoan. Izan ere, halakoxea izan genuen Poupard kardinalaren hitzaldia. Luze bezain labur, gartsu bezain lasai; ahantzezinak ziren haren esamolde eta tankera, erritua, hitzaren eta hitzarekiko solasa, zin-zinezko erretorika eta, oro ren gainetik, mezua, Elizaren lana kultura bakoitzean zein den azpimarratzeko. Nago sinesgaberik sutuenak ere begirunez entzungo zuela harako berbaldi orekatu eta betea, arlotik arlora eraman gintuena, irradan doan haize-zurrunbiloaren moduan.

Berriro ere lerrakera eta ukitu lirikoak jo nauela? Galde iezaiozu, euskaltzale horrek, bertaratzeko abagune izan zuen edonori. Hark emango dizu horren berri, eta horrela jakingo duzu nirea gehiegikeria ala justizia den.

Euskara eta Eliza Iparraldean: Baionako jarduna

Aspaldiko kezka da euskal kulturaren Iparraldeko euskararena. Ahaleginak ahalegin, Eliza izan da oraintsu arte euskarrik tinkoena euskararen alorrean. Ofizialtasunik gabe, euskarak ez du ganorazko zimendurik jendaurrean eta agerikoan, Elizak bultzaturikoak baino. Egoerak, alabaina, on-gaitzak zituen eta baditu, oraingoz ere, Lapurdin, Nafarroa Beherean edo Zuberoan.

Horren nondik norakoak izan zituen aztergai Euskaltzaindiak Hendaian, aurtengo irailean. Intziria, nolana ere, ez zen berria, bertako Elizak azterketa eta abarrekoak eginak baititu jada. Talderik arduratsuenak ere, entzule, garai bateko *Fededunak* giza aldrak berriro biztu duela izen bereko aldizkaria. Soziologia, erlijio-jarduna, giza eskubideak... horiek oro eta beste asko ere, egokitzen zaizkio afera horri.

Errealitatea, nolana ere, harago doa, eta bere aurpegi latza ezarri dio teoriaren mundu amultsuari. Hartara, eguneroko dema gordina da Iparraldeko elizkizunetan euskararik izatea bermatzea. Apaiz euskaldunak, oraingoz behinik behin, badira, gazterik ez bada ere. Kristauen artean, asko eta asko, bertara etorri beste lurralde batzuetatik, ondo merezitako zaharsaritzearen bila.

Euren euskararen ezagutza, tamalez, urri eta murrizta. Denak kristauak direla-eta, ezin inor baztertu. Hortaz, bada, bi-bion arteko autu-mautuak konpondu behar, Elizaren eta kristau erlijioaren onerako.

Horrexegatik batu dira Hendaiaiko udaletxera hainbat euskaltzale eta kristau arduratsu, Euskaltzaindiaren hegalpean, egoeraren berri eta diagnosis egiteko.

Ondorioak, bistan da, ezin epe laburrean gauzatu. Halakoek bide luzea eskatzen dute, eta, jakina, denon par-

taidetza. Eztabaidak, hala ere, hasiak dira, eta fruituak laster etorriko direlakoan nago.

Norberaren kristautasuna eta kultura nola uztartu eta estekatu, lotura hori nondik bideratu. Horra Iparraldean dagoen galdera latza, aurki Hegoaldean ere bere gordintasunean biziko duguna.

Euskara, literatura eta diglosia

Berrikitan izan dut eskura Jon Kortazar adiskideak ondutako liburu labur baina mamitsua. *Diglosia eta Euskal Literatura*. Tituluak berak gogorarazi dit osterantzeko kontua, hau da, behinola Anton Figuroa idazle galiziarrek bururatu *Diglosia e texto* (1988) hura. Ezusteko atsegina izan da hori, liburu horretarako zaletasuna begi-kolpe batez gogoratu didana. Harako gogoeta ohargarria egin du Kortazar mundakarrak, hizkuntza gutxituko literaturan Figuroaren lorratzetik joan nahi duena. Esparru teorikoa bilatu nahian, berebizikoa eta erakusgarria, liburu horretan egin den saioa. Hortaz, galizierazko literaturan arrunt denak gurean hamaika zokondo eta birunda izan eta horiek argiro plazaratzeko aiurria.

Gaia, bistan da, erabatekoa da gurean, hil ala bizikoa, batik bat zehazteko hizkuntzaren egoerak noraino baldintzatzen duen ganorazko literatura baten etorkizuna. Izenak gorabehera, izanak gaketzen gaitu eta iltzatzen, oskol hutsezko mamigabezia ez baita geroaren berme ziurra.

Komunikabideen besoetan bizi den literatura-merkatu honen barruan, sari eta ohore nagusi, oinarrizko eta eitezko lanaren lekuan. Halakoetan sinestea, egun euskarak dituen arazoen aurrean, beldurgarri eta ikaragarri, nire ustez.

Diglosiak eragiten duen literatura benazkoa ez ote den galdetu behar diogu gure buruari, beste batzuek jorratutako lana gider dugula. Galiziakoa ez ezik, Probentzakoa eta Euskal Herrikoa ditu aztergai Kortazarrek, Katalunia-koari aitortuz diglosiaren bide malkarretik irten izana.

Gero eta irtenagoak, askatuagoak ikusten ditu Kortazarrek gurea bezalakoak prozesu horretan. Aukera argia egin du erromantizismoaren aldetik:

Beraz, erromantizismoaren joera nagusiak —«hizkuntzak sortzen du literatura»— oraindik bizirik dirau gure artean. Eta horrela izan dadila.

Anton Figuroa bera ere, azterlari, *Nación, Literatura, Identidade* (2001) delakoan:

Para describir a interacción entre o mundo literario e o mundo social económico e político, para analizar, por exemplo, os posibles efectos mesmos do mundo académico dende o que escribo e dos seus hábitos, tan autárquicos e indiferentes eles á situación exterior..., hai que poñer no seu lugar as razóns históricas dos acontecementos, hai que facer un esforzo de reflexión nesa dirección.

Bidean goaz. Jarrai dezagun, makurrak makur eta uzkurak uzkur. Ekaitzaren ondoren, jakina, eguzkia errege. ♪

Eguzki Urteaga

2002ko kultur balantzea egiterakoan ipar Euskal Herrira eta hizkuntzara mugatuko naiz. Laburbilduz esan nezake euskara aktualitatearen erdian kokatu dela urte honetan, besteak beste, bere inguruan sortu diren inizatibak direla eta. Izan ere, gertakari batzuek agerian utzi dute, nahiz eta euskararen egoera soziolinguistikoa kezagarria izan, euskara gizarteratzen zein instituzionalizatzen ari dela. Hor dira adierazle gisa inkesta soziolinguistikoaren emaitzak, hizkuntza politikaren eraikuntza, euskarazko irakaskuntzaren garapena ala herriko etxeen konpromisoa.

Euskararen egoera eta inkesta soziolinguistikoak

2002. urtean hainbat inkesta soziolinguistiko egin dira ipar Euskal Herrian eta, lehenik, Hizkuntza Kontseiluak

Eusko Jaurlaritzarekin eta INSEErekin batera burutu duena, 1991n eta 1996an egin zen bezala. Bere helburua euskararen ezagutza zein erabilera zehazteaz gain hizkuntzari loturiko irudiak eta iritziak jorratzea da. Oro har, 1.720 pertsona galdekatuak izan dira 158 udaletan Baiona-Angelu-Biarritzen, Lapurdi barnealdean, Nafarroa Beherea eta Zuberoan. Ikerketa horren datuak laster ukan beharko genituzke ipar Euskal Herriko irudi zehatz bezain fidagarri bat lortzeko.

Une berean, SEI Elkarteak Erabileraren IV. Kale Neurketa egin du eta lehen emaitzak plazaratu ditu. Inkesta honen diseinuaren oinarria aurrekoen bera izan da, alegia, «neurketa burutu den urte saioa, aste egunak eta orduak, aurreko neurketen berdinak izan dira eta neurtutako ibilbideak irizpide berekin aukeratuak izan dira». Era berean, neurketa 2001eko azaroaren 7a eta 10a bitartean suertatu dela esan beharra dago, baita ipar Euskal Herriko 37 udalerrietan egin dela ere (30 Lapurdin, 4 Nafarroa Beherean eta 3 Zuberoan), oro har, 9.264 pertsona entzun direlarik.

IV. Neurketak erakusten du euskararen erabilerak behar bada leun bat ezagutu duela zeren, 1997an, entzundako elkarrizketen %6,3an euskara erabili bazen, 2001ean %5,8an baliatu da, hots, 0,5eko jaitsiera. Gauza bera ageri da Lapurdin non erabilera %5,5etik %5,1era igaro den bolar berean. Apalagoa da ordea Lapurdiko hiri handietan, kontuan izanik Hendaian %5,4koa eta Baionan %5,1ekoa bada, Biarritz zein Donibane Lohizunen %1,1 eta %1,8ren artean kokatzen dela. Baina, nola uler daiteke euskararen erabileraren urtzea baretu izana? Honako arrazoiak aurrea daitezke.

Batetik, 1996ko inkesta soziolinguistikoak agerian utzi duen moduan, harreman-sareko euskaldunen dentsitate mugatuak zerikusi handia dauka euskara ez erabiltzerako orduan. Izan ere, euskararen erabilerak eta harreman-sareko euskaldunen dentsitateak duten koerlazioa 0,73koa da etxean, 0,68koa lagunekin eta 0,81ekoa lanean. Are gehiago, nahikoa da norbaitek euskaraz ez jakitea etxean nagusiki frantsesez hitz egin dadin eta lagunartean nahiz lantokian bi hizkuntzak erabil daitezen.

Bestetik, lan berak dioen bezala hizkuntza gaitasun erlatiboan edo frantsesez moldatzeko erraztasun handiagoa aipatzea derrigorrezkoa da, oraindik haboro dakigunean pertsona horien kopurua gorantz doala. Izan ere, frantsesez hobeki moldatzen diren euskaldunak frantsesa erabiltzen dute batez ere eta euskaraz hobeki dabilzanak etxean zein lantokian ez dute nahi eta nahi ez euskara baliatzen. Gogoan izan behar da lagunekiko erabileran hizkuntza gaitasun erlatiboak duen garrantzia.

Azkenik, euskararen erabilera urria hizkuntza gaitasun soilari loturik dago. Datuek zera diote, alegia, ipar Euskal Herriko biztanlegoaren %25,7 elebidun aktiboa dela (euskara ongi ulertzen zein hitz egiten duena), %9,3 elebidun hartzailea dela, %64,2 elebakar frantsesa delarik. Beraz, biztanleriaren bi herenek ez dute euskara ulertzen zein menperatzen. Okerrago, ipar Euskal Herriko biztanleriaren kasik erdia batzen duen Baiona-Angelu-Biarritz hirietako biztanle gehienak (%87) eta Lapurdi bamealdekoen erdia baino gehiago (%55) erdaldun elebakarrak dira.

Euskarazko irakaskuntza

Euskarazko irakaskuntzaren datuak baikorrak dira. Oro har, 2002ko eskola sartzekak erakusten du irakaskuntza horrek goraka jarraitzen duela, batez ere sail elebidunetan. Izan ere, lehen mailan ageri da sail elebidun pribatuan ikasleen kopurua %14 igo dela 2001 eta 2002 artean, 1.114tik 1.266ra pasatuz. Horiei gehitzen zaizkie astero hiru orduz euskara ikasten dutenak (238). Gauza bera gertatzen da publikoan, non ikaslegoa 2.600tik 2.800 ingurura igo den. Eta ikastoletan ere gorakada nabari da, nahiz eta xumeagoa izan, ikaslegoa 1.393tik 1.418ra igaro baita une berean.

Kolegioan antzeko datuak agertzen dira, irakaskuntza elebidun pribatuan hazkundera %12koa baita eta irakaskuntza publikoan emendaketa antzekoa izanik, euskarazko inimizioa jarraitzen dutenak ahaztu gabe. Murgiltzea gautzen duten ikastoletan aldiz egonkortasuna da nagusi bederatzi ikasle gutxiago daudelako. Lizeoari dagokionez,

ikaslegoa 337tik gorakoa da, irakaskuntza pribatuan bezalaxe (343). Ikastoletan ere emendaketa nabari da, 119tik 135ra pasatu baitira, hau da, %13ko gorakada. Garapena ulertzerakoan hainbat faktore datorzkit burura.

Lehenik, euskararekiko eskaera soziala handituz joan da azken hamar urteetan bai administrazio ala komunikabideen arabera bai irakaskuntzaren arabera. Hor dugu frogagisa Hezkuntza Nazionalak plazaratutako sondeoa. Horren arabera, 0 eta 2 urte arteko haurrak dituzten gurasoen %56 prest dago bere seme-alabak sail elebidun ezberdinetan eskolatzeko eta hiru-laurdena (%75) ados dago ama-eskolan izena emateko. Emaitzak are eta esanguratsuagoak dira dakigunean Baiona-Angelu-Biarritz hirietan lortu direla, hots, gune frantsesenetan.

Bigarrenik, pixkanaka, euskara ezagutzea zein erabiltzea errekurso bat bilakatzen ari da eskolan eta, batez ere, lan munduan. Hain justu, merkatalgintzan, turismoan, irakaskuntzan, kulturean ala kazetaritzan euskara jakitea geoz eta baloratuagoa da, batik bat publikoarekin harreman zuzenetan dauden langileentzat. Hain da egia non sektore batzuetan lan eskaintzek ez duten erantzunik. Esaterako, gaur egun, sei kazetari elebidun lanpostu daude bete gabek ipar Euskal Herrian ez baitago hautagai kualifikatu nahikorik.

Hirugarrenik, euskara jakitea zein erabiltzea aberastasu zein irekidura bat bezala ikusia da. Luzaroan, euskara hizkuntza identitario gisa irudikatua izan da, esan nahi baita itxiduraren nahiz baztertzearen sinonimo lez. Elkarrean, komunikabideen zein botere publikoen eraginez, onartuz joan da euskara erabiltzea onuragarria zela bai helduarentzat bai haurarentzat ere. Horrela, CSAren inkestak erakusten du 0 eta 2 urte arteko haurrak dituzten gurasoen %24k beraien umea sail elebidunetan eskolatzera erabaki duela, espiritu irekidura eta aberastasuna garatzen baititu.

Orokorki, euskarazko irakaskuntzaren gorakada datu oso garrantzitsua da dakigunean familia transmisioa gaizki dabilela, batik bat gurasoetariko bat frantses hiztun soilak delarik (galera %17koa da bi gurasoak euskaldunak ba-

dira eta %79koa da bietariko bat frantses hiztuna bada). Zentzu horretan, familia transmisioa ahulduz doan une berean eskola transmisioa igotzeak euskararen ezagutza zein erabilera zerbait mantentzea laguntzen du, ez badu erabat ordainkatzen ere.

Hitzarmen Bereziaren aplikapena eta ebaluaketa

Gorakada hau azken urteetan egin diren indarrei loturik dago. Hain justu Euskal Herriko Hitzarmen Bereziak bere gauzatzea ezagutu du 2002. urtean, iaz gertatu ez zen bezala. Izan ere, Hitzarmen Bereziak hizkuntza atalean adostuak dauden hamar ekintzen aplikapena hasi da botere publikoen diruztatzearekin batera. Ekintza horien tartean aurrki daitezke Hizkuntza Kontseilua sortzea, euskararen irakaskuntzaren inguruan sentsibilizatzea, heziketa iraunkorreko erakundeak profesionalizatzea, Euskaltzaindiaren ikerketa egitaraua sostengatzea, hiru euskal irratia egitasmo komun batera bultzatzea ala lurralde osoan ETB ongi jasotzea.

Gogora dezagun Hitzarmen Berezia 2000ko abenduaren 22an izenpetua zela ipar Euskal Herriko botere publiko guztien partetik, hau da, Estatu, Eskualde, Departamendu eta herriko etheen aldetik. Hizkuntza atalaren berezitasuna Obragintza Publiko bat edukitzea zen, esan nahi baita instituzio ezberdinak batzen zirela egitura berezi baten barnean euskara sustatzeko eta aitzinarazteko asmoz. Hitzarmena Hizkuntz Antolaketa Eskemaren ondoren dator, bertan aurreikusten ziren hainbat ekintza berriz hartuak izan baitira.

Preseski, Hitzarmen Bereziaren hizkuntza atalaren aplikapena segurtatzeko, Botere Publikoek, baita euskalgintzako elkarteek ere, Hizkuntza Kontseiluari politika publikoen ebaluaketa eginkizuna eman diote. Hori dela eta, erakunde hau hizkuntza atalaren ebaluaketa egiten ari da zehazteko zein izan den adostutako ekintzen edukia, zenbat diru banatua izan den eta zer egiteko, zein oztopo

planteatu diren eta zein aterabide aurreikusten diren Hitzamenaren aplikapena osoa eta arrakastatsua izan dadin.

Ebaluaketa hori burutzeko metodologia zehatz bat jarraituko da. Lehen une batean, hamar ekintzak hunkitzen dituen eragileei galdegina izan zaie, elkarteak ala instituzioak izan daitezela, ebaluaketa bat egin dezatela, alegia: egoeraren diagnostiko bat, agertutako arazoan azterketa bat eta aurreikusten dituzten irtenbideen inguruko proposamen bat. Une bera Hizkuntza Kontseiluak erabiliko du gaiaren inguruan dauden datuak biltzeko: hitzarmen ezberdinetatik ebaluaketa kriterioetara banatutako dirulaguntzetatik igaroz.

Informazio horiek jaso bezain laster, sailkatuak zein alderatuak izanen dira. Ostean, Hizkuntza Kontseilua solaskide ezberdinekin bilduko da diagnostiko nahiz gomendioak zehazteko. Aurkezpen, esplikazio eta hitzartze lan honek txostenaren inguruan adostasun bat lortu nahi du, beti ere errealitate objektibotik urrundu gabe. Txostena idatzi bezain laster, Hizkuntza Kontseiluko Administrazio Kontseiluari aurkeztua izango zaio, bere kideek eztabaidatua eta agian osatua izan dadin. Gero, Obragintza Publikoaren ezagutzara emana izanen da, baita hizkuntza eragileengana ere, iritzi publikoa ahanzi gabe. Helburua ebaluaketa 2002. urte bukaerarako amaitzea da.

Hizkuntza politika eta Euskara 2015 Plana

Hitzarmen Bereziak jarraipen bat ukan du benetako Hizkuntza Politika bat osatzerako bidean. Hain zuzen ere, euskalgintzan diharduten elkarten presioaren eta Hizkuntza Kontseiluak egindako lanaren ondorioz Obragintza Publikoak Hizkuntza Kontseiluari *Euskara 2015 Plana* antolatzea eta horren aurretik kargu txostena osatzea eskatu dio. Eskaera Baionako Suprefetak, Euskal Herriko Hitzarmen Bereziaren buru gisa, egin zion ekainaren 25ean suertatu zen Hizkuntza Kontseiluko Administrazio Kontseiluan.

Eskaera hau ohar batetik abiatzen da, alegia, azken hogeita hamar urteetan elkarre mugimenduek eta botere publikoek (batik bat irakaskuntza mailan) egindako inda-

rrak ez direla nahikoak euskararen beherakada gelditzeko, jaitsiera leundu arren. Zeren, luzaroan, euskararen sustapena zein aitzinaraztea Seaska, AEK edo Euskal Irratien esku egon da, botere publikoek beraien existentzia eta, geroz eta gehiago, diruztatzea onartu dutelarik.

Beraz, euskararen egoeraren larritasuna ikusita eta hizkuntzaren biziberritzea bere eginkizuna denez, Obragintza Publikoak tresna berri batez hornitzea erabaki du euskara garatzeko. Hori dela eta Hizkuntza Kontseiluari txosten bat idaztea galdetu dio non, ereduak zein esperientziak, helburuak eta urraspideak, jokamoldeak nahiz finantzamenduak agertuko diren. Idatzi honen arabera Planak hiru atal ukango ditu, hau da, euskararen egoeraren diagnostikoa egitea, lortu beharreko helburuak zehaztea eta horretarako funtsezkoak diren ekintzak finkatzea.

Behin hasi eta Planaren osaketak urte bat iraungo du eta bertan eragile guztiek esku hartzea espero da, botere publikoetatik elkarreetara, federakuntza eta pertsona kualifikatuetatik igaroz. Hala izan dadin metodologia parte-hartzaile bat osatu da eragile guztiek beraien lekua ukan dezaten, hori baita plan orekatu eta onargari bat lehenbailehen gauzatzeko modua.

Esan nezake aurrerapauso galanta dela, zeren lehen aldia baita Obragintza Publikoak onartzen duela euskara berreskuratzea bere eginkizuna dela eta ezin daitekeela eginbehar hori gizarte zibilari soilik utzi. Filosofia aldaketa bat adierazten du, nahiz eta Hizkuntza Antolaketa Eskemak eta hortik jario den Hitzarmen Bereziak berrikuntza hori prestatzen duen. Izan ere, Hitzarmen Berezian daude bai Hizkuntza Politikarako Obragintza Publiko baten sorrera bai Hizkuntza Kontseiluaren abiaraztea. Lehenak politika finkatzen eta gauzatzen duen bitartean, bigarrenak politika hori modu adostuanosatzen du.

Herriko etxeen konpromisoa eta Euskal Konfederazioaren kanpaina

Hizkuntza politikarekin batera euskalgintzan diharduten elkarteen federazioa, Euskal Konfederazioa alegia, kanpaina bat burutzen ari da, bere helburua udaletan euskararen presentzia sustatzea delarik, beti ere daukagun legedia errespetatuz. Kanpaina ohar batetik abiatzen da, hots, herriko etxeetan euskaltzale eta euskaldun asko dagoela eta udalek, erakunde ofizial gisa, pisu handia dutela. Bestalde, euskaraz hitz egiten duten herritarrek kalitatezko zerbitzua merezi dutela, hau da, herriko etxeetan euskararen presentzia eta hizkuntza hori erabiltzeko aukera. Horrez gain, herriko etxeek herritarrei jakinarazi behar diete euskara onartzen eta babesten dutela euskararen aldeko giro baikorra sortuz.

Helburu horiek lortzeko Euskal Konfederazioak fase ezberdinetan zatitzen den kanpaina bat osatu du. Horrela, urtarrilaren 23an, «Euskararen presentzia sustatu herriko etxeetan» izenburu duen egitasmoaren berri eman zuen UEMA eta Euskal Kultur Erakundearekin batera, udalentsat baliagarri den gida liburuxka bat aurkeztuz. Txosten horrek alor juridikoa jorratzeaz gain (legeak zerbitzu publikoen elebitasunari buruz onartzen duena), neurri zerbaitzuk proposatzen ditu udalek euskararen erabilpena susta dezaten. Halaber, akta ofizial elebidunak eskaintzen ditu, bi hizkuntzak orri berean aurkitzeko gisan, ahaztu gabe Euskal Kultur Erakundeak herriko etxeetako kanpo eta barne seinalekuntzaren zerrenda proposatzen duela.

Baina, txosten juridikoaren aurkezpena eta ondoren banaketa, kanpainaren abiapuntua besterik ez da izan. Hortik landa, udalei sakonkiago lan egitea proposatu zaie. Teknikari batek herriko etxeekin euskararen erabilpena sustatzeko hainbat helburu finkatu ditu, eta, bururaino eramanak izan daitezen, zer-nolako urratsak egin daitezkeen erabaki ere. Teknikariaren egin beharra aholkuak ematea eta arazo teknikoei aurre egitea da. Bestalde, helburuak finkatzerakoan, epeak ere adostu dira, baita jarraipen serio bat egin ere.

Engaiatzeko prest diren herriko etxeei hitzarmen bat izenpetzea proposatu zaie, lehen fase batean herriko etxean euskararen egoera zein den zehaztuz, hau da, zein ahalbi-

de dauden, zer egiten den eta zer hobetu daitekeen. Hizkuntza ingurumena ere jorratzen da, eta euskara zer mailatan erabiltzen den edo ez den aztertu ondoren, udalari plan bat aurkeztu zaio, non helburu orokorrak eta neurri zehatzak agertuko diren. Diagnostikoaren emaitzen arabera eta herriko etxearekin batera, hainbat helburu finkatzeaz gain helburu horiek lortzeko zer-nolako neurriak hartu behar diren erabakiko da. Ondorioak eta hartutako erabakiak hitzazmari gehituko zaizkio. Era berean, epeak adosten dira, planaren aurreratzeak ebaluatzeko eta jarraipen serio bat eramateko moduan.

Horrela, 2002ko otsailetik goiti, Euskal Konfederazio-ko teknikaria herriko etxe batzuekin harremanetan sartu da, gehienetan alkateekin eta beste kasuetan herriko hautetsiekin. Gaur egun, hiru herrialdeetako 25 bat udalekin bildu da eta hamahiruk onartu dute Euskal Konfederazioak eskainitako laguntza. Horien artean, Senpere, Azkaine, Heleta, Azkarate, Ezpeleta, Irisarri, Ibarla, Arrosa eta Jutxi-ko herriko etxeek proposatutako hitzarmena izenpetu dute eta, beraz, udal horietan euskararen erabilpena neurtzeko baimena eman ere. Diagnostikoaren ondotik, Euskal Konfederazioak helburuak eta horiek gauzatzeko neurri konkretuak eskaini ditu. Herriko etxe bakoitzarentzat plan bat diseinatuko da, udalak dituen ahalmenak kontuan hartuz. Neurriak aplikatzeko, Euskal Konfederazioaren teknikariaren laguntza eta aholkuak jaso dituzte.

Amaiera

Beraz, hizkuntza alorrean suertatu diren gertakizun horiek agerian uzten dute, pixkanaka, euskararen gizarteratze zein instituzionalizazio baten aurrean gaudela, nahiz eta hizkuntzaren ezagutzaren eta erabileraren beherakadak jarraitu. Hain zuzen ere, hizkuntza eragileez gain, ipar Euskal Herriko biztanlerian euskararen irakaskuntza nahiz presentzia gerroz eta onartuagoa dago eta euskara berpizteko neuriak hartzearen alde direnek gehiengo osatzen dute. Bestela esanda, euskararen egoera soziolinguistikoa zaila

bada ere, bere berreskuratzea ez baitago ziurtatua, ez da egoera derrigoriez dramatizatu behar. Zeren, azken boladan, euskararen erabilera %0,1 jaitsi bada urtero euskarazko irakaskuntza jarraitzen duten haurren kopurua askoz gehiago emendatu da. Halaber, euskararen presentzia ez da inoiz gaur bezain oparoa izan komunikabideetan, eskolan ala zerbitzu publikoetan. Beraz, ahal den neurrian, euskararen egoera objektibotu behar da, bakoitzak ukan lezakeen inpresio, hautemate ala sentipenetara mugatu gabe.¶

Josemari Velez de Mendizabal

Ibili bagabiltza

Bernardo Atxagaren *Adanen lehen gripea* poema biziki dut atsegin. Baina, aitortu beharra daukat, euskarazko eta espainierazko bertsioren artean pixka bat despistatuta nengibilen, poemaren amaieran —Adan hil ondoko uneak deskribatzean— egileak Eva euskalduna txokolate hartzera igortzen zuen bitartean, gaztelaniazkoan «bollo» bat jatera gonbidatzen baitzuen asteasuarrak. Atxagak berak eman zidan bi jaki desberdinen zergatia: espainierazko «el muerto al hoyo y el vivo al bollo» atsotitza izan zuen go-goan itzulpena burutzean.

Zertara noan aurreko azalpen horrekin? Bada, agian, 2002ko kultura balantzea parte nekrologiko batean oinarritu beharko nukeela, azken hamabi hilabeteotan gure artetik desagertutako pertsonaiak direla eta. Bernaola, Escudero, Chillida, Jimeno Jurio... Galera handia izan da euskal kulturarentzat, baina —Eva erdaldunaren kasuan bezala— bizirik segitzen duen manifestazioari heldu nahi diot, betiko joandakoentzat oroitzapen zintzoa izan ondoren.

Eta orain, beraz, noan bizi-bizirik dugun gai batekin, horren bizitza-konstanteak indartsuak ote dituen baieztatzen ausartzen ez banaiz ere. Gogoan nion gaiari, izan ere berarekiko nuen planteamendua aldatuz joan behar izan dut ia-ia egunero azken hiru urteotan, orain idazten ari naizena bihar ere zutik iraungo ote duen galdekizun handia delarik.

Internet eta bere munduari nagokio, nire esperientziatik eman dezakedan bertsioan, eta katedradun gisa hitz egiteko batere asmorik gabe. Nire adinean falta zitzaidana! Baina, bederen, sare telematikoan egunero ordu dezente sartu izanak eskainitako ezaupideetan oinarrituta esan dezaket edozein bizidun txoratzeko moduko lanabes aldakorra dugula Internet. Orain hurrengoan, Asturias Printzea Saria eman dieten Interneteko aitatzat hartutako taldeetako Vinton Cerf iparramerikarrari entzun ahal izan genion beraiek ere ezin zutela igarri, ezta hurrik ere!, nolako aldaera suposatuko zuen sareak gure bizimodu arruntan eta, noski, baita irabazpideetako arloan ere.

Orain dela hiru urte, «Jakinet» ikastaro birtualeko azken frogan gaitu ahal izateko lan praktikoa bat burutu behar izan nuen. Eta gaia «e-commerce» aukeratu nuen. Aitortu behar dut nekeza gertatu zitzaidala, eta ez, hain zuzen, gaiak berak eduki zezakeen zailtasunarengatik, merkataritza elektronikoaren inguruan egunez egun, minutuz minutu, gertatzen ari ziren aldakuntza sakonengatik baizik. Ideia bat hartu, paperean idazten hasi eta txukun geratzen ari zela uste izan orduko... zaharkitzearen sintomak ageri zituen ideiak! Abiadura esponentzian haziz zihoan planteamenduen kanposantua! Begi bistan da zer-nolako jipoa gertatu zen alaitasun hura hainbaitentzat. Gaur dugun ikuspuntutik begira, ordea, askoz zuhurragoak ageri zaizkigu eragileak. Hitz arranditsuetako mezuak zokoratu eta errealitate gordinari heltzen ari zaio, ez baitago beste biderik. Internetetik buru daitekeen merkatalgo jarduna, posible izanik ere, konplikatu da, edozein irabazpidek exijitzen duena lortu ahal izateko: irabaziak.

Eusko Ikaskuntzan dugun esperientziatik esan dezaket, salmenta birtualean biziki sakondu eta saiatu aren, gure emaitza kontua oso urruti dago digitu beltzetako zenbakietatik. Eskerrak sarearen bidezko merkatalgo jarduna ohiko salmenta sistemaren adar bat dela, eta horrek ahalbidetzen du Internetetik produktua eskaintzen segitzea. Bestela, honezkero gure denda itxita zegoen.

Beste behin, kazetaritza elektronikoa oinarritu nuen mintegi baterako eskatu zitzaidan gaia. Eta oraindik ere barre egiten dut, txostentxoan erabilitako hainbat kontzeptu ordudanik emandako tartean zeharo hankaz gora geratu zaizkit eta. Kazetaritza elektronikoaen historiaurrean geunden... orain dela bost urte! Eta kontzeptuak aldatuz dihoazkigun moduan, enpresa planteamenduek ere aurpegiera desberdina azaltzen dute, gero eta diferentzia nabarmenagoarekin.

Euskaldunon Egunkaria, adibidez, sare telematikoa euskaldun huts izatea uzteari ongi deritzot, haren emaitza kontuaz arduratzen direnentzat askoz eramangarriagoa egingo baitzaie ingelesezko bertsioa ere «prezio» berdinean eskainita. Izango dituzten bisitarien kopurua biderkatuko dela baieztatzeko ez da asko arriskatu behar. Eta modu horretan denak pozik egon beharko ginатеke, izan ere euskaraz irakurtzen jarraitu nahi dutenei ez zaie aukera kentzen, eta irakurle berrien ekarpen positiboa neurtu behar da alde guztietatik. Hauxe da, hain zuzen, Euskal Idazleen Elkarte-ko lehendakari izan nintzen urrutiko urteetatik nire indar guztiekin defendatu dudana praktika. Euskarak, indartuko bada, beste hizkuntza maioritarioen premia du! Baina, hori bai, sortzeko hizkuntza euskara bera hartuta.

Grazia egin zidan, *Euskaldunon Egunkaria*-ren estrategia berria dela eta, Correo (español) Taldeak adierazitakoak, euskal egunkaria zerbitzatzen digun enpresak ingelesez ere argitaratzearen ondorioz euskaraz sortzeagatik jaso dirulaguntza erretiratu beharko litzaiokeela erdi-aldarrikatzean. Halakorik! Baina, ohituta gaude horren gisako harribitxiak irakurtzen eta, ni bederen, ez nau aspalditik ezerk asaldarazten.

Bere edukietan zenbait hizkuntza erabiltzen dituen Eusko Ikaskuntzaren *EuskoNews&Media* aldizkariak azken urtebetean ia-ia bikoiztu egin du bere irakurlegoa. Bost urte beteko ditu 2003an astekari elektronikoak, eta dagoneko iragarpenik baikorrenak gainditu ditu, joera goranzkoa delarik. Baina lana ez da erraza gertatu. Aldizkariak esparru berriak jorratu behar izan ditu, edukiei dagokienez zein irakurleen jatorriei begira. Garbi dago, euskal kultura bat izanik ere, ez dutela sektore guztiek berdin saltzen. Baina, ahaleginean galtzen atera arren, aldizkari-tik espezialitate guztiei eskaini behar zaie aukera, gure kulturaren ideia osotuago bat eman ahal izateko. Eta horrek bere kostu gehigarria du, noski.

Inportanteena produktua da, eta askotan ideia boro-bila eduki arren produktuarekin asmatzea ez da batere samurra. Are gutxiago, produktua behar bezala kaleratu ahal izateko ideia eragilea kanpo-laguntzen beharrean aurkitzen bada. Bost urte daramatza *EuskoNews&Media*-k sarean eta bidea ez da lineala gertatu. Zer saltzen du? Kultura! Zer etereoagorik hori baino? Eta gainera euskarri bertualean! *EuskoNews&Media*-k berez ireki behar izan du bidea, eta —gezurra badirudi ere— publizitatearen maila ez da nabarmen mugitu bisitarien kopurua hamar mila izatetik hogeita mila izatera pasatu denean. Publizitateak ez ditu berdinean neurtzen eskuz uki daitekeen euskarria eta uhin elektronikoetatik barrena doana. Eta joerak horrela jarraituko duelakoan nago, nire uste horrek Negroponte guruarekin ados ez egotea adierazten duen arren. Ez zait iruditzen, hark dioen lez, etorkizun hurbilean on line-ko euskarriak ezik gainerakoak desagertuko direnik.

A! Eta euskal webguneetara bisitari direnen gaineko estatistikei dagokienez, hortik zehar eman ohi diren datuei erreparatu guztiak jartzen dizkiedala aitortu behar dut. Berez, nahiko sinesmen gutxiarekin munduratu ninduen amak eta ezer ontzat eman aurretik alde eta zirrikitu guztietatik aztertzea gustatzen zait, katua erbitzat eman ez diezadaten. Nik badakit zenbat irakurle dituen *EuskoNews&Media* astekariak, eta bisitari bakoitza zeren bila ari den. Estatistikak ditut lanabes asteroko edukiei eskainita-

ko arreta neurtzeko. Badakit jakin zenbaterik jotzen duten euskarazko artikulura eta zenbat doazen zuzenean horren erdarazko bertsiora. Kopuruek ez dute euren arteko zerikusirik. Guztiz normala! Nola edukiko dute, bada! Baina hizkuntza desberdinen arteko diferentzia horrek ez nau kezkatzen. Ongi inbertitutzat ematen dut euskarazko orrialderako bisita bakarra, horren ingelesezko bertsioa hamarrek irakurtzen badute. Helburua beteta dago.

Dena den, kazetaritza elektronikoen ideia berriekin ari nintzen eta, lerro hauek izkiriartzen ari naizenean, hara non, *El País* egunkariak doaneko edukiak emateari agur esan dion; eta azaroaren 18tik aurrera, Hoberen Informaturikoen Kluba gauzatu du. Horrek esan nahi digu, orain dela urtebete inguru anatematzat har genezakeena... Interneteko *eliza sakrosantu berriaren* postulatueta ortodoxiarik zintzoentzat dugula jadanik. Ez da estatuko lehen egunkaria bide horri ekin diona, *El Mundo*-k ere bide bereetik jo baitzuen egun batzuk lehenago.

Euskarazko edota euskal kulturari buruzko agerkari elektronikoen, ez da kontzentrazioko arazoaren izpi ahalkerik ere antzematen, beste hizkuntzetan gertatzen ari den legez. Kultura-dibertsitaterako hain arriskutsua den enpresa joera orojale horrek, ordea, kultura dimentsioari buruzko eztabaida sor lezake edozein unetan; eta lehen aipatu Correo Taldearen irizpidea horren adibide txiki bat besterik ez dugu, alde guztietatik hel dakigukeen uhin birrintzaileari dagokion estrategian sartuta. Arretaz begiratu behar zaio datorrenari, espainiar agintariak aldarrikatu Internet legea barne. Interneteko espazioa (ez al da kontraesana?) erregulatzeko bide datorren lege berriari zentzuzko sentsibilitate pixka bat aplikatuko balitz, kultura minoritarioetarako adierazten duen kolpea samurtuko litzatekeelakoan nago. Dena den, testuinguru honetan sentsibilitaterik eskatzea ez al da errealitatetik kanpo aritzea?

Balio duenak prezioa du! Logika horretatik abiatuta —enpresa munduan zeharo konbentzionala, bestalde— doaneko edukiak kalitatearen kontrakoak izan daitezkeela da joera berriek azaltzen dutena. Alderantzizkoa den moduan, jakina, ikustera ohituta gauden lez. Baina duela biz-

pahiru urtetako sukar eroan ez bezala, enpresa parametro konbentzionalagoak hasi dira erabiltzen emaitza kontuak egituratzeko, eta hainbeste alaikeriarik gabe, eskaintza-eskabidea bikotearen arteko ebaketa-puntuak kudeaketa normalagoetara eramán litzake enpresak.

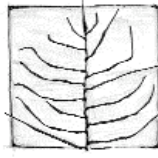
Produktu birtualekin sarera atera ziren enpresen egitura gastuak amortizatzeke, ustez baino dezente denbora gehiago behar izan da, eta horrek —nahitaez— arazo larriak ekarri dizkie enpresei. Euskal Herriko zenbaitzuetan murrizketa nabaria jasan behar izan dute, langile kopuruari dagokionez, eta diru iturririk garrantzitsuentzat zuten publizitatearen maila jaistean, emaitza kontuetako zenbaki gorriak loditu egin dira.

Berezko zailtasunekin batera, orain, gure artean, espainiar gobernuaren lege berriaren ezarpen behartuak ere eragozpen gehiago ekarri ditu esparru honetara. Eta, hain zuzen ere, merkataritza elektronikoa bultzatzea helburu duela dioen legeak, horren beharrean desenkantua eta noraeza sortu dituela esango nuke. Behintzat, eta Eustat-en estatistikei nagokie, ez dirudi azken bi hilabeteotan gure «euskal merkatu birtuala» hazi denik. Abaguneko zirkunstantzia? Baliteke. Baina sentsazioa, erabiltzaileen artean nolabaitekeo deslilura adierazten duela deritzait.

Enpresa guztiak etorkizunerako planak egiten bizi dira, iraganari begira, datorrenaren okerrak harrapa ez dituzan. Eta gure irabazpideetan inbertsio egokiak egingo ote ditugun kezkatuta ari garen bitartean, IKTetako etorkizun hurbilak nondik joko duen ikusgai dugu. Goian aipatu abiadura esponenzialak ez digu hodeiertza behar bezala ikusten uzten, eta larridura-sentsazio batek gaintitzen gaitu, iragarpenetan asmatuko ote dugun irrikan. Iragan hurbilean, telekomunikabideetakoan beste edozein sektoretan baino aldaketa bortitza goak bizi izan direla kontuan izanda, halako beldur itzal batek harrapatzen gaitu, «Baina nora zoaz?» galdetzen ari zaigula dirudielarik. Ezgaitasuneko sentsazio horrek, dena den, ez gaitu gure xedeetatik desbideratu behar, norgehiagoketan segituko badugu, bederen. ¶

Gaiak

KOLDO IZAGIRRE
Gure poeten piztiak

93

Gure poeten piztiak

K O L D O I Z A G I R R E

Poeta sufietarik hasi eta Baudelaire -ren ziklo ospetsuraino (*L'âme du vin, Enivrez-vous, Le vin des amants, Le vin de l'assassin*), ardoak leku berezia ukan du literaturan, dela hedonismoaren erakusgarri, dela, harrigarria dirudien arren, argitasunaren filoso-fiaren bideratzaile bezala ere¹. Ardoaren memoria sentazioen mailan gelditzen da, eta haren oroitzeko hitzak behar ditugu, eta hitzak oroitzeko kantua sortu zen: gure herri-literaturan ez dira falta bertso bakikoak, Tomas Garbizu musikariak gorazarre egin zion ardoari eta, oro har, edarria b e stiei bost ataleko artikulua luze batean, 1934an: «Ardoari eraginta ezagutu dira orain arterainoko abeslaririk onenak». Olerkariak ez zuten ardoa asko laudatu, baina ohituretan hain aratz ageri zaigun Lauaxetak badu dozena erdiren bat tabernako abesti, sinetsiez adazue berea dela ahapaldi hau:

Moskorra,
gabaren azken altxorra;
bixitzak
ostuten daustaz jorrallak,
baña neure lagun adi.
Gastaro au galtzekuan,
gal bedi
edontzi baten kolkuan!

► **Koldo Izagirre** idazlea da. XX. Mendeko Poesia Kaierak bildumaren prestatzailea da.

Gure edari-abesti gehienok ordea, hala herriarenek nola olerkarienek, errazago ekarriko digute Rabelais akordura, edo Carmina Burana-ko *Cantico dei bebitori* ezaguna, egun Joxemari Iturraldi esker eskura daukagun Omar Khayyam bat baino. Lagunarterako konposizioak dira gu-reok, ozen abestekoak, hordikeriaren atari. Taberna eta zuruteko lagunak ukatu gabe, Luigi Anselmi izan dugu ardoa maila liriko batera jaso diguna:

Gauaren olatuak
lehertzen diren tokian
aurkituko nauzue.

Eskuez urari
alferrikan eutsiz.

Begiez aparra
lore iraunkor
bihurrarazi nahiz.

Hor aurkituko nauzue.

Gauaren ertzean.
Izarrak hiltzera
doazen hondartzan.
Ilargia
hondoratzen den
itsaso odoleztatuan.

Amets hautsiz
eta edalontzi hutsez
inguraturik
aurkituko nauzue.

Edalontzi hutsaren ondoan amets hautsia ageri zaigu, maitasunaren ardo isuri galdu horren ordezkotako bano ez da izan edalontziko. Egarria asetzeko edaten du eta hala ere berriz edatera behartua da, poetaren egarria, hau da, maitasun premia eta edertasun nahia, ase-ezina delako. Ez dago inolako ihesbiderik edate honetan, Anselmi ez dabil paradisu artifizialen bila. Egia da bere poema anitzek badutela halako gandu oniriko bat, baina orduan, lokartu ordeztatu, atzarri egiten da zentzumena. Ardoak gure oinazea eztitu du, kontsolagarri izan zaigu, eta oreka aur-

kitu berri horretan emanen du poetak beila, gauak ez baitakar kontzientziaren iluntzea, gogoaren egunsentia baidzik.

Pattarraren erdia
botilan datza lo...
Beste erdia burura
da jadanik igo.

Eskuetan lapitza
bana idazten dut:
bata txuria da eta
bestea txit ilun.

Lehenengoaz aireko
ehun lerro ikusezin
keak osatu hizkiez
bete nahian nabil.

Bigarrenaz uxatzen
ditut hosto alderantz
gogoan pausaturik
ditudan txoriak...

Dohain berdina aitortzen dio edariari Jon Aranok:

Hurrengo tramoak eragozten dik
gailurraren ikusmira
hurrengo tragoak errazten
amildegiaren perspektiba

Beti hala izan beharrik ez badu ere, zurrutak taberna suposatzen du maiz. Lagunartea behar dugu, geure malura horditzeko aitzakia kolektiboren bat eta gure bakardadea ilunago eginen duten zipriztin bateko amodioak birlatzen ditugu. Olasagarre ari zaigu orain:

Nola engainatzen gaituzten hitzek,
eta lagunek, zein zuri
egiten duten gugandik besteganako
bidaia. Tabernan geunden,
musika ona, zerbezak hotzak,
eta gu lagunarte alegera eta
perfektua ginen (esate bat da).
Noiz eta orduan behar, orduan

sortu da, barra-barra eginda,
odol egarria begi mozkortuetan.
Neronek lagundu diot komunera
sartzen eta han betikoa.

Musuz zikindu dugu komuna zikina
eta ahitu gabearen simulakro
errepikatuz ospatu dugu atzera ere
atzera ere elkarrekin gaudela.

Arropak eta puskak bildu ditugu,
bestalde aparte batetik begiratu
eta joan egin da. Negar egin dut gero
amodioa deitu zera hori etorri zait burura.

Aldeginak ziren denak, zerbitzaria,
leja usaina inguruan, hondakinak
biltzen ari zen zaku beltzetan. Ibili eta buelta
aratz nahiez zaborra gertu amaitzen dut beti.

Badakitela zoko tristeak izaten taberne! Tabernako
zerbitzariak bildu eta botatzeko modukoa sentitzen da
Ana Yoldi Gomez, Olasagarreren pertsonaia ugarietarik
bat. Baina zer pentsatzen ote du Ana Yoldiz edo Luigi An-
selmiz, hau da, zer pentsatzen ote du gutaz, hain zuzen,
leja usainak eta beste usain askok inguratzen duten zer-
bitzari horrek? Zorionez, kafetera itzali, aulkiak jaso eta
zerrautsa eskobatzan hasi den tabernari hori, poeta dugu.

Zerrikeriaz inguraturik zerbitzen
Ditut ogitarteko infame hauek
Oilasko gorpuak
Komedore zantar hau garbitzen
Nahikoa lan ez duk bada
eta garbitzen saia hadi mundua!
Agurtu gabe alde egiten diate
Hiretz interesa erakutsi ondoren
Zertaz elikatzen haiz
Hainbeste biderkatzeko?
Zer haiz zer izen duk:
Maitagarri ala mesedegile?
Ala mihiztoek dioten
Loreetara gonbitoak
Botatzen dituen hori?
(...)

Taberna ez dugu, beraz, Aranorenean, sutondoaren antzeko bat edo lagunarte librea, zerbitzari alokatuak bere lan indarra saltzen duen ustialekua baizik, erakustegi bat non gu hobeki barrendatu, non gutaz barre egin edo bere burua madarikatu.

(...)

Aldegin behar dinat

Hire ondotik

Ezin ibil gintezken

Sakratuarekin arin

Ibiltari zahar bezain fina

Beharko izan higana iristeko

Aber esan ezak zenbat kilo zirin

Preziso diren

Hilik hobeto dauden

Zein edo zeinen

Utopiak erosteko

Beldurra sumatu duk

irrintzi negargarrien

marrugilengan.

Bildots horrek ere

ez hau maite. Heure

bospasei mugimendu

bakarrik nahi dizkik

(...)

Poeta honen poesiaren muinean ahalegin satiriko handia dago. Oso satira berezia dugu hau. Ez ditu, molde honetan ohikoa den moduan, ingurukoak karikaturaraino deformatzen, ez du horren premiarik, aski zaio konstatazioarekin, eta satiragile klasikoek ez bezala, bere burua ere gupida gutxiko kritika horren barruan kokatzen daki.

bidezidor bazterretik nindoan,

leizezuloa hortxe, arekan,

ez nintzen existitzen ia-ia,

aurreratzeko keinua

egin zidaten arte.

orduezkero beste bat

izan haiz

Zergatik «izan haiz», eta ez «izan naiz», poemaren lehen zatiko pertsonak eskatzen duen moduan? Hortxe dago, besteak beste, Jon Aranoren poesiaren gakoa: guri mintzo zaigu bere buruari bezala, edo gu inplikatzeko gaitu bere buruan, bere buruarekiko distantzia kritikoa hartzen duenean. Anekdotak xume horrek, autozaleak aurreratzeko keinua egiteak, biak aldatu ditu, bizikletaria eta gidaria bera. Existentzia ematen dugu aurreratzeko keinua egiten dugun aldiro, hobeak gara, munduko zibilizatuak gara... Eta Jon Arano, bizikletaren gainean madarikatzen, esker oneko irri egiten digu, baina maltzur. Bera ere norbait da orain, beste bat, hika egiten dion hori, pasoa eman diogulako, eta ez dio zor hori berehalakoan barkatuko bere buru bestelakotuari. Inork ez bezala daki erabiltzen Aranok bigarren pertsonaren balio ironikoa.

Joan ziren Etxe honetako bakeak
Barrenak ez diate agintzen eta
Ezdeus eta ezer gutxiren jabe izanagatik
Besteok ere bagarela

Ez bide da bidea ihesbidea
Behin behar zuen eta
Erakutsiko dut benetako muturjea
Herri honetako segundako herritarra
Bat bada, ni
Ez oso konforme gainera

Bakarka joateko hobia
Ezen ez nahasteko artaldea
Intrigante eta sesiante
Arropa zuzenik ez eta
Asko inportik ezta
Diote naizela moralbako gaiztoa:
Tronpaturik dabilta hori dioten horiak
Zorritzu itotzen banaute ere
Zorritzu beti eta gero ere

Lerratzea omen derrigorrezko
Beraiek hala lerratzen direnez
Posizioak hartzeari ez
Posizioak hartzeari ez
Diote ez uko eginen

Ager dadila holako eta halakoetan
Malerusagorik munduan inor baldin bada
Eta esan ditzala esatekoak
Ez da gutaz desgraziz
Guk hainbat dakikeenik

Ez gara hain inuzenteak
Zeruertza aurrera egitearekin
Harrapatu ahalko dugun ustekoak
Etxealdeari puska eransteako asmorik?
Zeinek galde eta hik!
Fuera hemendik saltzaile farisauak
Alde arnasa ere
Opa ez diguten perillanak
Ospa kasta menperatzaile guztien
Pelaje guztietako heredero
Eta gerorako sostengatzaileak
Ez eta «geure» izenez
Baina handiki azkenez
Baizik eta laiarik ez,
Traktor, aurrerakoi, geurekoi

Satiragile maisuena bezala, filologizatu gabekoa da Jon Aranoren idazkera, lizunik gabeko ahozko hizkera lizunetik oso gertu dago, eta soberako edergailurik gabe erakusten digu, perpausaren erritmoa apurtuz eta era berean izugarri zainduz, hitzaren gaiztorako grazia, poema honetan dastatu ahal izan dugun bezala. Eta horrek esplikatuko luke, menturaz, zergatik kokatzen duen bere burua poeta honek kritikatzeko duenaren barruan: badakielako bere behakoa —bere hitza— ernea eta maliziatia dela, ikusi orduko miseria eta gezurra sumatzen —adierazten— dakiena. Horrek inkonformismora darama, sakratuaren aurka, edozer dela. Horrela, egungo estiloan eta egungo gizarteari kantatuz, gure tradizio zahar bat ekarri digu Jon Aranok egundaino, berritua.

Tradizio zahar bat berritzea, garden eta gordin hitz eginda, ez da munta handiko lana poeta on batentzat. Ados, baina ezagutu egin behar nolakoa den tradizio hori. Gure poesiaren piezarik bizienetarik batzuk antzinako satira anonimoetan aurkituko ditugu: esanean pindartsu, erritmoan zalu, irudian zorrotz. Satira haiek ordea, apai-

zen boterearen aurkako ale batzuk izan ezik, ohituren kritika erraza zuten helburu eta, nola ez, emakumezkoena bereziki, janzkera berriak zerabiltzatelako edo ezkontzeko hitza hausten zutelako edo... baiki, edan egiten zutelako, ardoaren gozamina gizonezkoen eskusiba baita (neke handirik gabe datozkigu akordura Xenpelarren *Andre txarraren bentajak* Xabier Leteren ahotsean, «Botila haundi bat basorik gabe / baietz seguru hark hustu / horretan dago sufiziente / beste bentajarik ez du» eta Elizanbururen *Emazte edalea*, edo, errazago, *Lau andren besta*, trukean ari zirela lehen zurrutean zahatoa zimur utzi zuten haiena, Usurbilgo Joxemari eta Mikel bikoteak, oker ez banago, alegeraki kantatzen zutena). Zentzuaz bestekoa dirudien arren, satira konformistak zirela esan genezake, gizartearen makurrari den mendrenik jazartzen ez zitzaizkionak. Jon Aranori esker ohartu gara badagoela, urri bada ere, beste euskal poesia bat, botereari —zentzurik zabalenean— oldartutakoa. Aranoren egungotasunak erakutsi digu tradizioa. Eta gure osasunerako ezinbestekoa zaigun mintasun horretan kokatzen dugu egungo satirikoa. Pindartsu, zalu, zorrotza da biziki Jon Aranoren hizkera, eta ez du poetek maiz elkarri pasatzen dizkioten irudi prefabrikatu horietarik bat ere erabiltzen, ez bada, jakina, parodiatzeko.

UNTXITEGIAN TRA-LARA-LARI...

Ama Euskal Herri Ama Euskera Ama Untxia
Ama jatekotik eman didazuna
Panpina zahar lizuna
Aurrerantzean ez dit onik egingo
Garai batean irentsitakoak
Ez diete lanik emango
Okel xehatuek urdail asezinoi
Dio eskertzarreko untxikumeak

Gure amaren bizitza tristea
Beti jana tartean ibiltzea
Berak gogaiturik jana jarri
Jarritako jana jan guk
Hobe zukeen untxitegian
Erditu orduko irentsi bagintu

Geure moderno ustean piztia bitarteko literatura Erdi Aro urrunean kokatuko genukeen arren, XX. mendeko poesia abiatuko zuen liburu hark, Apollinaire-ren *Alcools*-ek, «Le Bestiaire» izeneko bigarren zati bat zeukan osagari, «Piztiategia, Orfeoren jarraigoa». Hona hemen *Les pouces*, neurriaren ardura handirik gabe euskaratua:

ARKAKUSOAK

Arkakusoak, adiskideak, amoranteak ere,
Zeinen diren krudelak gaituztenok maite!
Gure odol guztia isurtzen dugu haien alde.
Maitatuak oro dira dohakabe.

Ikusi duzue Jon Aranok, oilasko gorpuak saltzeaz gainera, untxia hautatu duela alegia kolektibo bat egiteko. Konturatuko zineten noski irakurri dizkizuedan Anselmiren poema zatietan txoriak ageri direla. Modan egon dira abereak gure literaturan bolara batez, beha tituluok: *Txipi-roiren bat edo beste, Azken undinaren kaira, Narrastien mint-zoa, Krokodil bat daukat bihotzaren orde, Itxastxorien bindikapena, Jonas Poisson, Zoo ilogikoa, Dordokak eta elurak...* edo *Hnuy illa nyha majah yahoo*, behorrek Gulliverri eman zioten aholkua.

Luigi Anselmiren poesiaren bigarren ildo nagusia piztiek markatua da, bere zoo ilogiko bai, baina sinbolikoak. Otsoek, hegaztiek, narrastiek amets giro bat sortzen dute, eta iduri luke elementu hauek —ardoren logikan— eldarnioren batera eraman behar gintuzketela. Ez da horrelakorik. Piztiok, ardoak bezala, errealitatera garamatzate zeharbidez: otsoak egiten dira karrikaren jabe, hegaztiek ihes egiten dute, lipuek setiatzen dute hiria... Esan liteke Anselmiren metaforak gardenak direla beti, baina ez, haatik, unibokoak. Piztiak protagonista diren poemotan alegoriaz barnagoko sentimendu handi bat dago, telurikotasun orokor bat, ipurtargi, tximeleta, har, euli eta armiarmekin, naturaren izaki xeheenekin bat egiten duena liburu liburu.

Imajina ezazu
lur geldia
alferrikan eguzkiaren aiduru

eta gaua
herioaren metafora zurbila
arrautza antzuen antzeko planetak
hego lei eta beltzen azpian
inkubatuz
imajina ezazu halaber
txanpon honen atzeko alde
eguzkitan haziz
doazen basamortuak
dunak
uhin zuri eta isilak bailiran
hondartzak eta labarrak estaliz
erreka eta ur-jauzietan gora
ibaiak igoz
mendi gaineko urbegiak itsuaraziz
eta imajina itzazu azkenik
ilunabarraren
koloredun zerrenda higigabeak
eternalak
postal merkeen argazkiak bezala
eguzki-lore zimelak
zuhaitzen itzalpeko belar dohakabeak
gauerdiak harrapatutako dortokak
eta eguerdiko hontz logaleak
imajina ezazu
itxaropena

Gure herri ipuinak abereez eta abereen giza-itxuraketez beteak daude: Axelko, Beleko, Otsoko... Bertsolaritza oso menostua geldituko litzateke abereak kenduko bage-nizkio: gogora ditzagun Xenpelarren betroia edo Uztargileren Bizkaiko txerriarenak, eta baserriko abereei lotutako hainbat bertso sail; edo idi, zaldi eta asto demei eskainitakoak; Mikel Laboak eta Benito Lertxundik guztion ahotan hurrenez hurren jarritako Xenpelarren Pasaiako zezenarenak eta Orioko balearenak, Izuelako Artzaiaren Txakur txikiarenak, Bilintxen *Zaldi baten bizitza*, Otañoren txepetxarenak... Ez du aspaldi Sarasua anaiek *Fauna txiki bat bertsotan* bertso-kantu bilduma argitaratu zutela, bertsolaritzaren bestiariora maila sinbolikora ekarriz.

Poesian ez dago abereen horrenbesteko presentziarik.

Gure poesia tradizionalaren piztiategia hegaztiek osatzen dute: *Txoritxua norat hua*, *Xoriñoa kaloian*, *Iratiko basoilarra*, *Arranoa bortüetan*, *Uso zuria*... Alegilariak ekarriko zituzten gero piztia berriak, inportazioz. Haien moldean idatzi zuen Orixek *Itzai zekena*, bere moraleja eta guzti.

Presentzia urria dute abereek poesia kultuan, baina interesgarria da Emeterio Arrese-ren *Kaiuak* izeneko poema. Ez da oso ezaguna, gogora ekarriko dugu:

Ego luze lirañez
aizea bigunki joaz,
goizero jarraitzez
orain egun argitzez
Zurriolara dijoaz...

...Berebiziko sarda
osaturik txuri-txuri
jai eder batez udan
aparretik sortu dan
egazti salla dirudi.

Pozak darabitz orren
aldartetsu ta zaleki,
giringa ta txioka,
jolas-irabioka,
ondoren berriz... plaxt, jetxi.

Noizik bein alde xamar
ugina lertzen dan batez
apar arroaz beren
lumak busti ez ditezen
¡bai arin goitu, bai errez!

Ur-gañean batzuek
ostera gelditu arren,
noiznai lengo aldiya:
berriro sail guziya
zalapart osuan laister...

Goiz argiak damaien
aldartez kayuak zorun,
zear, gora ta bera,
gogo duten aldera,
jarraika dabiltz edonun.

Nun sortu ta zer izan
autetsi al banezake,
oiek bezela kayo
Gaztelupean jayo
eta biziko nitzake.

Ez diozue halako tankeraren bat hartzen Lizardiren *Parisko Txolamea*-rena? 1928koa duzue hau, Lizardirena 1930ekoa.

Zaitegik satorra hartu zuen sinbolo, besteak beste. *Ni-re barneko satorraraina* poeman, lohikeriaren eredu dugu piztia, eta hil egiten du aitzur ukaldi batez. Ongi gogoan dauzkagu, bere errezitatuei eta Zumetaren irudiei esker, Artzeren apoak eta beleak.

Lauaxetak badauka *Txakurtxuba* izeneko poematxo bat, baina ginen nuke euskal letretan zakurra gogoangarri egin duen poema hauxe dela:

Zakur zahar bat errekan
—nehork ez jakin nondik jinik—,
zakur bat zoan errekan
uretan gaindi, arin, hilik.

Ur luminos, hotz, gardenek
laztantzen zuten berrilkia;
sorgin-orratz botz, lerdenek
miresten zuten sarraskia.

Goizean goiz urera jin
arrantzaleek agurtzen zuten.
Noizean noiz, arrantzaleen
amu tzarrek ziztatzen zuten.

Naosiak atzo ito zun
zabar egin baitzan zahartuz:
landaretan etzaten zan
landan behiak ezin zainduz.

Norat, erradak, errekan
uraren hotzez konkorturik,
norat bahoa itsurat,
hilaren hotzez gogorturik?

Geldit' ezina —*nevermore*—
behar dukeka joan aitzina?

geldit' ezina, gaixo hor
Azken Eguneranokoan?

Azken Eguna urrun da;
hartara gabe hor lirina
hirotan ezeztatu zan...
...Haizeak darama urrina.

Ur luminos, hotz, gardenek
ahantzi zuten sarraskia;
sorgin-orratz botz, lerdenek
etzuten oroit berrilkia...

Nik soilik, arima baitan
usnatu nizun hil-usaina.
Nik soilik nire Ekklesian
dut ohoratu hil anaia.

Paganismoaren aldeko gerla deklarazio moduko bat
dugu Jon Miranderen poesia, gauak, ilunpeak, itzalek girot-
zen dituzten eszena erdi-gotikoetan eta baladen doinu go-
zoan emana, hala nola *Otso* poeman, edo Antton Valver-
dek musikaturiko *Sanguis Martinum*-ean, edo Imanolek kan-
tatu zuen *Ilunabamez* hartan, edo *Jauregi hotzean* honetan:

Jauregi hotzean
aitoren-alabak
nigar dagi.

Goizetik joana da
zalduna gudurat.
—Noiz datorke?

Mendietan elur,
haizeak urduri,
zeru goibel...

Egunen luzea
bakar-bakarrikan
otoitzetan!...

Elurte zurian
zeinbat odol-istil,
odol urdin...

Nasaiki jan dute
ilbeltzeko zakur
gosetuek.

Nafar jauregian
andere gazte bat
beltzez jantzi.

Sistema eta doktrina ororen aurkako gerla dugu Miranderena, handiaren handiz ezinezkoa: legeez aurretiko paradisua du helburu. Nihilismoan tinkaturik (itxaropena «zital-lilia» du), euskal nazionalismo motzari hiper-nazionalismo suhar bat oposatzen dio, jauzi gaitz bat eginik historiaren eta errealitatearen gainetik, bitalismo gerlari teoriko batean.

Aineza gal bizia goiz batez
Iskiludun, ixil eta zutik
Gudian, lur zahar hunen maitez,
Mendietan, etsaien eskutik.

Ainendi hil gaztaroan, nihaur,
Ikurrinik et'ikurrik gabe,
Ezpainetan otoitzik ez, burhau
Itzalik ez, baikor, ez herabe.

Ainitza gal hats, arima, odol,
Hiretako, nire jainko-eidol
Zaharra, Lur!, mendi-gudu baten,

Iguzkiek, inguruz inguru.
Ene soin haur, berriz sor aiduru
Hiretan lo, garrez jo lezaten.

Mirandek Gaizkiaren poetika bat garatu zuen, eta kurtsileria moralaren aurka balio artistikoa ematen saiatu zen garaiko zenbait euskal ez-baliori, hala nola putak edo sorginak: oroit, inork maite ez duen zakur hilari altxatzen dio eliza. Hirian bezain bulegoan arrotz, misogino handi, iraultza inposiblez gainditu nahi izan zituen Mirandek frustrazioak, ez lagunik ez maitasunik ageri ez duen erotismoz, sinboloz eta erreferentzia kultuz beteriko poesia landu eta nabarmen falokratan: *Oianone*, *Larunbat-arrats*, *Pigalle* bera, edo *Paris-Beuret*.

Büroko emakumeak
lodiak, orobat meak,
danak dirade itsusi.
Nornahi joan leike igesi

haiengandikan, ahal balu...
Nik haiekin egon behar
—horrek dit egiten dolu
horko ordu luzeak zehar—
nik, eusko aitor-semeak!
Oi, debru emakumeak!!

Gaizkia goratzeko ukazioa erabili zuen Mirandek, berdin demokraziari edo ohiko sexuari, eta beste euskaltasun bat bilatu zuen mitologia propioa eraikiz, kritikatzan zuen euskaldun hipokritena bezain historia konbentzionala sortuz. Alabaina, ukazio hark kritikaren zorrotza utzi zigun, euskaldungoan hegemonikoa zen ideologia bortizki zafraz. Bazeukan Mirandek beste Jon batek adinako talenturik satiragintzan, entzun molde klasikoagatik izan ez balitz Aranok egina zela esanen genukeen hau:

TXORIONTASUN

Egun batez nuelarik
Bihotza txit gaixoa
Edanikan gehiegitxo
Eusko ardo goxoa,
Entzun nuen oihanean
Kantuz eusko xoxoa.

Pino baten adar puntan,
Pino sendo, jaso,
Jarria zen, ta nik hara
Eman nuen pausoa
Hurbildikan entzutekotz
Kantan eusko xoxoa.

Euskaraz zuen kantatzen
Bere txori bertsoa,
Goraipatuz Lege Zarrak
Ta jainkoa, zintzoa
Baitzen pino hartan kantuz
Zegon eusko zozoa. ..

Esan nion: «Ulertzen dut
Nekez zure mintzoa,
Hain delakotz jori, landu,
Sakon eta jaso,
Bainan eder duzu botza,
Goitar eusko zozoa!

Txoritxoa, gaua da-ta
Iluna da basoa,
Ez al duzu beldurrikan?
Oi! baletor otsoa?»
—«Jaunaz beste, deusen beldur
Ez da eusko zozoa.»

Esan nion: «Nor da ote
Zure jabe, xoxoa?»
Hark: «Euskotar andrauren bat
—Ez zatar ez atsoa—
Eder, gazte. Izena du
Euskolastikatxoa.
(...)

Azken erromantikoa edo lehen modernoa, esan izan zaio Charles Baudelaire-ri. Definizio biak dira segurki zuzenak, tenkadura batetik sortzen da bere poesia: bizi-pozaren eta bizi-nardaren artekotik. Formari dagokionez, klasikotasun berritzailea da berea, molde zaharretan isurtzen ditu gai berriak. Halakoa da Jon Miranderen lan poetikoa ere. Panteismoa laudatzen du satanismoaren lilura ageri duenak, matxinadarako deia egiten du bulegoa utzi gabe, kritikoa da ametsari ematen diola, eta honek lirikan lerratzea dakarkio, berak hala nahi ez badu ere (Mirandek berak apailaturiko antologian ez zuen sartu, esaterako, *Behin batez Zuberoan* poema bikaina, eta hauxe datake esplikazio bakarra, «leunegia» izatea egilearen aburuz). Kontradikzio horietan badauka Baudelaire-ren antzik, eta hark bezala, ahapaldi neurtuetan eman zituen bere eldarnioak eta bere biraoak. Baina baudelairetasuna zer den nire somazio guztiek baino hobeki argituko digu Mikel Lasaren poema honek:

BAUDELAIREREN GISA

Higuina eta tristura begi bietan
gizonek ez diote engainatzen.
Barre ta irri zurietan
haragiaren grinak ez du berotzen
bere ezpainik, ez bihotzik.
Desprezio eta higuina dario
begi bi beltzetatik.

Maite haut maite,
kaleetako zozoak ez beste.
Maite haut maite
baina gorrotoz eta zoramenez
hire gorputza nire arimaren truke.

Mesprezagarriak gatzaizkio, eta huraxe behar dugu.
Higuina ematen diogu, eta maitagarri zaigu, haragiz maitagarri. Mikel Lasaren deklarazio honekin iritsi ginen bekatuak lilura sortzen zigula aitortzerainoko heldutasunera; gauza izan ginen, noizbait, gure arima lohian galtzeko, go-goak gorputza deskubritua zigun, maitasunak bakardadea.

Ihauteria da
eta ihauteri gauean
kale isiletan barna goazela
iparraldeko hiri handi honetan galdurik
burdelak ikusten
laurehun pezetakoak eta hirurehunekoak
gure poltsa urriarentzat nahikoa ehunekoak.
Denak dira emakumeak
eta gorputz usatuen xarma ustela bilatzen dugu.

(...)

Ihauteria da ihauteri gaua
ta inork ez daki bakoitzaren bakardadearen berri.
Argi bakoitza itzalean hiltzen da
agonia isilean
nola Kristo profanatu hori biluzik
bide bazterrean hain desesperatuki etsia
agonian infernuetara jaitsia
hirugarren egunik gabeko Kristoa
sinesten dut.
Eta argiak milaka izanik ez dute argi egiten.
Tarteka gaua da jabe.

Hala gu hala gure bakardadean
ihauteri gaueko hirurak eta bost inguruan.

Baudelaire-ren aurrekoak izatetik Baudelaire-ren ondo-koak eta ondorengoak izatera pasa ginen orduan, hau da, literaturaren historia modernoaren barnean kokatu zen gure poesia, eta konplexurik gabe aldarrikatu zituen gure poetak bere lagun hilezkorrak: Tzara, Aragon, Lautréamont,

Kafka... Mikel Lasak ekarri zuen modernotasuna, haatik, ez zen literatura garaikidearen bereganatze hutsez sortua. Ageri zuen hastioa —sinbolista eta existentzialista dela esan du Jon Kortazarek—, jarrera izan gabe, inguru itogarri batek eragina zen, Hego Euskal Herriko 1950-60 urteen basatzak, deshistoriaren erreinu luzeak, ghetto hark. Esan ohi dena baino sozialagoa da bere asperdura existentziala. Alderdi hau aski nabaria da *Gemate ondorena* poeman (Altsasu idor batean kokatua, Leteren *Nafarroa*, *Aragoa*-ren aurrekari), edo *TX.E.ri* izenekoan («Che-ri» edo «T-ixa puntua E puntua» irakur liteke, Txabi Etxebarrieta, noski), edo Garik kantatzen duen *Eguzki beritan* ezagunean, eta guztiz agerian daukagu *Berso Uratuak* poeman:

Zeini ez zaio laket esatea:
Ni poeta arlote bat naiz poeta baserritarra
ta pinpilinpauxaren mila koloreak besterik ez dut ezagu-
[tzen
ta nire hiztegiko hitz itsusienak «arrosa» eta «krabelina»
[dira.

Baina nik diot:

Zalduntxoen oinordea herriarena ez den artean
ez dudala sinetsiko zalduntxoen sasi-ipuinean.

Gure hiztegiko zenbait hitz doaz
eta orain ez dira ezer ez bada
memoria desmemoriatu baten oroitzapen gazi-geza.
Baina euskaltzaleek balekite jakin aberatsegia dela
hizkuntzarik txiroena ere
sakelan daramagun historia apurto hau
kontatzeko!

Lasaren poesiaren ildoak ez da samurra jarraitzen. Ez du estilo nabarmengarri bat proposatzen, sentsibilitate mailako berritasuna baizik, gauzak adierazteko espiritu malenkoniatsu eta, halaz guztiz, tristuran sobera laketzen ez dena, aldarte batzuek ahuldu egiten badute ere:

Udazken amaierako eguntto bat zen, flakeziaz betea,
xirimiriz hordi-hordi eginiko egun tentel horietakoa...

Euskal olerkari zaharrek mendira bezala, itsasertzera jotzen du orduan Lasak, noraezeko ibilian gogoetatsu. Pai-

saia honek funtzio sinboliko apala du, giro egiteko dela ematen du, baina azkenean dekoratiboak ziruditen zuhaitzak, esaterako, ametsaren galbide bihurtzen dira, edo maitasunaren babes, edo akiduraren lekuko. Paisaian gauzatzen da hitza, baina poetaren ingurua ez da inoiz koloreduna, eta euriaren presentzia ugariak koadro inpresionista bat orotarazten digun arren, esan liteke geometria nagusitzen dela gristasunean, sotiltasunez, elementu gutxi batzuekin moldatzen baitu Mikel Lasak bere hastioa: euria, zuhaitzak, gaua... Ia estereotipoak ematen dute. Alabaina, erretorikarik gabeko poesia dugu hau, elementuen bakana kontrastea lortzeko bidea baita «xarma ustelaren» aldaera guztietan. Mikel Lasaren apunte gisako hauek zatiduren estetika dira, poetak unea harrapatzen du, denboraren eten batzuk azaltzen dizkigu instantaneak balira moduan, kontinuum batean ipini nahi lituzkeen uneak, bizitza honen hutsa adierazi eta, horrenbestez, betetzearren. Hori guztia goza genezake piztia gizakortu ez baina gizakia arrain bilakatzen den *Aquarium edo Itsaspeko herria* poeman:

Ene begietan euria
itsas gainean langarra.
Mundutik aparte
itsaspeko herri honetan
uhinak uhinen ondotik
hutsuneak izugarritzko
tarteak irekitzen
oraina eta geroaren
bien bitartean.

Otoi esadazu maitea
pausa une honetan non
aurkitzen garen. Mundua
mundu den edota
miliunka esferen artean
zeinen baitan gauden gu
zu eta biok bakarrik maitea.

Bizitza bi memoria
galduen arteko
leize bat dela dirudi.
Ispilua hamar mila zatitan

erdibitu zaigu.
Amasabelean lez lurrunez
inguraturik bizi gara
itsaspeko herrian.

Hemen gizakiak
arrain bilakatu dira
metamorfosis luze baten ondoren
eta arrainak aldiz
giza begi soil besterik
ez dira gure gauaren erdian.
Bakarrik diote, masopak
mendebalerantz
ihesi joan direla,
faropeko harrien ondotik iraganaz...

Beste itsaso batera ihes egindako masopa horietan dago, beharbada, gizateriaren etorkizuna: bilakaera berri bat posible dela egiten du amets poetak, egon behar du, han nonbait, urrun, zoriona posible den zokoren bat, non ere hurkoak begi indiferentea ez beste zerbait edukiko duen humanotik... Hogeita hamar poema haiek poesia egiteko baino poesia ulertzeko modu bat zekarten: feismoan laketzen ez den xarma ustelaganako irritsa, humanismoa ukatzen ez duen asperdura, eta hori bere librean oso ongi neurtutako kadentzian, detaileekiko arretak hondatzen ez duen osotasunezko edertasun batean emana, edo kazetako kritikaren estiloa erabiliz, «gustu onez» eta «oreka handiz» aurkeztua. Beharrik, Mikel Lasaren ildoak, zaila izanagatik, eduki ditu lantzaileak belaunaldi gazteagoetan. Hemen kokatu behar genuke Te re Irastortzaren lehen poesia. Hauxe da argitaratu zuen aurreneko poema:

Esadazu
zer pentsatzen duzun
nitaz
Bic merkeaz
izkribatutako poema:
zer sentitzen duzun
ene arnas hotza
eta odol beroak
ezin itzali ditudanean;
zer,

pelota eginik
ezkerreko zokoko paperontzi funtzional horretara
botatzen zaitudanean;
zer,
garrasika etorri
eta ene minak
zeure koadratu tristeetan
itotzen ditudanean.

Esnai-ametsetan ari nintzen
eta erantzunik gabe
ikusi naizenean,
zu ere,
orri merke mesprezatu
misterio aurkitu zaitut:
maite dudan
misterio koadratua,
gauza guztien artean
maite dudan
orri horituan
izkribatutako poema.

Poemari egiten dio galde autoreak... bere lan poetikoari buruz! Poesiaren gabezia ere bazeukan poesia egiten zuenak. Kontradikzio hau berria zen, eta nola edo hala Irastortzaren obran eta beste poeta askorenean aldikal ageriko zaigu 1980az geroztik. Bai, poesiari buruzko poesia sortu zen orduan, galdera hark salatzen zuen galdua genuela poesia mailu bat zelako segurtasuna, orria misterio zen. Irastortza bezalako poeta arduratuek emetasun horretan idatzi dute geroztik, materialen ikerkuntza gai poetikoa bilakatzen dutela, merkatuan baztertua egonagatik poesiak azpiz obratzen baitu, bera da langintza literarioaren bihotza. Handik urte betera:

Poesia,
poema xume,
poemakume.
Akeztuko ez den amodio-
kantu xehe,
bertso pare bat
inork sinatu ez duen

orduan,
denon hizkuntzan.

Poesia,
zamarik gutxien duen eran,
indarrak handien duen
sentimenduaz.

Poesia
zure begirada,
gabezia.

Bost urte geroago:

Negarraustu zaitezke hitzetan
ez sintaxi eta ez koordinazio duten esaldiez
har ditzakezu bertsoak
egun eta gauak
itsaso lehorrak bezain mugatu eta estu
hitzar zaitzake saminak
eta iratzarri arte
Jainkoaren patuak merkatuan zenbat egiten duen
erabakitzen ihardun
hitzustu zaitezke hondo-hondotik
zelai berdeetako azken loreen hazietatik
erreka txokoko harpeko amuarrain arrautzetarik
eta hala ere kaina bakartiagorik behar da
osin esankorragorik
oihu egiteko
labemozorroa bizitzaren kolkoan bapatean
sartu baitzaizu
xaguxarra egunaren begietan itseki
isil disimulatuagorik behar da
zuri-tanta bailitzan begi hondoa lehortzeko
txanpan burbuila gisara irensteko
bakartate handiagorik
ohearen bilduan negar egiteko
sufritzen hasteko.

Duela bi urte:

Esaten ez dena bakarrik baita
esan behar zena
eta isilik gordea
oroimenean betirako ernaltzen dena
et' ernaltzen.

Diot guzti hau —dio—
jakinez eta hemen
aipatu izan ez dena
bakarrik
dela iraungo duena
izenik gabeko memoria izuak atxekiko duena.

Nola hazian hezurra
hitzean dator matxura
baina asetzen duen bakarra
oroimenaren gatzura.

Barkatuko ahal dit pertsekuzio hau Terek. Poetaren lehen errealitatea hizkuntzarekin egiten duen borroka dela argitu nahi nuen. Testuaren barruan egiten dena da poetika guztien arazo hurbilena. Poetak hitzak dauzka, ez poemak. Ez da ehiztari, artisau baizik, «poema konstruktore», Ibon Sarasola isolatu batek 1969 urrun hartan abisatua eta erakutsia zeukan. Eta horrela bihurtzen dute poetok idazketa zerbait esentzial, zuztarreko: munduaren ezagutza sakontzeko metodo bat. Irastortzarenean behintzat, idazteak sortzen du poetika, ez teoria baten aplikazioak. Poesiari buruzko gogoeta, bai, baina gogoeta poetikoa.

Obra oparoa du Tere Irastortzak, anitza, estilo desberdinetakoa, baina ingurutik baitaratzen ditu beti bulkorik jasoena. Hitzetarik sortzen baldin badu poema, esperientziatik sortzen du ideia. Hala zen bere lehen liburuan ere, *Gabeziak* tituluaren pluralean poesiaren zein amodioaren urruna biltzen ziren. Horrela iritsi zaigu bere azken obra, gozatzen eta pairatzen duenetik sortua, perfekzio askoren ondorengo emaitza umotua, amatasuna eta espazioa uztartzen dituen hausnarketa liluragarria.

Sortu zu sortzen zara
(nire baitan baina).
Ez dago sortzailerik
(esatea daukate nahi dutena idazle guztiek)
ez dago sortzailerik

ezezagunari ixten ez zaion
espazioa bakarrik

Eta haurdunaldia artelan eskultoriko baten prozesua
(ere) badela ohartzen gara:

Espazioak bete egiten dira:
ez dira laburtzen,
ez eta luzatzen;
ez baitira geometrikoki trasladatzen,
ez argazki eta irudietan gordetzen.

Espazioak bete egiten dira
—gure baitan aurren—.

Maiz ez bada ere, gertatzen dira, zorionez, ezusteko ederrak gure egileetan: idazleari etortzen zaizkio noizean noiz esan-behar batzuk, barnean ezin gordeak izanagatik prosaren bidea hartu nahi ez duten piztia zarrapokariak. Orduan idazle helduak ume bihurtzeko ausardia hartzen du zenbaitetan, poesiaren bide galgarri eta askatzailean barna abiatzen da berriro, idazten ikasten hasten da. Horixe da Joan Mari Irigoienek kasua eta meritu handia. Esan genezake ia bizitza erdia eta jarduera literario aberats bat daudela poeta honen bi garai nagusien artean, baina hala ere gaztetako obsesio nagusi berdinek jarraitzen dute azpilanean baliabidez eta bizipenez hornitutako idazlere-nean: haurtzaro galdua eta heriotzaren halabeharra. Aspaldiko bi gaiok, ordea, aldaera ugari eta sakonak ageri dituzte orain, hala nola denboraren joana, paradisuaren mina, espazioaren bilaketa, ahanztura... eta abstrakzio maila jasoagoan landuak ematen dizkigu.

Dena idatzia zegoen.

Dena idatzia zegoen, bai, jaio jaioak ginelako eta hil ere hil egin beharko genuelako noizbait, orduan ez bagenekien ere.

Eta ezjakintasunak eskaintzen zigun pozarekin, tximeletak eta amona mantalgorriak harrapatzera abiatzen ginen, herriko zelai-soroetarantz jauzika.

Egunsentia baino gorriagoak ziren amona mantalgorri haiek, baina puntu batzu zituzten han-hemenka beren mantaletan —euri-tanta beltzak iduri—, gauak ere erein-

da baitzituen orduko bere begininiak eguzki gorriaren lurretan.

Eta eskuetan hartu eta atzetan gora igotzen uzten genien, han goitik ihesi joaten zitzaizkigun arte.

Eta hegan eramaten zituen amona mantalgorriak
gure gaua eta gure eguna,
gure bizitza eta gure heriotza,
orduan ez bagenekien ere.

Poemak *Patuaren intsektuak* du izena, zein bestela. Literatura bakoitzak dauzka bere aro propioak, eta halako parnasianismo luze samar bat bizi dugu gure poesian aspaldion: munduari uzkur hainbeste urte egon ondoren, inon izan diren korronte interesgarrienen lorpenak ekarri nahi ditugu geurera, ez bakarrik Greziakoak, eta molde berriak saiatuaren saiatuz tradizio kultu bat ari dira eraikitzen eskal poetak, gure Antzinasuna zor izanen diegu zenbait uteren buruan. Horietarik dugu Joan Mari Irigoien ere. Iru-di eta motibo anitzetan orientalismoa esan genezakeenaren arrasto ederra eskaini zigun bere bigarren poema liburuan, eta hiruganenean berriz poemaren formak berak ere tradizio txinatar eta japoniarra ekartzen digu, poemaren laburrak arnastu bezala egiten gaituela, gogoetari espazioa eskainiz. Horretaz gainera, forma estrofiko berri bat proposatu du, lira, perpausaren kadentzia bortxatu gabe garatzen dena bere eskuan, eder, dotore, maitasun poemetan.

Erori da errezela:
ederra da gero gorputz biluzia!
Erramu eta kanela,
zugana da den guztia,
ene gaua eta ene gau-zuzia.

Usain gozoa darizu:
gogoko dut zure adatseko oihana.
Ez naiz beldur ez naiz izu,
zure soinak bainarama...
Gorako bidean, galduz noa zama.

Joan Mari Irigoien ez da bakarra joera ekialdezale honetan, baina, besteak beste, ezin egokiago erabiltzen du

gure poetak molde hau bere hausnarketak islatzeko, azala eta mamia bat eginik pentsamendua kontzentratuz...

LEHEN MUSUA

Ezpainen hezean
iturbururantz piztu zen erreka,
tximeleta gorri,
krabelin-gar.

Ze gailurretara jaio zen
instant hura?

Ze beste loretara?

Hona beste adibide eder bat:

BIDEAK ETA KONTRABIDEAK

Ekialdera joan nahi nuke
antzinako bidetik
baina eguzkiak mendebaldera narama.

Zainetan barna
bihotz ahituaren kirrinkak entzun ditzaket.

Neguko haizeak
hezurraren hutsak eta hautsak
harrotuko ditu,
urrezko dortokak dautzan hilerrian.

Gure poesia kultua herabe izan da umorea erabiltze-
ra, hain segur errazkerietarik eta, oro har, olerkaritza fol-
klorizatutik urrundu beharrez. Iduri luke jasoagorako as-
mo horretan beldur hartu ziola irriari, poetek umorea
anitza dela ez balekitez moduan, edo «gauza serioak» beti
zurrun adierazi behar balituzte bezala. Menturaz gure le-
hen poeta modernoek bazuten halako oka bat poesian
baino prosan aspertzeraino landutako Mariz, Peruz eta
gehienbat oker ulertzeetan oinarrituriko algarez, Lizard i-
ren txinparta batzuk ditugu salbuespen ia bakarra. Barne-
arrazoi hau gutxietsi gabe, egia da euskaldungoak ez zi-
tuela oso urte gozoak bizi izan XX. mendean, eta horrek
ere edukiko du zerikusia gure poesiaren seriositasunean.
Gero Arestik ekarriko zuen aire sozial berria mintasun

dramatikoz heldu zen, tonu epikoa behar zen herriaren kontzientzia inarrosteko, beste ildo nagusia, poesia existentziala, bortxaz ageri zela itun. Horrek guztiak eta berez dauzkan balioek egiten dute Rafa Egigurenen poesia lana, laburra izanagatik, garrantzitsu.

PLANTAK

zure begietan pausatu
ta pasatzen utzi nauzu.

errekonozimendu lasai bat
harrapatu dizut
zure begien atzetik.

ea zortea duzun
eta nitaz
enamoratzen zaren.

«Eguneroko bizitza eguneroko hitzetan», esanen genuke ematen digula Egigurenek, baina gauza arruntek daukaten ahalmen poetikoa baliatzen duela. Abanguardia literario guztiak eduki ohi duten kulturaren ulertze festazalearen partaide, mundua jostailuz betea dagoela ohartarazten digu: tren elektrikoak, boeingak, poxpoloak, Panterra Arrosa, zapatak, karrikak, San Juan sua... eta traste hauen bitartez aurreko belaunaldikoen elokuentziaren poesiatik detailearen poesia egiten dugu jauzi, poetak, oso jario kontrolatuan, hurbil konkretua paratzen baitigu ikusgari, kapritxoak diruditen erferentzia pertsonalak, poemaren bitartez orokor bilakaturiko txokoak, gizakiak, bizipenak.

ASTRONAUTARENA

Izarren arteko
sabel epel hartan,
bai goxo!

Arnas hedatu batean
hire bihotzak emaro
txalaparta joka.

Irentsitako txanpan tragoak
su-artifizialak piztuko,

ziplo!
barru-inguruetan.

Ur urdinetan igeri
mini-aingeru motel bat baizik
ez nintzen denboretan,
... nork pentsa
o, mundu!
ama antiujudun bat
emateko adina bazinenik!

Munduaren ganbarako anabasak irudi-sortzaile egin du lehen-lehenik Egiguren, eta halako senak ezinbestean egiten dio aurre esloganari, deklamazioari. Umore hau, i ronikoa izanik ere, ez da hitzen zehar-zentzuez edo azpi-esanguraz baliatzen, ez da lexikoaren erabileran oinarritzen, ikuspuntua, kontrastea eta irudia darabiltza Egigurenek. Bere poesia figuratiboa dela esan genezake, begian jotzen duena. Adierazkortasun handiko metafora plastikoak sortuz, irudiaren eskutik garamatza poetak mezura, eta errealitatea interpretatzeko modu berri bat proposatzen digu ustekabeen.

Rioko Azukre-Ogitatik etorritako
Bihotz Sakratu hegalaria,
Igeldoko kartoizko gaztelua,
Hotel Londreseko tontorrean
ereindako tipula ortodoxoa,
ta Kursaaletako zubian zelatan dauden
getari borobil prefabrikableak
zaintzeko,
esploradore kapela daramate
Donostiako munizipalek.
Hiroxima ta Nagasakitik
ekarritako tamaritzek berriz,
bizar berde batzuk
erakusten dituzte
noizean behin besapetik,
ta Bulebarreko kiosko aurrean,
artzainik gabeko inudeen artean,
alkate potoloa aurrezkoa dantza ezinik.

Ikusi batean tribialak diruditen gaiak ikuspegi xalo ustekoan erabiltzen dituela, beti dauka fantasiak eta irudimenak agerian uzten duten azpilduraren bat gordea, gure segurtasuna kolokan jartzeko. Egizue kontu irakurri dizuedan poemak C.A.T. duela izenburua, Centro de Atracción y Turismo, alegia. Erne hurrengo poema honi, xaloa dirudi. Dena dirudi xalo Egiquirenean. Hala dirudi, bai.

ARRASTAKA

Katu bat bezala
obligatua banago
autodefentsan.

Zakur bat bezala
galdu behar banaiz
kaleetan zehar.

Bigarren kategoriako
ardi errebelatu bat
izan behar badut.

Giza-sare monolitiko hauetan
harrapaturik banago,
betikoz

nahiago dut lo
nahiago dut lo
nahiago dut lo

... amets bat bizitzeko
adina banintz.

Xoriño hezurtoen higidurak, urrinegi pasatzen diren basa-ahateek eta aberria galdutako Minotauroak markatzen dituzte, edo, politikoez berriki modan jarri duten aditz puska erabiltzekotan, «ezaugarritzen dituzte», banan-banan, Joseba Sarrionandiaren orain arteko ibilbide poetikoaren hiru etapa nagusiak: literaturaren deskubrimendu goiztuak eragindako intertestualitateak markatzen duen kultismoa (*Izuen gordelekuetan barrena*), egoera pertsonal gogorak eragindako itxituraren eta urruntasunaren aurkako minduraren lirika (*Gartzelako poemak*), eta mundutar anonimo bilakatuak sorturiko hemen nahi eta han beharraren, halakotasunaren eta bestelakotasunaren arte-

ko aro dialektikoa (*Marinel Zaharrek* bildumako lehen zatian hasi eta egundainokoa).

Taxuz asimilaturiko tradizio poetiko desberdinen oihartzunaz gainera, hiru retan aurkituko ditugu metafo-
ren ederra, kontrasteen jokoa, mezukeriaren hastioa,
pentsamenduaren sakona eta esanguraren anitza eragoz-
ten ez duen biribiltasun formala. Lanketa handi honek,
ordea, ez darama estetizismora: Sarrionandiaren obra oso-
ari darion malenkonia ez da malurazko dorre pertsonala,
sentsibiltate kolektibo bat ordezkatzeko du bere oinazean,
eta uko egiten dio biktimismoari.

Lau, bost, sei harresi gure inguruan
Bihotz bata bestearen barruan bezala.
Euriak zorionari eragindako kantua
Laku zaharren batean ito zen,
Haizeak ez dakar ezer. Begiratu,
Hegaztien itzal hatzeman ezinak lurrean.
Zer egin dezakegu? Paseatu egin gaitezke,
Urrats bakoitzean errauts apur bat utziaz;
Mundua ere geure antzera biratzen da
Bere buruaren giltza aurkitu ezinik.

Tristetahunaren ganduaren ostean itsasoa ageri da be-
ti, berriaren eta iraunkorraren eredu, bidaia, abentura, bo-
rroka eta askatasunaren leku mitikoa. Itsasoa, izan ere,
imaginarioaren bideratzailea da, mugagabearen eremua,
eta ezezagunaren topalekua goiz edo berant. Bizi nahi
bortitzean bizi da poeta, baina distantziak nostalgia sort-
zen dio, atzean utzitako portuena eta galduz doazen lagu-
nena. Denboraren errepikagaitzak dakarkio malenkonia
hori.

Gure oroitzapenak
Itsas galeretako oholak bezala
Ez dira itsas hondoa ezabatzen
Ez dute inongo porturik helburu,
Gure oroitzapenak,
Itsas galeretako oholak bezala,
Ur gainean linburtuz doaz
Uhainek eraginak
Desegin ezin eta xederik gabe.

haurrek bezala tolesturiko paperezko untzian ere
abia zaitzke.

(Bitakora moduan izkiriitzen ari zaren orri
horretan bertan).

Asko dira, eta garrantzitsuak, Sarionandiaren lanak gure literaturaren garapenari ekarri dizkion onurak: joera kultistaren abiatzaile, Mikel Iburguren eta Xabier Izaga bezalako poeta bikainak bideratu dituen gartzelako poesiaren sortzaile, erbestea eta inoneza ezaugarri pertsonal bihurtzen dituen nortasunaren urratzaile... Alabaina, meritu horien guztien gainera dago balio moral, etiko, eta azken finean iraultzaileen aldarria. Formazio sakon eta ezagutza multiple batean oinarrituta, poetak «erratutako bidea» hartu duenaren fiertasuna ageri du, estetika ez-salgarri batean hartzen duelako bere gain konpromiso historikoa.

Arrazarik eta izenik gabeko zakurra,
mihia marinel itoaren galtzetina bailitzen
erakusten duzun zakur gaisoa,
hor zaude, ni bezala,
kalea gurutzatu orduko zalantzan,
inguratzen gaituen guziari harriturik begira.
Ez dituzu ene eritziak,
ene kontraesanak,
ene proiektu ustez argiak ezagutzen,
halaere nik ez dut zurea baino
loria handiagorik espero.
Etxe bazterrera lotzen ginduen
katea apurtuta aldegin genuen eta
ez dugu irrikatzen
ez etxe zakur otzaren atsedean goxoa,
ez lehiaketa zakur galanten
gatibu handiustea.
Nahiko berdina gara: jaberik gabekoak,
joanala etorritakoak,
arrotz arrotzak munduan.
Baina ez dizkiegu hezurak entregatuko
albotik urrumaka pasatzen diren autoei.
Gose zaharrarekin itzuliko gara
ohizko atarietara

eta bihar agian berriro
elkar ikusiko dugu edonon.
Beraz hurrengora arte, autobus
jendez bete horretara sartuko naiz
zu kale ilunean galtzen zaren artean.
Ondo ibili, broder.

Miranderen zakurra behizaina izana da; Sarrionandiarenak etxera lotzen zuen katea apurtu zuen, eta harena urak daramalako baldin bada geldieztina, honena jaberik ez daukalako dabil alderrai kaleetan barna, beti zalantzan. Miranderen zakurra aldarean ohoratzekoa da, baina zer kausatako martiria den argitu gabe uzten digu, eta hala izan behar du gainera, poetak biktimismoan egiten baitu bat bere poemako protagonistarekin; Sarrionandiak konplizitatean egiten du zakurra adiskide, eta biek ere ez dute loria handirik espero, badute nahikoa lan bizitzen, hildokoaz arduratzeko. «Anaia» esaten dio Mirandek bereari, Sarrionandiak «broder», ulertu behar baita anaia baino anaiago, kolega, gaizkide. Zaharrez hila da hura (zaharra zelako dute ito), eta honek ez die utziko hezur pusketa ondotik pasatzen diren mamuei, hori da bere bizitza: ogiaren borroka, eremuaren finkatzea, nortasunaren gordetzea... Alderaketa honek ongi islatzen ditu, ene ustez, bien mundu poetikoak eta —honetarako zen bien erkatzea—, arestian aipatzen nituen Joseba Sarrionandiaren balore iraultzaileak. Lizardik zuhaitz eroriaren lantua egin zigun, Arestik enborra zerratzen zuten langileen amorrua kantatu zuen; Mirandek zakur hilaren eresia egin zuen, Sarrionandia zakur biziari mintzo zaigu. Biziari, jabegabea-ri, arriskuan —eta ez ahantz, otoi, zalantzan!—, baina be-rea defendatzeko prest dagoenari kantatze horrek eman dio Joseba Sarrionandiari daukan unibertsaltasuna.

Zakurak, idiak, zirauna, hegaztiak... abereak bakardadearen muga izan litezke, gizakiak deserrian dituen mundu bat. Bakardadearen poeta dugu, bereziki, Karlos Linazasoro. Egia da bere lehen liburuan maiz mintzo zai-gula pluralean, baina gu horrek mozerro funtzioa dauka, nitasuna sobera ozen azaltzeko herabe, ez bada haurtzaroa osoro ezin gaingitu batek elkarrengana bildutako

minduen multzoarena. Nekazari giroko eta gaztetxoan jo-
lasetako irudiak eta konparantzak ikusiko ditugu ia beti,
ez ordea natura kantatzeko, gizarte mota bat deskribatze-
ko edo iraganaren gorazarrerako, funtzio mitiko baterako
baizik: paisaiaren momentu jakinak dira poemak, egoera
animikoak islatzeko baliabideak. Ingurua gauzez eta ani-
maliez betea ageri zaigu, ez pertsonen, eta inor azaltzen
denean, bere presentzia ez da ondoko bakardadea are a-
gotzeko besterik.

Gaur bakardadeak temaz zurratzen du gure bihotzetako
aldaba ttikia, eta mila zatitan hautsia dirudi denborak.

Udazkenaren behatokitik izar itsuak begiztaten dira
espartzuzko tristuraren erdian nabigatuz.

Nabariagoa egiten da orain bailaran jainko ttikien ausentzia
zeren itzaliak baitaude intxaurrondoetako olio-lanparak.

Badoaz urrunerantz idizainen urrats nekatuak
azken bideska larrietatik gora, burumakur.

Zakurrek gurdi-gainetan belarriak tente dauzkate
ziraun traidorea azalduko balitz ere.

Edo ihintzaren manta hezea, zeinak oinazez blaitzen
dituen basoilarraren kantu abandonatuak.

Oroimenak eta irudimenak batera egiten dute lan,
deskripzioak barneko egoeraren adierazle dira, tristuraren
proiekzioa. Leku edo une mitikoak dira, beraz, bailara elur-
tua eta hiriko karrika abandonatua. Ez dago batetik beste-
rako gatazka geografikorik, biak ditugu espazio bakartuak,
maitasunaren ausentziak berdintsu triste bilakatuak, mai-
tasunik ezak dena bihurtzen baitu huts eta ezinbiziko.

Arratseko laurak eta hamar dira eta ez da musurik
[ikusten kalean.
Eskaleak estrazazko paperean biltzen du bere bihotz
[gosebera.

Boz ttiki hori entzuten da soilik abenida eta kale hustuetan,
guri hain ezaguna egiten zaigun berbera; akaso gure
[barrendik
irteten delako, lotsagabeki, arratseko laurak eta hamar
[direnean.

Gizartean arrotz, umezurtz sentimendu handi baten zama dakar Linazasoreen lehen poesiak.

Eta zigarro ketsuen artetik esan ziguten ez gelditzeko hiri hartan, joateko beraiekin, han ez zegoela masusta gorririk, ez amodiozko errezetarik, apopilo-etxeetan herioa zintzilikatzen zutela patronek kuadro gisa.

Baina apeaderoko argiek itsutu egin ziguten ikusmena, eta soilik ikusi ahal izan genuen kalegarbitzailearen
[alabastro irria,
kioskoetako pornografia deslaia, burdinbideko brontze
[kolorea.

Hori besterik ez. Eta hiriaren zaindegian gure gorputzak
[gorde
eta poema bat irakurri genuen bizitzaren itxarongelan.

Zernahi gisaz, kanpoko mundu hori itzulian datorkio ostera poetari. Bere jarrera kontenplatiboak kutsagarri bihurtu du poeta oharkabean, besteak beste Linazasoro k ikusteko, detaile piktorikorako daukan ahalmen bereziak halako traizio positibo bat egiten diolako. Inguru desjendetu baina malenkoniatsuki eder horrek beteko du, nolabait, bere bakardadea, metaforaz pilatzen den deskripzio pausaturako eta gogoetarako bikain erabiltzen dakien le- rro luzeko bikotan, karrankarik gabeko idazkeran, sose- guz, hasierako diskurtsoaren fatalismoari dagokion beza- la. Noizbait, tentuz bada ere, fidakaitz, zuaren bila abiatu- ko da poeta hurrengo liburuetan, bakarralditik maitasu- nera eginen du, eta honen maluretara. Munduarekin ha- rremanetan hasteko uzkur zenak, kontenplazioa utzi eta etorkizunerako urratsa emanen du, ezein karabanaren ai- duru egon gabe. Harremana problematikoa izanen da, baina egon badago, bere baitako jardunetik dialektikara datorkigu. Inkomunikazioa haustearen prozesua da Karlos Linazasoro ren poesia, eta horregatik da, bilduenean ere, ezin humanoagoa.

Alferrik litzateke orain zerbait esatea
iritxi baitziren gugana beste iratxo batzuk
beste itzal eta leinuru eta aje fidelak
—nostalgia lizuneko antxeta urdinak—

eta zaratak hausten ditu dagoenik ardo triste
eta argi doizko gauetan idatzitako
muru leiendaz beteak

Hutsala litzateke erbeste, errezo, mehatxuak esatea
oro denean orain gandu zauritu eta ilargi zahar:
zure ahoan isiltasuna da purutasun bakarra.

Lehen, euskara eskolatik kanpo zegoen garaietan, poesia zerabilten gure idazleek haurrak euskaragana zaletzeko, asmo horrekin idatzi zituen Oxobik bere fabula asko, eta ez da kasualitatea Pascual Iturriaga maisu eta pedagogoa ere alegiak moldatu izana, biek ala biek piztiak harturik protagonista, erran gabe doa. Orain berriz bazter samarrean gelditu dira saio historiko haiek, orain baditugu ipuinlariak, baditugu nobelagileak, baditugu kontalariak, baditugu marrazkilarik... eta horien guztien produkzioa bideratzen duen industria bat ere badaukagu. Baina harri-garria dirudien arren, literaturaren eta hezkuntzaren alor garrantzitsu honetan modu jarraituan jardun duen poeta bakarra daukagu: Juan Kruz Igerabide. Egia da bere obra poetikoa zabalagoa dela, baina hasi berriari helduentzako eginiko poemetan ageri zituen ezaugarri estilistikoak gerroztikako haur-lanetan garatu ditu nabarmen, horrexek egin du berezi eta nortasuneko.

Uso xuriek
Hegalpetan lanbro epela
Uxo isuriek
Lanbropetan langa opila
Ixo usuriek
Koloreen jabetza emea
Musu usu sutsua
Ene kolore kloka umea
Urzo ur zu

Zilarra bidalia izan da
Zilarra
Zilar zuria
Zirrara

Hiru loretan lore
Tximistaren gerriko
Hiru krixketa krabelin

Ilargi gizenaren alaba
Hiru xurumurru masusta
Haizearen zirriztu negarra

Gaztetxoak helduon literaturaren hainbat lanez jabetu diren moduan goza genezake helduok idazle honek gaztetxoentzako berariaz egiten duen poesiarekin, hain baita estetikoki landua eta gogoetaren ñabardurei emana. Entzun *Gerezi zauritua* izeneko haiku biribila:

Txolarrea mokoka gerezian:
Mina daukat eztarrian.

edo *Haserre* izeneko:

Lokatzetan eseri eta
sagarra txirtxilatatu paretaren kontra:
Orain, lurrikara izango da.

edo izenik gabeko hau:

Noiz egingo ote du elurra,
berriro
nire herria ikusteko

Ez al dira zoragarriak? Literatur kanonean onartu ez den poesia dugu hau. Helduok Mafalda eta Asterix geureganatu ditugu, baina beldur diogu itxuraz haur eta gazte literaturari, nahiago dugu «inozokerien zokoan» utzi, hala komeni zaigu sinestea ere, nik dakidala behintzat, helduon literaturak ekarri ez duen askatasun mentala ari baita ekartzen, asmatuz, aldatuz, zentzugabetuz... hitz batean esateko, erronka botatzen digu. Eta guk, zuhurki, paso egiten diogu.

LAPURDIN

Lapurdin ba omen zen Axular bat;
lepoan eramaten zuen fular bat.
Behin, igo zen globoan
eta Ameriketaraino joan.
Fularmonika joz irabazi zuen dolar bat.

Eta, jakina, heroi berriak dakartza gure piztiategira:

MUTRIKUKO TRIKUA

Bazen Mutrikun triku bat
eta hondartzan izan zuen istripu bat.
Sartu zitzaion arantza
sudur zuloan gorantza.
Haren mediku izan zen bisigu bat.

Juan Kruz Igerabidek ezin hobeki frogatu digu gaztetxo-en psikologiak eta formazio mailak eskatzen dituzten parametroetan idazteak ez dakarrela kalterik kalitatean, baldin eta irizpide estetikoak hartzen badira gidari. Poesia honek eskatzen dituen maisutasun formal handiaren eta espiritu ernearen jabe da gure poeta. Seriosaren eta infantilaren arteko lotura zaila egiten du, txinparta ikusgarritan, barrearen aldaera guztiak erakusten dizkigula. Didaktismotik zuhurki urrundua eta hala ere munduaren ikuspegi etikoa txertatuz, inozokeriari aurre egiten dio poetak bizitzaren mikatzak ezkutatu gabe. Plazer eta hausnarketa bihurtzen du hitzen jolasa Juan Kruz Igerabidek.

OINETAN LOKARRI

(Eta bihotzean korapilo)

Oinetakoak lotu eta askatu
aritu da haur bakartia
arratsalde osoan, isilik.

Zaintzen duen neskak
irribarre egin dio, harriturik.

Atea jo dute; nor ote?
Haurrak bere lanari utzi dio.

Atean amaren aurpegia agertu da.

Haurrak lanari ekin dio berriro;
Oraingoan, bihotzeko
korapiloa askatu du.

Bere aurreneko liburuan, Sakanako errealitate gordinean kokatua baina ahots propio indartsuz azaldu zen Juanjo Olasagarre. Zanpaketarik gabe eta euskaltasun arrerazale batean bizi nahi eta ezinaren eredu bihurtzen da liburu hartan (*Gau-pasak*), eskualdea. Errealitate itogarria-

ren kronikaren eta sentimendu pertsonalen arteko nahaste bat eskaintzen du poetak: introspektzioa egiten saiatzen da, jakinik, alabaina, idazlea bera ere lurralde okupatua dela. Olasagarrek heldutasun handia erakutsi zuen karentzia luzeko poemetan, inguruari erne ageri zen, niaren eta guaren arteko dialektikan, esana hitzik birjinenez zorroztan zuela («lime», «apeu», «ozkotz» bezalako berba ozen eta zehatzak ekarriz gure ondare poetikora), konformismora lerratzen ez den ezkortasun kritiko batean.

Euri eza eta bizi-arazoak direla medio
sentimendu demografiak
urrikuntza ikaragarria hartu du
atxiloketa ugariak
gauetz gau
nekez heltzen dira
egun lanbrotsutako zirraren
espetxe guttunak
noizbehinka lerro hits batzuk
uhuri gargail gisa
isiltasuna gero
errefuxiapienak urrutiko herrietara
—perzepzio bestelakoen erresuma ilaun—
estradizio uholdeak
heriotz zigor akitzen dira
gure burua maite duguneko jats beltza esaterako
hilobi amankomunean datza
hira lits urgunekin batera
desioa gau-haginetan
itzultzen da doi
ihes egiteko berehala
atzipe ez dezaten
proteina dugun hogena
zokorik ilunenetan gorde behar izan da
azken heroi bezala
ekintza suizidetara behartua dago
euri eza eta
bizi-arazoak direla medio
sentimendu demografiak
urrikuntza ikaragarria hartu du
lurralde okupatuan bizi
lurralde okupatua izan

Juanjo Olasagarre ren poesiaren bigarren zikloa bi liburutan banaturiko antzezpen handi batek osatzen du. Hartan, poetaren sentsibilitate anitza hainbat pertsonaia-tan gauzatu da, eta haien arteko harremanak dira poesia sortzen dutenak, igurtziz bezala istripuz. Jubilatutak, dibortziatutak, langabetutak, maitale zapuztutak, lagun preso-ak, hiesdunak... nor bere arazoekin, nor bere psikologiare-kin azaldu dizkigu Olasagarrek. Idazketa narratibo batean, apainduraz urri eta argitasunez aberats, poetaren ezkorta-sunak arrazoi objektiboak aurkitu ditu besteen oinazean.

Izan gaitezen lagunak esan
eta alde egin zenuen.
Eta hantxe gelditu nintzen
zornea zeridala eta zeridala
nola urruntzen zinen begira.
Ezin zitekeen, ezin zitekeen,
errealitatea ukatzea da
defentsa mekanismo abila,
baina gutxirako balio du.
Zornea zeridala eta zeridala
nola urruntzen zinen begira.

Gero telefonoa nuen aire,
hari batean bizi nintzen haritik,
hari bizitza esatea baldin badago.
Erregua zeridala ahotik
hala ibiltzen nintzaizun deika,
itzul gaitezen, itzul gaitezen,
baina zuk argi zenuen zortea:
zuretako ezetz, ezetz zen,
niretako sufrikarioa, ordea.
Erregua zeridala ahotik
hala ibiltzen nintzaizun deika

Hurren hil beharra zintudan,
zure heriotza zen nire bizitza.
Eta hantxe ibili nintzaizun,
labanazoka petxuan
(zentzu figuratuan jakina).
To kabroia, to kabroia,
barreiatu nizun burmuina.
Zu hila zinen ni bizia.

Nola izanen gara adiskideak?
(zentzu figuratuan jakina).
Nik adiskidetarako nahiago ditut biziak.

Teknika honekin itzulbide, gurutzaketa eta elkartze ugariko obra sortu du Olasagarrek, eskualde habitatu eta bizi bat eskaintzen digula, alegia, gizategi unibertsal bat: Joxerra Agirre, Ana Yoldi, Andres Basterra, Anjelines Berasategi, Mikel Urruti, Josema Irutagoien, Endika Lakart... Gure poesian parekorik ez duen tragikomedia honek anti-Euskadi bat paratzen digu begi-bistan, bateko eta besteko erretrika ofizialek ezkututzen duten euskal herri erreala. Eta honela ikusten du errealtate hori, hots, honela ikusten gaitu Caponek, Nemesio Lakarten zakurrak:

CAPONE TXAKURRAK
ZAUNKA ESANA, LIHN POETA TXILETARRAREN
POEMA BAT ENTZUN ONDOREN

Bi lurralde sortu dituzte: *Da* lurraldea eta *Balitz* lurraldea.
Gaztaroan lurralde bakarra egin nahi dute bi lurraldeez,
Historia bakarra idatzi nahi dute ñabardura epikoz.
Balitz lurraldeko iraultza programatikoko guztiak

[esportatuko dituzte *Dara*,
bandera berriak sortu, errebelioa ezarriko dute lege.
Bolada batez bietako hiritar uste dituzte beren buruak.
Eta badirudi bi pasaportez ibiltze hura behin-behinekoa
[zaiela,

noizbait ere iritsiko dela Batze-Agiri eguna.
Baina ez da iristen, eta urteek aurrera ahala
zaildu egiten dira harreman diplomatikoak.
Hor hasiko dira mugei buruzko gorabeherak,
Historiaren bertsioari buruzko ika-mikak,
eta benetakotasunari buruzko guda lehertuko da.

Da-n direla *Balitz*-ko bizi puskak ageri zaizkie,
Balitz lurraldean daudela *Da*-n lurperatu zituzten hilotzak.
Sentimendu estraperloan dabilta gauez.
Arrazoigintzan egunez.

Oraindik ere bietako hiritar uste dituzte beren buruak
eta saiatu egiten dira bitartekaritzan.

Baina zergatik zaie horren zaila bakea sinatzea?
Zergatik dute izan-afan suntsitzaile hori?
Inongabeko errefuxiatu, noiztik dira?

Gure bizitza osoa dago lotua animaliei, edo animalien irudiari: *Lagarto* eta *Chimbo* xaboia zegoen kanila ondoko arraskan gure etxe proletarioan, komunean berriz *El Elefante* izeneko papera zegoen zintzilik kordelean pasata, nik behintzat gehien maite nuen krakada ogitartean *La Vache qui Rit* neukana zen, dastatu nuen lehen garagardoa *El León* izan zen, ingelesa murduskatzen jarri ninduten rock taldeen izenak *The Animals*, *The Beatles*, *The Bee Gees*, *Iron Butterfly*, *Monkees*, *Pink Floyd*, *Scorpions*... denak abere izenekoak izan ziren, *El Conejo* eta *Caballo Blanco* lixibekin egiten dugu gobara, gure telebista zoragarriaren ikurra txori bat da, txantxangorria omen, eta bertako haur programa batek *Betizu* du izena, eta bilbotarren ikurra lehoia baldin bada, babazorroena —futbolaz ari naiz— azeri bat da gaur egun, eta ez baba-bete-zorroa (diglosiaren abantailak, zer duda egin!), eta esanen nuke, Olasagarrek horretarako baimena ematen badit, Osasunakoak ez direla laster mundu osoak, antza, dekretuz gorrotatu beharko dituen «gorriak» edo «gorritxoak», koloreagatik alegia, baizik eta ume guztiok maite ditugun mantangorriak, hitz eginen diot honetaz Asisko Urmenetari, alegia, *Kukuxumuxu* izeneko piztiari, Landabeneko Seat lantegia Volkswagen etxearena da-eta, honen ikurra, izan ere, mantangorria baita, balegoke hor aukeraren bat...

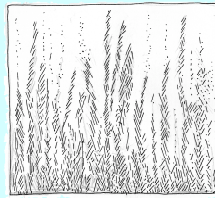
Piztiek bizitzaren eta artearen alor guztiak hartu izan dituzte. Zer da Guggenheim ospetsua, aurreko txakurtxo gabe? Metal puska bat besterik ez. *Puppy* terrier-ak zaintzen duela, ondare bat bihurtzen zaigu. Piztiak artearen sorreran bertan egon direla esan liteke: behortegi ederrenetarikoa bat omen daukagu euskaldunok Zestoa edo Deba den inoiz argituko ez dugun zoko horretan, eta apika hartan oinamitu da Koldobika Jauregi bere behor putinkariak egiteko. Ekain berria egiten ari dira orain, material ez-hondagaririk leize biki bat. Ez dakit Guggenheim-ek adina turista bilduko dituen, beharbada barne-turismoa eta eskola-turismoa ukanen du helburu. Hitzalditxo honetan aski frogatua gelditu denez ordea —hala espero dut—, gure Ekain zahar eta berria poesian daukagu: untxiak, dortokak, hontzak, kaiok, zakurrak, sorgin-ormatzak, xoxoak, masopak,

tximeletak, amona mantangorriak, katuak, ardiak, zirau-
nak, basoilarrak, antxeta urdinak, uso xuriak, txolarreak,
Mutrikuko trikua...

Harigarria da, piztien bitartez jarduten ahal dugu
gutaz eta gure historiez. Poesiaren bitartez alegia. Eta poe-
sian barrena gabiltzala, turista hasi eta bertako amaitzen
dugu beti.

Halako piztiak dira poetak berak ere: harrapariak. ¶

-
1. XX. Mendeko Poesia Kaierak bildumaren laugarren emanaldia aurkezteko Koldo Izagirrek eman zuen hitzaldia (2002-10-04).

JAKiN

Tolosa hiribidea, 103-1.C
20018 DONOSTIA
Tel. 943.21.80.92
Fax. 943.21.82.07
jakin@jakingunea.com